מושגים באגרות הראי"ה

אהבת ישראל

מושגים באגרות הראי"ה

נזכר ב-21 אגרות

דברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

הרב שלמה אבינר על אהבת ישראל

מה היחס בין אהבת ישראל וראיית הטוב שבה התאפיין הרב קוק, לבין הצורך שלנו היום למאבק על דרכנו ותורתנו? ת: יש להבדיל בין חילוקי דעות לבין חילוקי לבבות. אנו אוהבים כל אדם מישראל אהבה עמוקה, ויחד עם זה אם הוא הולך בדרך לא נכונה, ודאי יש להיאבק, ודווקא מתוך אהבתנו אותו והערכתנו אותו. (מקור: שו"ת מרן הרב קוק (אבינרפדיה))

ש: מה מקור הביטוי אהבת חינם? ת: מרן הרב קוק. (מקור: מרן הרב קוק (אבינרפדיה))

ש: מה מקור הביטוי של מרן הרב קוק: "מוטב שניכשל באהבת חינם מאשר בשנאת חינם"? ת: לא ידוע. אבל הוא כן כתב: "ואם נחרבנו ונחרב העולם עמנו על ידי שנאת חינם, נשוב להבנות, והעולם עמנו יבנה, על ידי אהבת חינם". אורות הקודש ג שכד. (מקור: מרן הרב קוק (אבינרפדיה))

נוסח האגרות – עם ביאור

21 האגרות שבהן המושג נזכר, לפי סדר הכרכים. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת עג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אייר תרס"ז - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

הסכמה לחוברת מכתבים של הרב צבי מיכל שפירא, שהוציא תלמידו הרב חרל"פ, עם תולדותיו. הרב קוק משבח את קדושתו, ענוותו וגדלותו בהלכה ובאגדה. הרב קוק מזהיר שדרך הפרישות והסיגופים שלו מתאימה רק ליחידים שכבר הגיעו לאור עליון של אהבה ושמחה בעבודת ה' (על פי הכוזרי). לשאר הדור עדיף לבנות את הכוח הנפשי בלימוד קבוע של פנימיות התורה, בשמחה ובאהבה.

עיקרי הדברים

- פרישות וסיגופים - למי הם מתאימים.
- לימוד פנימיות התורה בשמחה.
- הסכמה לכתבי הרב צבי מיכל שפירא.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], (אייר תרס"ז[4]). [(1907)]

ישאו הררי קודש שלום רב, בריות גופא ונהורא מעליא, לכבוד ידידי הרב הגדול בתורה ויראה, טהר לב וזך רעיון, מו"ה[5] יעקב משה שליט"א[6] חרל"פ[7]. [הרב יעקב משה חרל"פ, לימים מתלמידיו הקרובים של הרב קוק]

שחרני כת"ר[8] להסכים על מעשהו הטוב, אשר החל לעשות, לתן שם עולם, להאי נהורא יקירא ועילאה, אשר האיר בעיר קדשנו ירושלים ת"ו, כבוד הרב הגאון הקדוש והטהור מוהר"ר[9] צבי מיכל [הרב צבי מיכל שפירא, מקובל וצדיק ירושלמי, רבו של הרב חרל"פ] זצ"ל[10], שעלה למנוחות בשנה העברה, ונגנז האור הגדול, לדאבון לב כל אשר זכו, אם מעט ואם הרבה, להנות מאורו. וכאשר הגאון הצדיק הלזה היה אור גנוז וסתום, כי כל מעיניו שם, כל ימי חייו עלי אדמות, להיות מצניע לכת בענוה, הגדולה מכולן, [על פי מיכה ו, ח ("והצנע לכת") ועבודה זרה כ: "ענוה גדולה מכולן"] אשר על כן רובי תורתו, בעומקה של הלכה ובאוצר חיים של גנזי תורה באגדה ויראה, הנם חתומים ומונחים בכתב יד קודש, ולא ראו אור הדפוס. וכאשר זכה כת"ר להיות מתלמידיו הנאמנים, ומשותי בצמא את דברי קדשו, הוא היודע שכמהה מאד נפשו של אותו צדיק ז"ל[11], שיאירו דבריו המאירים לאמתה של תורה ויראה על פני תבל, ע"כ[12] קבל עליו את העבודה הקדושה, לסדר כתבי קודש אלה, חמדה גנוזה, ולהשתדל בהדפסתם, לזכות את הרבים ולהחיות לדורות עולם את שם הארי החי, הגאון החסיד המחבר זצ"ל. והנה מי לא ירגיש ויחוש את כל הטוב, אשר יעשה בזה כת"ר בישראל, להוסיף אורות חדשים, מאירי עינים, באור תורת אמת, שיצאו מפי קדוש עליון בקדושה, בטהרה, ביראה, באהבה, בענוה ובחסידות. אשרי חלקו, שזכה להתדבק בטהור וקדוש, ולהתבסם מריח בשמים של קדושת חקל תפוחין קדישין, ["שדה התפוחים הקדושים", כינוי בזוהר לשכינה] של תורת אמת לשמה, הנובעת ממעין חיים של צדיק כביר הגאון הקדוש זצ"ל. והנה הקדים להוציא לאור דבר קטן, לפתח פתח ביראת ד' ראשית דעת, [על פי משלי א, ז] מכתבים אחדים שכתב הצדיק ז"ל למיודעיו, שמבין שורותם יצהירו עומק דעת, יראה ואמונה, קדושה, אהבה וענוה, כל חמדת קודש

לתורה ולעבודת ד' באמת. גם עטר את החוברת בדברי שכל ודעת, אשר רשם בהם בקצרה את תולדותיו של צדיק עליון זה זצ"ל, ברשימה קצרה מעט מהרבה, לתן איזה מושג לדור, להציץ בגדולת ערכו, ובקדושת יראתו, תורתו ועבודתו, באופן נאה ומתקבל, שיהיו מקובלים וערבים, כדי שיהיה אפשר גם לבני דורנו, וביותר לת"ח[13] הצעירים, העוסקים בתורה ובעבודה, לגשת אל הקודש, ולקלוט זוהר אור ממקור הקדוש והנורא העולה למעלה גבוהה, רם ונשא מאד. גם ע"ז[14] יודוהו כל ישרי לב וכל יראי ד', הצמאים לדברי קודש, והשואפים להשביר צמאם מאורם של צדיקים, יברכוהו ממקור לבבם על האוצר הטוב, הגנוז בחוברת הקטנה בכמותה הזאת, אשר הגיש לפניהם וזכות הרבים תהי'[15] תלוי' בו.

אף שמסופקים אנו מאד, אם ימצא לנו בדורנו, החלש בגופו ובנפשו, אנשים רבים אפי'[16] בין הנחשבים ליחידי הסגולה, אשר יוכלו לבור להם את דרך הקודש של אותו צדיק ז"ל, שעיקר דרך הפרישות, והסיגוף הנלוה עמה כפי מדתה, היא משובחת רק כפי אותה המדה של האורה העליונה של עונג ה', של זיו החכמה העליונה ושפע האהבה בתענוגים הנמשכת ובאה עם יראת ד' האמתית, יראת הרוממות הרצוי', הבאה ביחד עם החכמה והענוה, ע"י[17] העסק בתורה לשמה, בצירוף שמירת דרכי קנין תורה, שסדרו לנו חז"ל[18] הקדושים בפרק קנין תורה. [פרק ו של מסכת אבות, שבו מנויים ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם] והאור הזה העליון הממלא את הנשמה הפנימית עז וכח, זיו חיים וחדות אמת, הוא דוחה באורו הגדול את כל הדאגות והטרדות, ואת כל התביעות, של חיי החומר השפלים, שלב בני האדם מלא מהם, וצדיקים קדושי עליון כאלה, המועטים בעולם, הנה הנם מגיני הדור ומעמידי העולם כולו בזכותם, ומאורם לנו אור. וזה היה, כפי הנראה, שאיפתו ומגמת פניו של קדוש ד' הגאון החסיד ז"ל. אבל מי שלא גברו בחילו בקדושה עליונה כזאת, ולא עמלו בחכמתה של יראת ד' וקנין אהבה, וכל המדות הטובות שהן דרכי ד' באמת, המביאים לקרבתו ב"ה, בדבקות אמתית, אם יפנו להם אל צורת העבודה העליונה מצד מראה הפרישות הנראה ממנה, וירבו בתעניות וסיגופים, והלב ריק ומצטער על כל הסבל הרב אשר הניח עליו, לא יועילו מאומה, לא לנפשם ולא לדורם. ועליהם אמר "הכוזרי" במאמר שלישי סי'[19] א': "עם מיעוט החכמה הקנויה, והעדר החכמה ההיא הטבעית, מי שהכניס עצמו להנזר בפרישות, כבר הכניס עצמו ביסורין, וחולי נפשי וגשמי, ותראה עליו דלות החליים, ויהיו סבורים בני אדם שהיא דלות הכניעה והשפלות, וישוב נאסר מואס בחייו, מפני קיצתו במאסריו ומכאוביו, לא מתאותו לבדידות, ואיך לא יהי'[20] כן והוא איננו דבק באור אלקי שימצא בו צוות הנביאים, ולא הגיע לחכמות שמספיקים להתעסק בהם ולמצא עריבות בם". אמנם צדיק נשגב כהגאון הקדוש ז"ל, וביחוד על אדמת הקודש, ובעיר הקודש מקום גיא חזיון [על פי ישעיהו כב, א – כינוי לירושלים] ירושלים תובב"א[21], בנפשו הגדולה דרך על במתי עב, [על פי ישעיהו יד, יד] וכאחד החסידים הראשונים, אשר מנשרים קלו ומאריות גברו [על פי שמואל ב א, כג] לעשות רצון קונם וחפץ צורם, זכה לאור הקדושה והטהרה, לנעם נעימת מתיקת עבודת ה' הטהורה. ולמרות כל תעניותיו הרבות וסיגופיו, אשר ברוח ד' אשר עליו מצא את לבבו הקדוש ישר לצרפם אל החסידות האמתית, שהיתה שמורה וערוכה בנפשו הקדושה, הנה עמד טעמו בו, ביתרון גדול והפלא לעשות חיל בעומקה של הלכה, בכח נפלא בחריפות ועומק הדעת בסברא זכה והרחבת הלב, מפני כי רוח ד' עמו ומשמיא זכו ליה להוסיף אומץ, בגבורה קדושה, מפני שהיו כל אלה ההדרכות משוערות לפי מדת עז הקדושה הפנימית ונעם ד' המעדנת לבב, שהיתה מתגברת בקרבו,

ע"י עמל התורה והעבודה התדירה, וע"י[22] צירוף העסק הקבוע מדי יום ביומו בתלמוד היראה והמוסר ובחלק גנזי סתרי תורה של אור הזוהר וספרי חכמת האמת, שבהם הגה כל ימיו, שכל אלה הרחיבו את דעתו וקדשו את נשמתו, ויעטרוהו בתפארה ובאזר גבורה.

ע"כ אנחנו חלושי המזג, נגועי הטיול ומוכי הבטלה, כשנשתוקק להתרומם מעט משפלותנו לארח חיים למעלה למשכיל, [על פי משלי טו, כד] להתדמות, כפי היכולת המצערה, לצדיקי אמת, ע"י הלמוד ממעשיהם ותולדותיהם, מדבריהם שהם הם זכרונם לעד, - ראשית מעשינו צריכה להיות להאיר עלינו באבוקת אור הדעת, להיות קבועים בהיכל הקודש של חכמת תלמודה של תורת היראה והעבודה, מפי סופרים ומפי ספרים, ולהשתדל לעלות ממדרגה למדרגה, בשכל טוב ובנעם מדות יקרות ומקובלות, למצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, להברות את גופנו החלש והנדכא, ולהחיות את רוחנו הכהה והנדאב, באור שמחת חסד עליון, הזרוע באור תורה בכלל, והמפולש וגלוי ביותר בזוהר הפנימי של תורת אמת, בחכמת היראה והעבודה, בין בצדדיה הגלויים לשכל האדם, המצויים בכל ספרי העבודה והנלוים אליהם, מגדולי דור ודור, ובין, וביותר, בצדדים הכמוסים והחבויים, המתגלים כמציץ מן החרכים [על פי שיר השירים ב, ט] לכל אשר נדבה רוחו לקרבה אל הקודש, לדרוש ד' ועזו, לא בדרך ארעי, כי"א[23] בקביעות וסידור מדי יום ביומו, "תמידים כסדרם", [מתפילת מוסף] עד אשר יערה עלינו רוח ממרום, [על פי ישעיהו לב, טו] ואור שלוה פנימית ושמחת אמת, בחדות אור תורה ועבודה תמה, תאיר בלבנו. ואז נמלא כח ועז, עד אשר אם נמצא נכון, בדעה מיושבת, לצרף אל דרכנו איזה ענין של פרישות וסיגוף, יהי' כפי המדה והמשקל של שקל הקודש, שלא יפעל כי-אם לטובה על מצב הגוף והנשמה יחד, וחן עליון והוד תפארת אור תורה יגיה תמיד לנו כל מחשכים, ובכל אשר נפנה נשכיל ונצליח, ומעינות מים חיים של תורת אמת בגמרא וסברא, בהלכה ואגדה, בדרכי שלום ואהבה, באהבת ישראל ואהבת ארץ חמדה, אשר עיני ד' אלקינו בה תמיד, [על פי דברים יא, יב] וחמדת כל ישראל אליה, ישטפו ויעברו כל משכיות לב, [על פי תהלים עג, ז: "עברו משכיות לבב"] ומנחל מלא חכמה וקדושת אמת של קדושי עליון, קמאי ובתראי, ומהם ממי פלג מלא אורה של חכמת וקדושת הגאון הקדוש המחבר ז"ל, נשתה לרויה להשיב נפש, ונזכה להיות ממזכי רבים, ולהרים בכבוד קרן תורת ד' תמימה, וקרן הוגיה ועמליה בטהרה על אדמת הקודש, לעיני כל חי, ויתקדש שמו הגדול ב"ה על ידנו מהר קדשו סלה.

וזכות הגאון החסיד המחבר ז"ל יעמד לכת"ר[24], וכל המסייעים להפיץ אור תורתו וקדושתו בעולם, להוסיף להם שנות חיים טובים ואור שמחת ד' ונעמו, בהצלחת אמת ובאור ישע ופדות עולמים. ונזכה לראות באור ד' על ציון, בשיבת בניה לתוכה בשמחה, וקרנות צדיקים תרוממנה בירושלים עיה"ק[25], ובצמיחת קרן ישועה, ישמח לב מבקשי ד' ויחי לבבם לעד.

כנה"י[26] ונפש המדבר לכבוד תורת אמת וקדושת צדקת הגאון הקדוש זצ"ל, שהופיעה בהר הקודש קדוש משכני עליון,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פה עה"ק יפו והמושבות תובב"א.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
8. כת"ר - כבוד תורתו
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
11. ז"ל - זכרונו לברכה
12. ע"כ - על כן
13. לת"ח - לתלמידי חכמים
14. ע"ז - על זה
15. תהי' - תהיה
16. אפי' - אפילו
17. ע"י - על ידי
18. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
19. סי' - סימן
20. יהי' - יהיה
21. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
22. וע"י - ועל ידי
23. כ"א - כי אם
24. לכת"ר - לכבוד תורתו
25. עיה"ק - עיר הקודש
26. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ח) - יפו **נמען:** רבני אגודת 'כנסיה של תורה' בירושלים

הרב קוק שמח על ייסוד הכנסייה ומתנצל שאינו יכול לשלוח חידושי תורה. הרב קוק מעיר בקצרה בעניין מתנות עניים בזמן הזה. עיקר האגרת הוא קריאה לחכמי ארץ ישראל לשאוף לגדולות ולהעמיד את 'תורת ארץ ישראל' במקומה הראוי. בארץ ישראל שופעת רוח הקודש מן הכלל אל הפרט, ואילו בחוץ לארץ הלימוד עולה מן הפרטים. אין לחכמי הארץ לחקות את פלפולי חוץ לארץ. עליהם לשלב יראה, אמונה ומוסר עם עומק ההלכה, ולשמור על בריאותם ועל שמחתם, יחד עם השתתפות בצער הכלל.

עיקרי הדברים

- ההבדל בין תורת ארץ ישראל לתורת חוץ לארץ (ירושלמי ובבלי).
- תיקון חטא המרגלים בסיפור שבחה של הארץ.
- חכמי ארץ ישראל לא יחקו את פלפולי חוץ לארץ.
- שמירת הבריאות והשמחה בעבודת ה'.
- המלצה ללמוד את המאמר 'דעת אלקים' ב'עקבי הצאן'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3]. [תרס"ח[4]].

בני ציון היקרים הרבנים הגדולים אוהבי שם ד' ויראיו בשכל טוב. אגדת קודש כנסי' של תורה [אגודת תלמידי חכמים בירושלים, שהקימה "כנסייה של תורה" לעיון בהלכה] ' בעה"ק[5] ירושת"ו[6].

עתרת שלו'[7] וברכה.

רק מפני כבודכם הגדול הנני פונה עכשו מכל המניעות, אשר יסובוני, לכתב לכם דברים אחדים. כי זולת זה אי-אפשר לי כלל בימים הללו, מריבוי טרדותי, לכתב אם מעט ואם הרבה. אבל רק לכתב מפני הכבוד, להראות את שמחת לבבי בכנוסכם הטהור, יעלה כעת בידי, אבל למלא חפצכם, מה שבאתם על דברי תורה לתהות על קנקני [לבדוק את ערכי (על פי בבא קמא קיא)] הריק, אי אפשר לי: מן המוכן כתוב אין בידי מאומה בענין זה, ובכלל אינני כותב כמעט מאומה בעניני פלפול וחדוש זה כמה, כי-אם במקום הכרח גדול. רק הנני מרגיש חובה קדושה לעיין, כפי היכלת, מעט בהלכה זו, שאתם עסוקים בה, ולהודיע לכם את אשר אתבונן בזה, אבל זה א"א[8] לי כעת בשום אופן, ובפרט בענין חיוב מתנ"ע[9] [ובפרט בעניין חיוב במתנות עניים (לקט, שכחה ופאה) בזמן הזה] עכשו במה שנהגו להיתר ע"פ[10] איזה סמוכין, דאף אם יתברר לחיוב רחוק שיתקבלו הדברים, ומוטב וכו'[11], ובפרט שחששא גדולה יש, שעניי הנכרים או המתרוששים מהם יהנו מזה עכ"פ[12] יותר מעניי ישראל, ע"כ[13] למעשה כי פקדתם את חלק זה, הנעזב עד כה.

אבל, יקירי לבבי, אמצא ישר להעיר אתכם, אם כי טרם אדע מהות כנסתכם ותוכן ערכם של החברים בפרטיות, מ"מ[14] כגון זה צריך למודעי, כי אם בימינו אלה הנכם מיסדים כנסי' של ת"ח[15] בעיה"ק[16], שעיני כל ישראל אלי', תראו להשתדל לבקש דוקא גדולות ונשגבות. דורנו הוא כולו דור שואף, ואם

השאיפה הריקנית של החורבא והתהו מגבהת עצמה עד מרומי רמים, כמה צריך שיגבה לב דורשי ד' הנגשים אל הקודש. המבוקש, לכה"פ[17], צריך שיהי'[18] לקדש שם שמים ושם ישראל, בקידוש שם ירושלים בחפץ גדול להראות לכל העולם נצחונה וגדולתה של תורת א"י[19], שלדאבוננו העמוק עומדת היא בשפל, תחת שהיא יכולה ומוכרחת לשבת על גפי מרומי קרת [משלי ט, ג] לעיני כל ישראל ונגד כל הגוים אשר ברא ד' בארץ. ועתה הוא עת לדרש את ד', [הושע י, יב] ההכרח מרומם אותנו למדרגות גדולות.

הבדל עצום ונשגב בין תורת א"י לתורת חו"ל[20]. באי"י[21] שפע רוח הקדש מתפרץ לחול על כל ת"ח שמבקש ללמוד תורה לשמה, וק"ו[22] על קיבוץ של ת"ח, והרוח הכללי, השופע בנועם והולך ומתפשט, הוא הרודד את הפרטים, הוא המרחיב את ההלכות, הכל מלמעלה למטה. מה שא"כ[23] בחו"ל[24]. רוח כללי קדוש א"א לשאוף באויר טמא ועל אדמה טמאה. אלא כל פרט ופרט מן התורה מעלה איזה ניצוץ, איזו הארה, להתקרב אל רוח אלקים חיים, השוכן על עמו פה בארץ חיים. "על הגאולה זה תלמוד ירושלמי ועל התמורה זה תלמוד בבלי" [זוהר חדש, רות] (זוהר חדש רות). הידיעה הזאת היא מאירה נתיבות גם על מהות הלמוד בכלל, גם על סדריו, גם על סדר העבודה השלמה הראוי' לבחירי יחידי סגולת ת"ח במקום אורו של עולם, גם על עצם תכנם של עצמיות הסברות, ההויות, החדושים והפלפולים. "עתידין בכ"נ[25] ובמ"ד[26] שבחו"ל[27] שיקבעו באי"י". [מגילה כט] אנחנו יכולים להמשיך טל אורות של אויר ארץ חמדה באופן כ"כ[28] נוזל ושופע, באופן כ"כ מעדן ומקדש כל רוח ונפש וכל קרב וכליות, עד שילך עמנו אור הבבלי להתאחד עם התלמוד הירושלמי ויחדיו יאירו באור שבעתים. ואל זה אנחנו צריכים לשאוף. לא לעזות יחשב לנו, כי "חביבה כת קטנה שבא"י[29] מסנהדרי גדולה שבחו"ל". יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם בא רק ממה שאין מודיעים את א"י, את ערכה וחכמתה, ואין מתקנים את חטא המרגלים שהוציאו דבה על הארץ, בתשובת המשקל: להגיד ולבשר בעולם כלו הודה והדרה, קדושתה וכבודה, והלואי שנזכה אחרי כל ההפלגות כולן, מצדנו, להביע אף חלק אחד מרבבה מחמדת ארץ חמדה ומהדרת אור תורתה ועלוי אור חכמתה ורוח הקדש המתנוסס בקרבה. מובן שבכל דבר שבקדושה, וכמ"כ[30] בחול, ישנן מעלות ומדרגות. ו"כ"א נכוה מחופתו של חברו". אבל זה המין של האור והעדן של הקדושה הנמצא באי"י לת"ח[31] מבקשי ד', איננו נמצא כלל בחו"ל. ואנכי הנני בזה יודע ועד, כפי קטני.

יסוד הפלפול והחידוש שבא"י, אפילו בהלכה, בנוי הוא בעיקרו מעצם עומק היסוד הרוחני של חפץ אדון כל עולמים יתעלה שמו, הנמצא בכללותה של תורה ומזהיר ומנהיר בכל מצוה והלכה, בסעיפיה וסעיפי סעיפיה, עד שהדברים שמחים כנתינתם מסיני. בחו"ל צריך לעולל במחשכים [ע"י[32] התיבות של התולדות, לדמות רק מהן מלתא למלתא, והנקודה התוכית, המיוסדת במעמקי קדש העליון, אי-אפשר לתפוס. מובן הדבר, שע"י[33] עזיבה, ע"י מיעוט ידיעת הערך העצמי, ע"י השפלה של הגבירה נגד שפחתה, ושהיא עוד מלובשת בתואר של מין יראת שמים, מה שהוא למרות עיני כבודו ב"ה, ע"י מה שנותנים בזה למרמס את כבוד ארץ חמדה ומקום הדום רגליו יתברך עדי עד, - הדברים נעשים עמומים; ות"ח[34] שבא"י חוזרים להיות שפופים ושפלים, ועוזבים את חילם, וסוברים שלא נוצרו כי-אם למגרם גרמי אצל חכמי חו"ל ולחקות פלפולים נמוכים, הבאים מתוך מחשכים, ובזה באמת כחם של חכמי א"י

חלוש, מפני שהם [נוצרו] לגדולות מאלה, אבל כשהם מעמידים עצמם על כנם הרם, אז הם מוצאים הכל, ו"בכלל מאתים מנה". ערך חכמת היראה, האמונה והעבודה, הרחבת המוסר וחכמת החיים, עם עמקה של תורה וגדולתה באורח גאוני אמתי, הוא מפולג ומחולק מחו"ל[35], ומוכרח להיות מפולג. ביסורים גדולים עומדים ת"ח וצדיקים שבחו"ל, המבקשים לאחד מקצעות נפרדים לפי [הרגיל], והכל מפני שאין ההארה העליונה של האחדות האלקית מאירה שמה. פה נודה, אחים, ונברך את שם כבוד ד' אלקי ישראל, אשר העמידנו בקרן אורה, הכל אפשר, ולא רק אפשר כי-אם מוכרח: כשמבקשים את הטוב העליון המוכן להדרש בציון, מוצאים הכל. [וכשמסתפקים] פה בדרכים נמוכים, שהם ראוים רק ליושבי חשכת ארץ מאפלי', אין מוצאים אפילו את השיעור המועט. גם הבדל גדול יש בין הזמנים: בימינו עת לחננה הוא. אל ימעט ואל יקטן בעינינו ערך ההתישבות הגדולה, לפי ערך השנים הקודמות, של עם ד' על אדמת הקדש. אות ומופת הוא לנו על צעדי מלאך הברית ההולך וקרב, ע"כ בלב מלא קדושה ואורה, גדולה ושמחה, צריכים אנו לגשת לעסוק בתורה לשמה על אדמת הקדש. ולדרוש] אנו חייבים את המעלה היותר עליונה, שיגיעו מעשינו למעשי אבותינו א"י ויעקב, [לגלוי] אלי' זכ"ל[36] ולתחה"מ[37], שבכל דבר בזה ישנן מדרגות לאלפים ולרבי רבבות, עד שנעלה למעלה כ"כ גדולה שמתפלשת ג"כ[38] עד עולם המעשה, יקיצו וירננו שוכני עפר בפועל ממש בב"א[39].

עסקו נא, ידידי האהובים, בכל יום ויום בענינים כאלה, שיוציאו אל הפועל את רוממות רוחכם ועז הקדושה העליונה החבוי' בנשמתכם, השואפת טל חיים טל אורות מהררי קודש. אפילו יום אחד אל תעזבו את רוחכם הבהיר להכהות. הרבו אור [צח] בגבורה ובמנוחה מדי יום ביומו. ואם גם יהי'[40] כבד מעט הדרך בתחלה אל תרגזו ואל תחפזו, אם רק תהיו לאנשים מהרה יגלה ויראה עליכם מסתר לבבכם אור [העליון], ורוח ד' מלאה שמחה, ענוה וגבורה, תלבשכם ותרומם אתכם, כי ברית כרותה היא ב"ה: "אתה מבקש לראות את השכינה בעוה"ז[41] - עסוק בתורה באי"י".

כל המקודש מחברו הי'[42] שמם מחברו בימי הרמב"ן[43] ז"ל[44]. עכשו ב"ה חוט של חסד הולך ונמשך, ואנחנו צריכים להיות נכונים לקבלו ולאמצו באתערותא דילן. הנשמה של כנסת ישראל עומדת להתנער בארץ חמדה, ואנו צריכים להוסיף לה אומץ [ועז רובם] של בני תורה שבא"י הרוסים הם וצריכים הם טפול ואמוץ, חיים של שמירת [הבריאות], שהיא מחוברת ג"כ עם עבודת ד' באמת בזהירות וזריזות, שמחת [הנפש] וצהלת הרוח, עם נתינת חלק הגון בעתו ובזמנו להרגש הצער העליון, צער העולם כלו וצערה של כנס"י[45], מחמת סיתום המאורות העליונים ומיעוט שפעם, על לב כל בשר ועל המון גוים וממלכות בארץ מתחת ועל שריהם ומנהליהם ממעל, שרק ת"ח שבא"י מסוגלים להרגיש יפה את המרירות העמוקה ולשא [דע] להושע תשועת עולמים בפדות גוי קדוש ואלקיו ב"ה. המרירות הזאת, [כשהרוח] מלא אורה מתהפכת גם היא לעונג ישרים מכשרת לקרבת ד', לטהרה [ולקדושה], לאהבת תורה ויראת שמים מרוצפת באהבת ישראל ואהבת הבריות, העושה את האדם נחמד למטה ואהוב למעלה.

יסודות כאלה הנם בודאי כבר ערוכים ושמורים בלבבכם הטהור, ואינכם צריכים לדידי ולמטלעתי בזה. מ"מ לא יכלתי להתאפק מלכתב דברי אלה המעטים אל אזנים שומעות ולבבות נדיבות שכמותכם,

מחמדי לבבי, ומה מאוד אשמח אם תשימו [עין] לפרקים אל דברי המעטים הנדפסים, ואף שאין בהם צדדי חדוש מרובים לאנשי [מעלה] מ"מ הם טובים לעורר את הלב אפי'[46] כמה וכמה פעמים; ביחוד מאמר "דעת אלקים" ב"עקבי הצאן" ראוי לחזרה כמה פעמים.

והשי"ת[47] יאיר עלינו באורו ויאמץ חילכם בתורה וירומם [קרנכם] למעלה למעלה, לתפארת עם ד' ונחלתו, כנה"ר[48] ונפש דוש"ת[49] באה"ר[50], מצפה רוממות קרן ירושלים ושמחת בני' בוניה ב"ב[51],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. בעה"ק - בעיר הקודש
6. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
7. שלו' - שלום
8. א"א - אי אפשר
9. מתנ"ע - מתנות עניים
10. ע"פ - על פי
11. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
12. עכ"פ - על כל פנים
13. ע"כ - על כן
14. מ"מ - מכל מקום
15. ת"ח - תלמידי חכמים
16. בעיה"ק - בעיר הקודש
17. לכה"פ - לכל הפחות
18. שיהי' - שיהיה
19. א"י - ארץ ישראל
20. חו"ל - חוץ לארץ
21. בא"י - בארץ ישראל
22. וק"ו - וקל וחומר
23. שא"כ - שאם כן
24. בחו"ל - בחוץ לארץ
25. בכ"נ - בתי כנסיות
26. ובמ"ד - ובמאן דאמר
27. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
28. כ"כ - כל כך
29. שבא"י - שבארץ ישראל
30. וכמ"כ - וכמו כן
31. לת"ח - לתלמידי חכמים
32. ע"י - על ידי
33. שע"י - שעל ידי
34. ות"ח - ותלמידי חכמים
35. מחו"ל - מחוץ לארץ
36. זכ"ל - זכרונו לברכה
37. ולתחה"מ - ולתחיית המתים

38. ג"כ - גם כן
39. בב"א - במהרה בימינו אמן
40. יהי' - יהיה
41. בעוה"ז - בעולם הזה
42. הי' - היה
43. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
44. ז"ל - זכרונו לברכה
45. כנס"י - כנסת ישראל
46. אפי' - אפילו
47. והשי"ת - והשם יתברך
48. כנה"ר - כנפשו הרמה
49. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
50. באה"ר - באהבה רבה
51. ב"ב - בני ביתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' פנחס הכהן, אב בית דין בירז'

הרב קוק משבח את החוברת 'בנין האומה', שבה רב גדול עוסק בשאלת האומה מתוך התורה בדרך מדעית. עם זאת הרב קוק מבקש לתקן שגיאות דקדוק ולהימנע מדרשנות בשאלות גדולות. הרב קוק מעודד לצפות לישועה בכל הדרכים, כדברי הבעל שם טוב שיש לעבוד את ה' בכל הדרכים. על האמונות הזרות הרב קוק כותב שמטרת ישראל אינה להשמידן אלא לתקנן ולהעלותן. גם את ה'אחרים' שבתוכנו צריך לתקן ולהעלות, ותיקון נשמות הרשעים בונה את העולם.

עיקרי הדברים

- שבח וביקורת על 'בנין האומה'.
- לצפות לישועה בכל הדרכים.
- יחס לאמונות זרות: תיקון והעלאה ולא הריסה.
- תיקון הנשמות הנדחות, ו'אחר' - פרקי ר' מאיר.
- הישיבה ולימוד הלכות דעות ואמונות וחכמת הקבלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אד"ר[4] תרס"ח[5]. [י"א באדר ראשון תרס"ח (1908)]

לכ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון המופלא, חכם חרשים ונבון לחש, [על פי ישעיהו ג, ג] מארי' דרזין, [בעל סודות – מקובל] מו"ה[8] פנחס הכהן [הרב פנחס הכהן לינטופ, רבה של בירז' שבליטא, מקובל והוגה] שליט"א[9], אבד"ק[10] בירז' יצ"ו[11]. שלו'[12] שלו' וברכה.

המחברת היקרה "בנין האומה" [חיבורו של הרב לינטופ על שאלת הלאומיות היהודית לאור התורה] באה לידי, בשמחה פנימית קראתיה. אברך את ד' אשר הגיענו לזמן הזה, כי יחלו גדולי הרבנים לעסוק בשאלת האומה ממקור התורה באורח מדעי, באורח כזה שלא יבושו כי ידברו את אויבים ואת אוהבים בשער. [על פי תהלים קכז, ה: "לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער"] אמנם לא אוכל לכחד מכבוד ידידי, שנדרש מאד לתקן את הסגנון בהדפסות הבאות, ביחוד להזהר כמה דאפשר משבושים מורגשים בדקדוק הלשון, המביא לידי בוז אצל קטני הדעה, שהם הרבים, גם את הענין הנשגב של הנושאים בכלל. אבטח שישמע כ"ג[13] לעצתי בזה, והוא דבר קל מאד, שיתן כל חוברת, לפני ההדפסה, ליודע פרק בדקדוק לש"ע, והוא יתקן את הדברים הבולטים ביותר. גם ארהיב עז לדרוש מכבוד גאונו, להשמר מכל עניני דרוש והדומה להם בשעה שאנו עסוקים בשאלות גדולות העומדות ברום עולם. לעולם צריך שיהיה הגבול נשמר בין עולם לעולם, ודרושי הקטנות אינם רשאים להתערב בתוך דרושי הגדלות. עכ"פ[14] אלה החסרונות הנם ככתמים שעל פני השמש הברה בשחקים, לעומת האור הגדול, שיגלה כת"ר[15] ע"י[16] ספריו הנפלאים, כשיופיעו בעולם בע"ה[17].

האמת אגיד לכבוד אהובי, שאין לי מה לבקר על כללות דבריו היקרים, כי הם משובצים זהב טהור של הישן והחדש ע"פ[18] השפעת קדושת פנימיות התורה, כאשר ידעתי כבר את ידידי ואת שיחו. אמנם

הוסיף הרבה לקח ורעיון, בימים האחרונים, ע"י כל ניצוצי הקדושה שהעלה מעמקי הקליפות ע"י המון החדשות של הספרות החדשה. ישר חילו, כך יפה לנו, וכן חייבים אנחנו.

מצדי הנני מוכן בל"נ[19] לעמוד לימין כ"ג בכל אשר תשיג ידי, כי לעבודת שמים הכל מסייעים. אחי שמואל שי'[20], שהו"ל[21] את חוברותי, [אחיו של הרב קוק, ר' שמואל הכהן קוק, שהוציא לאור את חוברותיו] הנהו עתה בירושלים עסוק במסחר, ואיני יודע אם יפנה אל עסק הו"ל[22]. אבל בכ"ז[23] אקוה, שיהיו אחי שי' בכלל ואוהבי מהעוזרים על יד כבודו. אם כי עזרה חמרית מובן שלא תוכל לבא מאה"ק[24], לפי מצבה כעת, מ"מ[25] יש תקוה לעזרה מוסרית של כבוד ופרסום, שגם הם נחשבים לדבר גדול בפעולה כללית.

מאד הייתי חפץ להאריך בדברים את כ"ג, אבל רבו עלי טרדות וחובות מכתבים ומעשים העומדים על הפרק. ולא אמנע מלהעיר את כבוד גאונו שי' שצריכים אנחנו להיות משוקעים בפועל בבנין אומתנו באה"ק[26], ולא להפליג לכל דבר, לגעור בקטני-האמנה המגבילים את יד ד' דוקא ע"פ אותם הציורים הנדמים להם בדמיונם. כשם שאמר הבעש"ט[27] [רבי ישראל בעל שם טוב, מייסד החסידות] ז"ל[28], שצריך לעבוד את ד' בכל הדרכים, כן צריך ג"כ[29] לצפות לישועה, שהיא אחת מיסודי עבודות ד', שעליה נשאלין ביום הדין, בכל הדרכים, ואין דרך אחד סותר את חברו כלל. עלינו רק לסקל את הדרכים, להסיר בכל כחנו את הקוצים והחרולים ואבני הנגף שעולים עליהם, אבל בעצמותם הכל מוביל אל התכלית. וכל שהתכלית יותר קרובה ומובנה אין ערכה נגרע בשביל כך. אדרבא, "ד' בחכמה יסד ארץ", [משלי ג, יט] ודוקא "אבא יסד ברתא". והנקודה התחתונה, "אבן מאסו הבונים", עתידה לעלות לרום חביון.

מגמתי ביסוד ישיבה חדשה להישוב החדש בכללו, להחיותו בטל של תורה ולקבוע למוד קבוע ומפורסם בהלכות דעות ואמונות, שגנזי תורה בארחות הקבלה לכל דרכיה יקחו בה חלק בראש, בטח כבר ידע כ"ג מהמכתב הנדפס אשר נשלח לו. נעבוד ונעבוד, נעשה את שלנו, אמת מארץ תצמח וצדק משמים [על פי תהלים פה, יב] יהי'[30] נשקף לנו. אין ספק שרוח ד' מעודדנו ומעוררנו לפעול ולעשות, ואורו ואמתו יעמוד לנו לחזק ידים רפות וברכים כושלות לאמץ. [על פי ישעיהו לה, ג]

ע"ד[31] האמונות הזרות, אומר לכ"ג את דעתי, כי לא הבלעתן והריסתן היא מטרת אורם של ישראל, כמו שאין אנו מכוונים הרס כללי לעולם ולאומיו כולם, כי-אם תקנתם והעלאתם, הסרת סיגיהם, וממילא יצטרפו בזה למקור ישראל, להשפיע עליהם טללי אורות. "והסרותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו ונשאר גם הוא לאלקינו", [זכריה ט, ז] וזה נוהג אפילו באליליות, וקל-וחומר בדתות הנסמכות בחלק מיסודותיהן על אור תורת ישראל. וגדולים דברי הגר"א[32] ז"ל ": ואת עשו שנאתי [מלאכי א, ג] - את הטפל לעשו, אבל עקרו שהוא ראשו בהדי אבהן דעלמא גניז, [גנוז עם אבות העולם – על פי סוטה יג, שראשו של עשו נקבר במערת המכפלה] ועל-כן "ראיתי פניך כראות פני אלקים" [בראשית לג, י] אמר איש האמת יעקב איש תם, [על פי בראשית כה, כז] ודברו לא ישוב ריקם, ואהבת אחים של עשו ויעקב, של יצחק וישמעאל, תעלה על כל אותן המהומות, שהרשעה הנכרכת בטומאת הגויה גררה אותן, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם. דעה רחבה זאת, ממותקת במתקה ודבשה של תורת אמת, צריכה להתלוות עם כל ארחותינו באחרית הימים, למחתם אורייתא בהיכלא דמלכא משיחא בהפיכת מרירא למתיקא וחשוכא לנהורא.

ההרגל לצאת מתלמוד אל תלמוד, ולהנצל מאותה המארה של, אין שלו' ליוצא ולבא' [על פי חגיגה י: "היוצא מתלמוד למשנה אין לו שלום", שנאמר "ליוצא ולבא אין שלום" (זכריה ח, י)] ", הוא מוכן עתה דוקא. כל עיקר המנוחה, בעולם וביהדות, הוא רק מפני רבוי המאורות הזורחים ושופעים כאחת. הדרך הישנה של בחירת אחד הדרכים, ללכת בה במתון, לא תקום ולא תהי'[33]. יותר ויותר מזה נתגדלנו ונתפתחנו. לתפוס כללות הדרכים כולם ולאגדם במנוחה שלמה ובטוחה, היא התחלת הדרך של הפיכת ע' דעור לאלף דאור, הכתוב בתורתו של ר'[34] מאיר, [בראשית רבה כ, יב: בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב "כתנות אור" באל"ף, במקום "כתנות עור" בעי"ן] שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו [על פי עירובין יג] ולא נסוג אחור גם מלמוד תורה מאחר באותה שעה שרכב על הסוס בשבת, [חגיגה טו: רבי מאיר למד תורה מרבו אלישע בן אבויה ("אחר") כשזה רכב על סוס בשבת] ולא נמנע מלהכניסו בנורא כדי להביאו לחיי העוה"ב[35]. [חגיגה טו: לאחר מותו של "אחר" אמר רבי מאיר שמוטב שיידון בגיהנום ויבוא לעולם הבא, ועלה עשן מקברו; ורבי יוחנן אמר שיוציאו משם, ופסק העשן] אמנם "אחר" אחד וגדול חד הוה גבן, שנצח ר' יוחנן ופסק עשן מקברו, אבל את ה"אחרים" הרבים אשר בקרבנו אותם נקלה בנורא למען הביאם לחיי עולם, להתם סיגיהם ולהעלות המובחר שבהם לתוך אגודת החיים, ולא ידח ממנו נדח. [על פי שמואל ב יד, יד] וכמדומה שבאחד השיחים כבר המתקנו סוד ע"ד עבודת התקון של הנשמות העשוקות והנדחות של דורות שעברו, הראויה ומחויבת לצדיקי הדורות, ועבודת הקודש הזאת אין ראוי לזנח באחרית הימים, כי נשמותיהם של רשעים הנן מזיקי עלמא, וכשהם מתתקנים חוזר העולם כולו ונבנה בהדרו.

הנני בכל לב מצפה ליום אשר יאיר אור כבודו בספריו כולם כלולים בהדרם, ויה"ר[36] שיתאספו בעלי אסופות רבים [על פי קהלת יב, יא; כאן: חכמים שיתחברו יחד] והיו עמנו באגודה, לעבוד בכרם בית ישראל בחכמה ע"ד האמת.

והיה ז"ש[37] וברכת ד' על עמו, כנה"י[38] ונפש ידי"ע[39] דוש"ת[40] באה"ר[41],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אבד"ק - אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. שלו' - שלום
13. כ"ג - כבוד גאונו
14. עכ"פ - על כל פנים
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. ע"י - על ידי
17. בע"ה - בעזרת השם

18. ע"פ - על פי
19. בל"נ - בלי נדר
20. שי' - שיחיה
21. שהו"ל - שהוציא לאור
22. הו"ל - הוציא לאור
23. בכ"ז - בכל זאת
24. מאה"ק - מארץ הקודש
25. מ"מ - מכל מקום
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. הבעש"ט - הבעל שם טוב
28. ז"ל - זכרונו לברכה
29. ג"כ - גם כן
30. יהי' - יהיה
31. ע"ד - על דבר
32. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
33. תהי' - תהיה
34. ר' - רבי
35. העוה"ב - העולם הבא
36. ויה"ר - ויהי רצון
37. ז"ש - זה שלום
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. ידי"ע - ידידו עוז
40. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
41. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קכו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' אדר שני תרס"ח - יפו **נמען:** אחיו, ר' חיים הכהן

מכתב אחווה. הרב קוק מתנצל על מיעוט מכתביו לאחיו ולהוריו בגלל עומס עבודתו, ומקווה שסידורים חדשים בבית הדין ובוועד הרוחני יקלו עליו. הרב קוק מספר שבנו צבי יהודה נשאר אצלו בגלל תשוקתו לפעילות ציבורית, אף שזו מבטלת אותו מלימוד. בסוף הרב קוק מברך לקראת פורים.

עיקרי הדברים

- התנצלות על מיעוט מכתבים למשפחה.
- צבי יהודה ותשוקתו לפעילות ציבורית.
- ברכות לפורים ותקוות גאולה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' אדר ב' תרס"ח[4]. [1908]

אח יקר ונעים, המופלג בתו"י[5] חכם לב ונקי הדעת מו"ה[6] חיים הכהן [אחיו של הרב קוק, ר' חיים קוק] שליט"א[7], ורעיתך היקרה תחי'[8] לאוי"ט[9], וכא"ל[10] שלו'[11] וברכת ד' וטובו.

זמן רב עבר, אח יקר ואהוב, שלא כתבתי לך מחמדי דברי אחוה כראוי. אך אחוה זה לא נגדך לבד, אחי אהובי, הפרתי, [על פי זכריה יא, יד] כ"א[12] גם נגד יתר אחינו האהובים שי'[13], וביחוד הנני נלחץ במיעוט כתיבה להורינו היקרים שי'. כי כולכם, הקרובים והרחוקים במקום, קרובים הנכם אל הלב והנשמה כחותם על לבבי, [על פי שיר השירים ח, ו] אבל מה אעשה, אסור וקשור אני בחבלי עבותות [על פי תהלים קיח, כז; ישעיהו ה, יח] עבודת עבודה ועבודת משא, עבודה כזאת הדורשת כח של אדם גדול בענקים, ואני גמד שבגמדים, חלש ורפה כח, בחמר ורוח, הנני בעניי רובץ תחת משאה, משא המעשה והרעיון, אשר גם בעתות המעטות של המרגע לא ישכב לבי, והמון מחשבות ממכשירי פעולה ועבודה גם הם מוסיפים סבל וממלאים עול, עד אשר כמעט לא ישאר זמן, מקצר רוח, למלא את החובות היותר חביבים, החובות הבלתי נשכחים בכל עת ועונה, חובות אמונת הורים ואהבת אחים הנאמנה. שאני, יקירי מחמדי, אשר נפשי לך ערגה, ובטובך תדיינני לכף זכות. תקוה אמנם נשקפת לי, כי יסודרו מעתה באופן יותר מהוגן עניני העבודה, מצד טוב סדרים פנימיים, אשר נסדרו ב"ה בעתים הללו, בסדרי הבד"צ[14] העומד על ידי, [בית הדין של הרב קוק ביפו] והתחלת יסוד ועד מיוחד לענינים הרוחניים שבעה"ק[15], [ועד לענייני הדת ביפו, שהרב קוק פעל לייסודו] אשר נקוה כי יצליח הענין, בעזרת הבוחר בארץ חמדה ב"ה, להועיל ולהקל מעלי מעט, למען נוכל להגדיל פעלים לטובת עם ד' וארצו באורח מתוקן ומסודר. ואולי יחנני ד', ואוכל לקחת לי מועד, לדבר לפעמים יותר תכופות דברי ידידות עם אהובי לבבי ונפשי, אשר בכל עת ועונה צמאה אליכם נפשי ממרחקים, ומארץ ירדן והררי קודש אזכרכם [על פי תהלים מב, ז: "על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים"] אהובי לטובה ולאהבת אמת. ב"ה מצב החוה"ש[16] עמנו כרגיל. לפי רוב עבודתי הנני רואה, ב"ה, פעולת אה"ק[17] וחמדת אוירה הנחמד והמחיה לטובה.

צבי יהודא שי' נשאר זה הזמן פה, [הרצי"ה, אז כבן שבע עשרה] מפני רוב תשוקתו להיות לעזר ולמעורר להוצאת דברים טובים ונכבדים אל הפועל. אמת שתשוקתו הציבורית מבטלת אותו משקידה ועשיית חיל בגפ"ת[18] [בגמרא, פירוש רש"י ותוספות] לפי ערכו, אבל לא אוכל לעצור בעד לבבו הטהור ורעיונו הנלבב והנאמן לד', לעמו ולארצו, בשכל טוב וברב כשרון ב"ה. - יזכנו העליון ב"ה לראות מכולם רב נחת. ויחדיו נזכה לשמח בחדות עם ד' וארץ חמדתו, בעת יאיר ד' פניו לעמו, ומתוך צרה ימציאנו פדות ורוחה, לשוב בגילה ורינה, בהרחבה וגאון ד', אל מקום נוה שאנן, [על פי ישעיהו לג, כ] אל אשר הי'[19] שם אהלנו בתחילה, [על פי בראשית יג, ג] כימי עולם וכשנות עולמים.

ואתה יקירי, לא כמדתי תמוד לי, [אל תנהג עמי כפי שנהגתי עמך – במיעוט כתיבה] והואל נא ושמח לבבי בדבריך הנעימים וחביבים. מכל אשר עמדך תכתב נא, ואני תפילה, שברכת ד' וחסדו יחולו עליך ועל נויך, ותזכה לשמחנו בקרוב בשורות טובות, משמחות לב לאורך ימים טובים ונעימים.

דרש נא באהבה בשלו'[20] כל ידידי נפשי, הנפגשים עמך בעירך וחוצה לה. ביחוד שלו' חותנך מחו' הנגיד היקר שי' וכא"ל, ומה מאד אובה לדעת גם מכל חדש לטובה אשר בביתו, בית ישרים, ובשלו'[21] גיסך אהובי המרומם הרש"ל[22] [גיסו של ר' חיים קוק] שי' וכא"ל. ובשלו' ידידי הה"ג[23] דמחנכם שי'. יקרה לי מאד אהבת קדומים. שמח יקירי ושמח את כל הנפשות היקרות אהובינו אשר בחוגך לימי הפורים הק'[24] הבעל"ט[25]. נמלא עז ד', כי שומר ישראל לא יטש לעד את עמו, וכימי עולם יפליא עמנו נסיו וחסדיו, ולעיני כל הגויים יראה ישועתו לעמו וצאן מרעיתו, ובהר ציון תהי'[26] פליטה והי'[27] קודש, וירשו בית יעקב את מורשיהם, [עובדיה א, יז] וכל שונאיהם יהיו אפס, כי ישוב ד' לשוש עלינו כאשר שש על אבותינו, [על פי דברים ל, ט] ושרידי זכר עמלק [רמז לפורים הקרב] וכל אגפיו מהרה ימחו, והיתה לד' המלוכה, [עובדיה א, כא] ודגל גוי צדיק שומר אמונים [ישעיהו כו, ב] ירומם אף ינשא, ושבו בנים לגבולם, [ירמיהו לא, טז] בימינו לעינינו בקרוב.

הנני חותם בברכה מקרב לב ונפש באהבה רבה ועזה לך, אחי מחמד נפשי ולבבי, וכל אשר לך, כנפשך האהובה ונפש אחיך נושא לך ברכתו שלו' ואהבת אחים מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. תחי' - תחיה
9. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
10. וכא"ל - וכל אשר לו
11. שלו' - שלום
12. כ"א - כי אם
13. שי' - שיחיה

14. הבד"צ - הבית דין צדק
15. שבעה"ק - שבעיר הקודש
16. החוה"ש - החיים והשלום
17. אה"ק - ארץ הקודש
18. בגפ"ת - בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
19. הי' - היה
20. בשלו' - בשלום
21. ובשלו' - ובשלום
22. הרש"ל - רבי שלמה לוריא (מהרש"ל)
23. ההי"ג - הרב הגאון
24. הק' - הקטן
25. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
26. תהי' - תהיה
27. והי' - והיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז סיון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

פאול נתן (מ'עזרה') עוסק בבית ספר טכני בחיפה, ואין חשש שישיבות ירושלים יתחברו אליו. הרב קוק מבהיר שתכלית הישיבות היא תחיית התורה, ולא רק העמדת רבנים, אבל במצב הנוכחי צריך להקדים את המוקדם. במושבות של מאה משפחות ויותר אין רב, מלבד פתח תקווה, ובגלל זה ירוד מצב היהדות שם. אברכי ירושלים מוכשרים, והעניות היא שמשפילה אותם. לחיבור תלמידי החכמים לישוב החדש צריך ישיבה גדולה ומכובדת במרכזו.

עיקרי הדברים

- פאול נתן והטכניון בחיפה.
- תכלית הישיבות - תחיית התורה, ולא רק רבנים.
- חוסר רבנים במושבות.
- אברכי ירושלים והעניות.
- ישיבה מרכזית לחיבור הישובים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז סיון תרס"ח[4]. [1908]

מקודש יענה אלקים שלומו, לאיש צדיק הולך בתומו, גדל-דעה משגב לעמו, כבוד הרב הגאון הגדול עטרת תפארת מוהר"ר[5] יצחק אייזיק הלוי [הרב יצחק אייזיק הלוי, מחבר "דורות הראשונים" על תולדות התורה שבעל פה, שישב אז בהמבורג] שליט"א[6].. וכל אשר לו, שלו'[7] וברכה, ברב טוב וחסד.

הנני נכון בזה להשיב לכ"ג על מכתבו הנכבד, כפי יכלתי, בעה"י[8]. א) פאול [פאול נתן, ממנהיגי חברת "עזרה" של יהודי גרמניה, שייסד את הטכניון בחיפה] נתן לא התראה עמדי בפעם הזאת. מפי השמועה נודעתי, שהוא עוסק עכשו ביסוד בית-ספר טכני בחיפה. [הטכניון בחיפה, שחברת "עזרה" החלה בייסודו בשנת תרס"ח ונפתח בתרפ"ה] אבל כמדומני שבטח הוא שלא בא בשום משא ומתן עם הרבנים, ביחוד מהמחזיקים במוסדות של הישיבות ות"ת[9]. בכלל כבר הודעתי לכבודו, שלפי מצב הישיבות שבירושלים, א"א[10] שיעשה בהם שום דבר חדש, מצרכי-הזמן היותר נחוצים כעת, להחזקת מלחמתנו נגד מהרסינו ומחריבינו, [על פי ישעיהו מט, יז] וכיון שהם רחוקים מכל תיקון חדש מובן שאין לפחוד כלל שהם יתחברו עם ה' פי נתן ומסעדיו. ובשום אופן לא ישיבו לו אלה מחזיקי בתי הרבים, שהם נכונים לחדש פני הבתים, לא ע"פ[11] אותה התכונה שאפשר לצייר שאנשים שכמותו ימצאו בה חפץ, ולא אפילו באותה הצורה הכשרה אצל ארטאדאקסי אשכנז, [היהדות האורתודוקסית בגרמניה, שצירפה לימודי חול ללימוד התורה] כי הקצוות רחוקות הנן אולי יותר מרחוק מזרח ממערב. ב) כמדומה אני, שהננו עומדים על נקודה אחת, ומ"מ[12] הנני מוצא הכרח לבאר מעט דברי.

מעולם לא יעלה על דעתי, שתכלית הישיבות בישראל היא רק כדי להעמיד רבנים. תחיית התורה, המעמדת קדושתם של ישראל בכלל, ע"י[13] גדולי תורה באמת, מיחידי סגולה, וע"י[14] המון רב כפי האפשרי של בע"ב ת"ח[15] הגונים, צריכה להיות לעולם המגמה הראשית בכוננויותן של הישיבות. אבל

כדי להביא את מצבנו הנשבר. בכל מקום, וביחוד באה"ק[16], לידי מדה זו, צריכים אנחנו להסתכל יפה במצב הזמן וארחות החיים הממשיים השולטים במציאות, כדי שנבנה את בניננו על בסיס חזק. ונטיעתנו תהיה עלולה להיות קיימת ועושה פירות, בכלל זה הוא כמובן הסדר, להקדים את המוקדם, וממילא יתאחר המאוחר. הרבנות, אמת הדבר שכפי צורתה היום היא חטיבה מאוחרת, מ"מ[17] אנו מוכרחים להודות, שלפי מצב היהדות בימינו, אנו צריכים לדאוג הרבה בשביל קיומה וחשיבותה. ועל כן כאשר אנו מוצאים כעת את הישוב החדש ההולך ונבנה, שהיסוד החשוב הזה חסר בו לגמרי, אנחנו חייבים להשתדל לכל לראש בתיקונו, להסיר את הסיבות אשר גרמו את החסרון. ולהעמיד את היהדות הארצי ישראלית של הישוב החדש בצורה אחת עם היהדות האמיצה של המקומות היותר טובים שבגולה, שאז כמובן יגלה עליה האור של מעלת ארץ ישראל. עד שנוכל לקוות, שתעלה עוד בכמה מעלות בקודש על כל המקומות אשר נתפזרו שם נפוצותינו מעולם על אדמה טמאה.

ומאחר שמצאתי את מצב הישוב החדש ירוד בפרט החשוב הזה, לעומת מצב היהדות שבגולה. תחת אשר בכל תפוצות ישראל, תיכף כשמתקבץ איזה ישוב של איזה עשרות משפחות מאחינו, מיד מרגישים צורך במינוי רב להורות איסור והיתר, ובכלל שתהיה הדרת היהדות שלמה בתכסיסיה, הנה פה יש מהמושבות שהנן עיירות בינוניות, ומהן שמונות משפחותיהן למעלה ממאה ויותר, ומינוי רבנים מקומיים לא יצא כלל כמעט אל הפועל, בלתי במושבה האחת הגדולה, פתח-תקוה, שנתישבה לכתחילה מבני ירושלים, מבעלי הישוב הישן, שהם השתדלו למנות להם רב מיוחד. וכאשר החילותי לסור אל המושבות מצאתי בבירור, שאם היו לנו רבנים חשובים, בכל אחת מהן, היה מצב היהדות עומד במעלה יותר גבוהה. התחלתי לדבר ע"ד[18] הרבנות המקומית, ומצאתי ע"ז[19] מניעות וניגודים פנימיים וחיצוניים. מהחיצוניים היא ג'כ[20] מניעת השכירות, מצד דלדול המצב, ובאחדים מצד רגילות קבלת תמיכה, שהרגל זה מפקיע את המתרגל מלשא בעול בכל דבר הטעון חסרון כיס. אבל זה לא היה כ"כ[21] עומד על הדרך. אגודת "שומרי תורה", [אגודה בירושלים לחיזוק הדת במושבות, שהשתתפה בתשלום שכר רבני המושבות] ביחד עם הישיבות שבירושלים, הנן תמיד מוכנות לעזור בחלק היותר עיקרי מהשכירות, ואם יחסר איזה סכום נמצאים בכל מושבה יחידי סגולה, יראי ד' וחושבי שמו, החפצים בכל לב בהרמת קרן היהדות, והיה נקל להשלים. ובזה היינו יכולים לכבוש את המניעה העקרית מהמניעות החיצוניות.

אבל, לא זה הוא העיקר. מניעות פנימיות החלו להגלות, שיסוד הכל הוא מה שאין רוח הישוב החדש יכול לשאת את מהלך הרוח, את הסגנון ואת התכונות של חניכי הישוב הישן. וזה הוא דבר המקיף לא רק את קלי-העולם, המואסים בתורה ובמצות, כ"א[22] גם חלק גדול מההגונים, בני תורה ויראת שמים. התנועה החיה של הישוב החדש, חדות החיים ואומץ הלב, הרחבת הדעת, וגאות הלאם השורר בקרב הישוב החדש, לא יכולה לשאת את הגו הכפוף, את הפנים הצמוקות והעצובות המפיקות פחד ומורך לב, את העינים התועות המראות יאוש ושנאת החיים, ההלבשה הזרה המזרחית, כשהיא מצטרפת עוד עם איזה דכדוך של עניות היא מטלת אימה של בוז, על האיש המורגל בחיים אירופאיים, אם מעט ואם הרבה. כל אלה לא יוכלו להיות מתקבלים בלא זעף בקרב הישוב החדש, וכאשר הטפוס היותר מצוי בין חניכי הישיבות של הישוב הישן הוא זה הצביון, ע"כ[23] עצום הוא הניגוד במושבות נגד קבלת רבנים.

וכאשר בינותי בדבר ראיתי, שאפילו אם נתגבר על כל הניגודים, ונכניס רבנים בחזקת היד, לא יביאו כלל את התועלת הרצויה, כל זמן שהניגוד הפנימי, שיסודו הוא עמוק ברוח האדם, אי אפשר לו שיסור ממקומו.

וכאשר לשנות את צביון החיים בקרב הישוב הישן, מבלי להזיק לכמה דברים יסודיים, הוא דבר שאי אפשר, כי"א בהדרגה גדולה ואריכות זמן גדול, - והענין עומד ודוחק. ע"כ החלטתי, שאי אפשר לנו לתקן את הדבר הגדול הזה, העומד ברום עולם היהדות של הישוב החדש, ושנוגע הרבה ג"כ להישוב הישן, ע"י השתלשלות הפעולות שהקיבוצים פועלים זה על זה, כי"א ע"י מה שניסד ישיבה פה במרכז הישוב החדש. פה שהחיים הנם קרובים בכל מהותם לחיי המושבות, ע"י השגחה טובה, מכשרונות טובים הנמצאים באה"ק והנכונים לבא מחו"ל[24], עם שטף הכניסה ההולכת וזורמת, יכולים לצאת אנשים מוכשרים, אם ימלאו את תפקידם יפה בשקידת התורה ועמלה, בחריפות ובבקיאות ובהוראה בעומקא דדינא, להיות מתקבלים בקרב הישוב החדש, ולהרים שמה בקביעות את קרן היהדות, מה שאי אפשר למדה זו להעשות כעת ע"י השפעתי הרחוקה.

לבדה, שאינה נפגשת כי"א עם המושבות הסמוכות, ולעתים רחוקות. וזאת היא הסיבה אשר אמרתי, שתכלית הישיבה בראש תהי'[25], שהמצויינים שיתחנכו בה יוכלו להיות רבנים במושבות.

ומה שכבוד הדר"ג[26] חושש, שישיבה כזאת כשתוסד ביפו [הישיבה שייסד הרב קוק ביפו בשנת תרס"ט] תהיה גורמת ביטול, חלילה, לישיבות שבירושלים, מטעם אשר החסרון היותר גדול שבישיבות הירושלמיות הוא מה שחסר להם השלא-לשמה, [על פי פסחים נ: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה". כאן: התקווה להתמנות לרב, המדרבנת את הלומדים] כי לא הי'[27] להם מקום תקוה להיות לגדולי הדור ולהיות רבנים גדולים ומנהיגי הדור, ואם תקום ישיבה בפנים חדשות ביפו, לגדל רבנים עבור ערי ישראל שם, ירדו הישיבות בירושלים עוד הרבה יותר ממדרגתן, מפני שכל בעלי הכשרון ילכו ליפו. ידע אדוני, שאע"פ[28] שאמת נכון הדבר, שיש איזה צד חסרון במה שהגורם הבריא של תחרות החיים, המעוטה ביסוד של השלא-לשמה, חסר הוא מהישיבות שבירושלים, אבל חסרון זה אין בידינו עכשו לתקנו. הרבנות של המושבות, שלכל היותר נוכל להושיב עליה עד עשרים רבנים, - כמובן אין להעלות בחשבון את המושבות היותר קטנות, שאינן מצטרפות למנין עשר משפחות, - היא לא תעלה רפואה של המצאת השלא-לשמה בתוך הלימוד הארצישראלי. רחוקה היא עדיין מאד רבנות קטנה כזו של מושבה, שתתן את האומץ ע"י התקוה שלה. רבני המושבות, מצד הרבנות שלהם, לא יוכלו להחשב לגדולי הרבנים ולמנהיגי הדור, כשם שלא יוכלו להחשב כן כל הרבנים של העיירות הקטנות בחו"ל[29]. וביחוד לפי המצב הנוכחי, שהמשכורת של הרבנות אינה ניתנת מהמושבה, כי"א מקופת הישיבות, הניתנת גם בלא עול הרבנות ללומדים בישיבות, וההוספה המועטת, שאולי תגרום הרבנות, אינה כדאי להכריע את הכף, אפילו לקבל את הטפול והעול של רבנות המושבות הקשה ביותר, מצד מניעת הרגלם של בני המושבות, זה רבות בשנים, לשאת בעול החמרי והרוחני של רבנות קבועה בתוכם. ע"כ כאשר עוד נוסף לזה, שגם עכשו רחוק הדבר שיתקבלו רבנים במושבות מחניכי הישיבות, אם לא יהיו בתחילה מושפעים מרוח חדש שיוכל לקרבם יותר אל חיי הישוב החדש, אין כדי למנע מליסד את הישיבה ביפו

למטרה זו, מפני הדאגה שמא יהיה בזה קפוח לישיבות שבירושלים. ובעצם הענין הנני אומר ברור; שלא לבד שישיבה זו כשתוסד ביפו, ברצות השם יתברך דרכנו, לא תוכל לגרום שום הפסד לישיבות הירושלמיות, כי"א שהיא עתידה לרומם את ערכן. כי באמת לא רק אותה המניעה של חלק השלא-לשמה, שמצד חסרון רבנות, הוא לבדו הוא הגורם בשפלות-הידים של הלומדים בישיבות, שאינם יוצאים אל הפועל לפי ערך כשרונותיהם, כי"א בכלל תרדמת החיים הבאה ע"י הרוח הישן, שהוחזק ובא מאותה התקופה שהיתה עדיין הארץ חרבה, ורוב הגרים בה לא באו כי"א לצפות ליום האחרון ולהקבר בקרבה, וימי חייהם היו רק שלשלת של קבלת החלוקה, המצומצמת ומחוברת באי-כבוד, ותפילות על מקומות הקדושים החרבים בעוה"ר[30], שהיה חסר מעיקרו את זרם החיים הטבעיים ומרוצתם העליזה, המעוררת לעבודה מעשית ושכלית. במצב כזה היו יכולים לעמוד בשלמות רוחנית רק יחידי הסגולה, שהיו אנשי קודש, ואור ד' הופיע עליהם, ומתוך החרבן והשממון שאפו את אויר קדושת אה"ק[31]. אבל יתר כחות הצעירים, שלא באו למדה זו, נרדמו כשרונותיהם, ורוח עצבון זה, אע"פ[32] שב"ה[33] הוא הולך ומתפכח, מ"מ עדיין שולט הוא בישוב הישן, ורק ע"י התעוררות חיים של הישוב החדש, כשיהיה מחובר באור תורה באופן גדול ומצויין, ישוב גם הישוב הישן וכל לימודי ד' אשר בתוכו לתחיה, ויתחילו הכשרונות הצפונים בהם להגלות.

ויותר מזה, שאינני קובע מסמרות בדבר, שיהיו חניכי הישיבה, אפילו המצויינים, דוקא רבנים. אדרבא, כל חפצי הוא, שיהיו מהם מתלמדים, במשך שנות לימודם, חלק הגון מידיעות שמושיות, ואותם שיש להם נטיה למלאכה יתלמדו איזה שעות ביום בבית-המלאכה, אשר כבר הועמד עמנו פה במוסד "שערי תורה", [מוסד התורה ביפו, שהיה בו גם בית מלאכה לתלמידים] (שזה מקרוב אשר נוסד, ערך שנתים, ועתה הוא עומד ב"ה במדרגה כזאת, עד שהבנק אנגלא-פלשתינא [בנק אנגלו-פלשתינה (אפ"ק), שהקימה ההסתדרות הציונית, ולימים נעשה לבנק לאומי] הכין על ידו ארון-ברזל, ע"פ תכנית הארונות האירופאיים, בפורמאט גדול, והם מלאים רצון מטיב המלאכה), עד שיצאו לנו ג"כ גדולי-תורה שיהיו בעלי-אומנות, המתפרנסים מיגיע-כפם, או אנשים מוכשרים לכל עסקי החיים, ותהיה התורה נלמדת דוקא לשמה, משום תכלית החיים שבהגיון התורה וחבתה.

ומאחר שזאת היא כל עקרה של הצורה החדשה, שאני חפץ בהישיבה, דהיינו שיהיה שורר בקרבה עז החיים, הראוי לשמעתתא דבעיא צילותא, [על פי מגילה כח: "שמעתתא בעיא צילותא" – לימוד ההלכה צריך דעת צלולה] ושמחת לב, אין בה כמובן שום מניעה, באופן שלא תוכל לתן לנו "גדולי תורה הבקיאים בש"ס בבלי וירושלמי, אשר כל ישעם וחפצם [מצוטט ממכתבו של הרב הלוי אל הרב קוק] וכל חלקם בחיים הוא להבין ולהשכיל בדברי תורה", ולא יוכל להיות חסר בה "הרוח הגדול אשר יעטר את תלמידי חכמים הגדולים". ודוקא בישיבה כזאת יוכל להתקיים התוך של דרשת "אדם כי ימות באוהל", [ברכות סג: "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד)] אדם חי, המטה את תשוקותיו וכחותיו לא להוללות וסכלות, כי"א לעמלה של תורה ושמחת השגתה, אבל מי שאין לו הרגשת החיים וזיום הוא לא יכול להיות אדם אשר ימות באוהל. והמצויינים מישיבה כזאת לא יוכלו להיות ממוצעים, שהם כקדרה דלא חמימא ולא קרירא, [על פי עירובין ג: "קדרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא" – לא חמה ולא קרה] כי"א גבורים כאריות

במלחמתה של תורה, ומלאים חפץ לרוממה ולשגבה על אדמת הקודש, לא משום פניה ותכלית של רבנות, כ"א מפני אהבת השם יתברך, אהבת התורה, אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל, הבוערת בקרבם בשלהבת אש קודש.

אין אנו זקוקים בשום אופן ללמוד מדרכי אירופא, - אע"פ שגם זה איננו כלל מוחלט, וממתוקנים שבהם הלא עלינו החובה ללמוד, אבל בימינו נתקלקלו כ"כ הדיעות, עד שקשה למצא את הנקודה של המתוקנים שבהם, - אבל עלינו לחדור ביותר בתוך מאור התורה עצמה. לא תוכל לעד התורה להיות מצומצמת רק בחקר הלכה המעשית לבדו. החלק הרוחני שבתורה, לכל רחבו, עמקו והיקיפו, מוכרח גם הוא למצא מקום בישיבה. האגדות. המדרשים הנגלים והנסתרים, ספרי המחקר והקבלה העיונית, המוסר והרעיון, הדקדוק. הפיוט והשירה, כמובן של חכמי אמת וחסידים הראשונים, גם הם הנם גופי תורה, שאף ע"פ שאי אפשר לתן להם כ"כ זמן וכ"כ[34] קביעות, כמו ההלכות והתלמודים, הפוסקים הראשונים והאחרונים, מ"מ א"א כלל, ביחוד בימינו, וביותר בארץ-ישראל, הדורשת תעופה רוחנית מבניה בטבע קדושתה, המלוה את כל אוירה, למנע את כל אלה מלקחת עבורם מקום חשוב. וצד חידוש זה הוא מוכרח בדורנו, ומוכרח הוא ביותר בישוב החדש, הדורש רפואה רוחנית. וחדש כזה איננו אירופי, בשום אופן, כ"א כולו שלנו.

"הישיבות בירושלים צריכים תיקון גדול (כותב כ"ג[35]), ועלינו להשתדל לתקנם, שיתאימו גם לצורך הדור ודרכי החיים, אבל לא לבטלם חס ושלום ולבנות עתה חדשות בעיר יפו". אבל רק ע"י בנין ישיבה חדשה, שתוכל בלא התנגדות לקבל לתוכה את יסוד החיים של הקדושה והעז, יפוח רוח טהור, אדיר וקדוש, גם על הישיבות שבירושלים, ולא לבד שלא יתבטלו כ"א יוסיפו פאר והדר. ואם במרכז הישוב החדש, המחובר בחפץ אדיר לבנין האומה ולרוח ד' אשר בתוכה, ע"י הרבנות הכללית של יפו והמושבות, לא תוסד ישיבה חדשה, חלילה, רק אז צפויות הנן הישיבות הירושלמיות ליריד, לא מצד תחרות של ישיבה, כ"א מצד תחרות של רוח ההרס והכפירה, שעכ"פ[36] יש עמו ניצוצות של ברק החיים, המושך בכל יום לבבות מבית המדרש מתוך חולשה ויגון.

כ"ג חושדני, שאיני יודע כ"א את רוסיא, ואם הייתי רואה את ירידת היהדות שבאשכנז, שבאה מפני שלא שמו על לב לתקן את קלקול הישיבות ולהשאירן כמו שהן, אז הייתי אומר אחרת. הנני מוכרח להעיד על עצמי, שלא נעלמו ממני כל פרטי חיי היהדות שבאשכנז, לכל צדדיהם, אם לא מראיה, אבל מעיון והגיון נוסף על המחקר שע"פ[37] השמועה. אבל דוקא ידיעה זו היא המכרחת אותי לבקש ליסד ישיבה כזאת, שהיא ממש כחפץ כ"ג "תקון לקלקול הישיבות ולהשאירן כמו שהן". כלומר, להכניס רוח חיים בתוך הגיון התורה באופן חזק כזה, שיוכל לעמוד בפני סערת הזמן, ולהגדיל את הכמות ואת האיכות של למוד התורה, להרגיל את התלמידים ללמוד גם המקצעות, אשר כפי ההרגל הישן לא היה להם עסק עמם, כמו שימת הלב להצד ההיסתורי והבקורתי, אשר חטפו אותו בזרוע מהרסים ומחריבים, עד אשר קם כ"ג להושיע את חכמת ישראל ביחש להצד הראשון ביחוד, וכדרכה של תורה, כל אשר יוסיף לעבוד במקצע זה, החדש כמעט אצל חכמי תורה האמיתיים, כן יוסיף להניח מקום לאחרים לשוטט ולהרבות הדעת. וחידוש כזה איננו עלול בשום אופן להשכיח את התורה. חלילה,

ולעשות את הרבנים לאינם יודעים אותה, ואת היראים, המושפעים מרוח קדוש זהי לאינם-יהודים יותר מיהודים, כי"א להרחיב את השכל. להגדיל את החריפות ואת הבקיאות, לחבב את התורה, לרומם את הנשמה הישראלית ולגרש את כל רוח זר, אותו שהוא כרקב לבית יעקב, ע"י רוממות הנפש, הבאה מידיעת גדולת ערכה של תורה וכחה האלהי, המתגלה דוקא ע"י כל הקיפה, "מי ימלל גבורות ד' ישמיע כל תהלתו". [תהלים קו, ב]

"עלינו להשמר מאד מדרכים חדשים" אומר כבוד גאונו. ואני הנני אומר בבטחה, שכבודו יודה, שיותר הועיל הוא למצב היהדות בספריו ההיסתוריים, [ספרו "דורות הראשונים", שבו השיב על חוקרי "חכמת ישראל" שערערו על המסורת] אע"פ שביחש של כל המחברים משוקדי תורה הלך בדרכים חדשים, ממה שהועילו לנו כמה מחברים אחרים, שנתנו לנו עוד חידושים ופלפולים ע"פ הדרכים הישנים. הננו רואים החרבן הולך ומתגבר, אין מנוס מפניו, לא בחו"ל ולא בארץ. הישיבות המלאות תורה בפלפול ובקיאות ברוסיא לא תוכלנה לעמוד בפני זרם ההרס, וכל עמל התיקונים הקטנים ילך בתהו. אך דרכים חדשים הננו חייבים לסול, שהם הם הנם באמת הדרכים היותר ישנים, שבהם הלכו רבותינו הראשונים, ביחוד אותם שעמדו לישראל בעת צרתם הרוחנית והחומרית, ויאירו להם את דרכם באור תורתם, צדקתם וחכמתם גם יחד. ואם הדרכים הללו נשתכחו כמעט, הננו מוכרחים לשוב וליסדם, והיסוד הראשון מוכרח הוא להיות כעת על אדמת הקודש, ובישוב החדש, שבעצת ד' הנה הוא הולך ונבנה, ונוכל להיות בטוחים שכל המסייע בזה, יהיה מהקרואים הראשונים לקול העתיד לפוצץ בראשי ההרים: "כל מי שפעל עם אל יבא ויטול שכרו". [על פי ירושלמי שבת ו, ט, על הפסוק "כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל" (במדבר כג, כג)]

לא רק "ידיעות שמושיות והשקפה כללית על העולם ועל דרכי העולם" חסרות לנו לתן בישיבות, הצריכות להמשיך את קיומן לתן לישראל את אורו וישעו. אע"פ שגם אלה הידיעות וההשקפות ג"כ אי אפשר להכניס בהמוסדות הישנים שבישוב הישן, רק ע"י מה שמתחילה תהיה להם הבחנה מוחשית על הצלחת החידוש, שזהו אפשר רק בנסיון חדש. אבל לא רק בזה נושע. אלה הידיעות הנן טפלות, וכמובן א"א שתהיינה חסרות מבעל-תורה חשוב בימינו, כדי שלא יתחלל שם שמים על ידו. אבל העיקר הוא הרחבת הדעת בעומקה ורחבה של תורה עצמה לכל צדדיה, ע"פ אותה התכונה שבקיעי הזמן מכריחים אותנו להעמיד להם בונים וגודרים.

כמובן, המחלקות התחתונות של הישיבה הן עצמן יוכלו לשמש אותו השימוש שאנו מבקשים מבית-ספר למורים, אבל גם הוא צריך שיהי'[38] רטוב מטל חיים של צדדי התורה, המבוקשים ביותר בימינו באורח מתאים עם ידיעתה של תורה, הרגילה מאז, ע"פ הדרך הישן, באין מחסור דבר

והמחלקה העליונה היא באמת הישיבה. בקרבה לא ימצא מקום כי"א לתורה. אבל לתורה בכל עשרה ותפארתה

אנכי הנני עושה את שלי, ידעתי כי למחיה שלחני ד' [על פי בראשית מה, ה] אל אדמת הקודש, והנני מוצא לעצמי חוב קדוש לדבר כפי רוחי הפנימי, בעבור שמו הגדול ועבור עמו ונחלתו. ועוד אקוה לברר הדברים, כשיזכני כי"ג בתשובתו היקרה, בעזה"י[39].

ישלים ד' פעלו, ויאיר אורו על עמו ועדת קדשו לאורך ימים טובים, ויזכה לראות בטוב ד' בהר הקודש, בשוב לו הודו והדרו, בעת אשר מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו [ישעיהו מט, ז] כדבר ד' אשר נאמן

והי'[40] זה שלו' וברכת אוהב נאמן, מוקיר גדל ערכו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

מפני כבודם של ת"ח, הנני מוצא את עצמי מחוייב להודיע לכ"ג[41], שאמנם ימצאו בישיבות, שבישוב הישן בכלל ובירושלים בפרט, ג"כ כאלה שאינם לקויים באותן החולשות ע"פ המדה אשר ציירתי. מ"מ הטפוס המוחזק הכללי הוא זה אשר בארתי, ומפני כך הדבר מוכרח שיצא תיקון של מטבע כללית חשובה מהצד החדש של הישוב, ואח"כ[42] תגדל ע"י זה עצמו תפארת הישוב הישן. וקורא אני על מצבנו מקרא שכתוב "והושע ד את-אהלי יהודה בראשנה למען לא-תגדל תפארת בית-דויד ותפארת ישב ירושלם על יהודה, ביום ההוא יגן ד' בעד יושב ירושלם, והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד ובית דויד כאלהים, כמלאך ד' לפניהם" (זכרי' י"ב, ז ח). עכ"פ[43] צריך שיושעו תחילה אהלי יהודה, ואח"כ מזה עצמו תצא הגנת ירושלים ההולכת ועולה, וכל שיהי' בצורה גדולה תקדים להיות קטנה בהתחלה.

הנ"ל

בטח יזכר הדר"ג את אשר אמרתי במכתב, זה כבר, כי הבטלנות של ת"ח[44] שבישוב הישן איננה כ"א בטלנות חיצונית, אבל בפנים הם מלאים חכמה ושכל טוב, ונמצאים בקרבם כשרונות יקרים מאד. אוירא דא"י[45] המחכים [על פי בבא בתרא קנח: "אוירא דארץ ישראל מחכים"] לוחם הוא בכל עז גבורתו עם העניות המדכאת ומשפלת, ורבות רבות מאד נצח את האחרונה. וכל אשר תחדל העניות לדכא את חיי המצויינים שבבני תורה שבישוב הישן, כן יראה יותר הדרם. ע"כ גדולה היא מאד החובה להרחיב את המעמד החמרי של יחידי-הסגולה, הנמצאים במספר הגון בין הישוב הישן בכלל, ובשפע ביחוד בירושלים. כ"ז[46] היא אמת ברורה לענין מה שנוגע להשלמת עצמם של ת"ח הללו, אבל כדי שיוכל לבא קשר של השפעה מת"ח[47] על הישוב החדש, ועל הישן ההולך גם הוא ומתחדש, ע"י חדירת הרוח, דרך בקיעים ופרצים שבבנינו העתיק, דבר זה עלול לבא, לפי מה שעינינו רואות, רק ע"י יסוד ישיבה גדולה ורבת ערך, ומכובדת מכל צד, במרכז הישוב החדש. מההשפעה של חיבור רוח החיים לקדושה ואמונה, לתורה ויראת שמים, שרק ע"י שיחות ומעט ספרות החילותי להזרים על כללות הישוב, שהנני רואה את פריה לברכה ב"ה, נוכל להיות בטוחים, שאוצר-חיים מלא, כשיוסד לנו פה, נשים ע"י ממש נשמה חדשה מלאה ישן וקודש-קדשים בכנסת-ישראל שעל אדמת הקודש, ד' יסעדנו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך

9. ות"ת - ותלמוד תורה
10. א"א - אי אפשר
11. ע"פ - על פי
12. ומ"מ - ומכל מקום
13. ע"י - על ידי
14. וע"י - ועל ידי
15. ת"ח - תלמידי חכמים
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. מ"מ - מכל מקום
18. ע"ד - על דבר
19. ע"ז - על זה
20. ג"כ - גם כן
21. כ"כ - כל כך
22. כ"א - כי אם
23. ע"כ - על כן
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. תהי' - תהיה
26. הדר"ג - הדרת גאונו
27. הי' - היה
28. שאע"פ - שאף על פי
29. בחו"ל - בחוץ לארץ
30. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
31. אה"ק - ארץ הקודש
32. אע"פ - אף על פי
33. שב"ה - שברוך השם
34. וכ"כ - וכל כך
35. כ"ג - כבוד גאונו
36. שעכ"פ - שעל כל פנים
37. שע"פ - שעל פי
38. שיהי' - שיהיה
39. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
40. והי' - והיה
41. לכ"ג - לכבוד גאונו
42. ואח"כ - ואחר כך
43. עכ"פ - על כל פנים
44. ת"ח - תלמידי חכמים
45. דא"י - דארץ ישראל
46. כ"ז - כל זה
47. מת"ח - מתלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' מנחם אב תרס"ח - רחובות **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

הרב קוק רואה שהמחלוקת ביניהם מצטמצמת: שניהם מסכימים שיש לחמש את בני התורה בידיעות שימושיות. ההבדל הוא רק בשם: 'מחלקות תחתונות של הישיבה' או 'תלמודי תורה'. בעצם הישיבה הרב קוק מבאר שאינו מתכוון ללמוד ספרי חקירה ישנים כדי לקחת מהם 'נשק' במלחמה, אלא לקבוע לימוד של הצד הרוחני בתורה מכל מקורותיו: אמונה, אגדה, ודברי נסתר המתאימים למוכשרים לכך. זה תלמוד תורה במובנו הגבוה. הרב קוק מוכן להרכין ראש לפני גדולי ישראל, אך חוזר על הצורך בישיבה מרכזית.

עיקרי הדברים

- הידיעות השימושיות לבני תורה.
- 'מחלקות תחתונות' מול 'תלמודי תורה'.
- לימוד הצד הרוחני שבתורה בכל מקורותיו.
- העולם עזב את הרוחניות ועתיד לחזור אליה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות, ד' מנ"א[2] תרס"ח[3]. [ד' במנחם אב תרס"ח (1908), ברחובות, שבה שהה הרב קוק בימי הקיץ]

מבין המצרים, קרן ישועה ירים, מאיר לארץ ולדרים, לכבוד הרב הגאון הגדול, תפארת עז ומגדול, כקש"ת[4] מו"ה[5] יצחק אייזיק הלוי [רבי יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים", ממייסדי "אגודת ישראל"] שליט"א[6] שלו'[7] שלו' בכפילא, לכ"ג וכא"ל[8] באה"ר[9].

מכתבו הנכבד דמר הדר"ג[10] שי'[11] מיום כ' תמוז הגיעני לשמחת לבבי. והנני רואה כי הננו הולכים ומתקרבים אל המטרה, כי רוב חילוקי הדעות שבינינו אינם נוגעים לעצם הענין כ"א[12] תלויים הם בשמא בעלמא. ומזה אקוה, כי גם הענינים שעדיין עצמם מחולקים, ג"כ[13] יתבררו יותר עד שמה שיהי'[14] נוגע למעשה נעמד בעה"י[15] על נקודה אחת, לעבוד עבודת הקודש לד' ולעמו על חבל נחלתו.

אבאר דברי מעט:

הנני רואה מתוך דברי כ"ג[16], שגם הוא שי' מסכים על הצורך הגדול, שיש לנו כעת, לעשות את הבנים, המגודלים בתורה ויראת שמים, חמושים כפי ההכרח בזיון של הידיעות השמושיות, הנוגעות לצרכי החיים, למען לא יהיו הם בגדלם החלק היותר חלש מהאומה, כ"א יוכלו בעז-רוח להרים קרן בדעותיהם הטהורות ומעשיהם הטובים לעמד במעמד של כבוד והדר נגד המשחיתים המהרסים את כל חומות בית ישראל, השורפים את כל מועדי אל בארץ. [תהלים עד, ח] ההבדל ביניינו איננו א"כ[17] אלא בשם: אנכי קורא לאלה המחלקות, שבהן נהיה מושיטים לתלמידים את הידיעות השמושיות, ביחד עם היסוד העקרי של תורה ויראת שמים במדה היותר רחבה האפשרית, בשם "המחלקות התחתונות של הישיבה", וכ"ג קורא לאלה "בתי ספר נמוכים" או "בתי ת"ת". הנני בכל לב מסכים לשינוי-שם זה, רק

שהדבר יעשה ביסודו, והמחלקות הללו תהיינה כפרוזדורים, להביא את הטובים שבתלמידיהם אל הישיבה, שאליה עינינו נשואות.

בעצם הישיבה, כבר אמרתי במכתבי הקודם, שכל מגמתי היא שבה יהי'[18] מקום רק לתורה, אבל לתורה במובן הרחב והמקיף שלה, הכולל את כל חלקיה, בין מצדה המעשי, בין מצדה העיוני והרוחני. וע"ז[19] כנראה אין כ"ג מסכים, ומה שאני קורא גופי תורה, ועורג להכניסם בסדר הלימוד הקבוע, כפי הנראה שקורא אותם כ"ג "דברי חקירות ישנות שאינם לא מעלים ולא מורידים בימינו אלה". ובזה הנני מוצא את עצמי מחוייב לברר מעט את דברי, למען נתיצב, כאשר אקוה, גם בנקודה עיקרית זאת על מצב אחד.

כשאני אומר, שהננו צריכים ללמוד גם את הצד הרוחני שבתורה בדרך תלמוד קבוע, ושבזה תלויה היא ישועת הדור, אינני חושב כלל לצמצם את מגמתי על איזה ספרים מיוחדים, לא אחרונים ולא ראשונים. אין כונתי ללמוד את "האמונות והדעות" לרס"ג, את המו"נ[20] והכוזרי [ספרי ההגות של רבי סעדיה גאון, הרמב"ם ("מורה נבוכים") ורבי יהודה הלוי] ודומיהם, כשהם לעצמם, כדי ללמוד את הדעות שבהם, למען שנקח מהם זיין ללחום מלחמתנו. ידעתי גם אני רוב הענינים שבספרים היקרים הללו שעבר זמנם, הרבה מהם באמת נתבטלו מפני שנתבטלו יסודותיהם הפילוסופיות, וחלק גדול מהם, אע"פ[21] שבאמת ראויים הם ללמוד וללמד, מפני שהם רעיונות נצחיים שאינם יכולים להתבטל מפני כל תמורה מדעית שבעולם,

אבל העולם נעתק מכל המרחב העיוני הזה מפני שעזב את כל המחשבות הרוחניות, ויבחר לו את חכמת החיים והמעשה תחתם. אמת הדבר, שהחסרון של השמן הרוחני שבמחשבותיו מעיק עליו הרבה, ומאבד את כל החן והעדן של חוג החיים, אשר על כן ברור הוא שסופו לשוב ולחפש בנרות את האוצר הרוחני אשר זנח, בהחפזו לתפש בידו את חומר החיים, אבל דבר זה הוא חזיון שרק יחידי סגולה יראו אותו, ולא נוכל עדיין לצאת עמו בפומבי אל שוק החיים. ע"כ[22] אינני מדבר בשביל טנדנציה מעשית, כי"א בשביל חובת תלמוד תורה במובנה הגבוה, שסוף הכבוד לבא, ובזה אינני מוציא מן הכלל שום צד, מכל הצדדים שנמצאו אתנו באוצר הרוחני שבתורה, בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ[23], מן הראשונים ומן האחרונים, בין מן הפילוסופים, בין מן המחקרים, בין מהמקובלים, בין מבעלי האגדה והדרוש, בין מבעלי המוסר והעבודה. כולם יחד הם לנו מקצע גדול בתורה, שחובת ת"ח[24] בזמננו גדולה היא לדעת אותם. כמובן נכנסים גם בכלל זה כל צדדי החקירה של המדע ההיסתורי לכל צדדיו, שספרי כתר"ה[25] המה בימינו הראשים שלהם. וכשם שהעושר של ההלכה משתלם הוא ע"י[26] ידיעת כל השיטות כולן, בין שהן מוסכמות להלכה ובין שהן דחויות, מפני שרבוי הידיעה והכרת הגוונים המרובים והשונים מחכים את הלומד להיות עושה את עצמו, שיעשה בעצמו אדם מקורי, היודע לזרות ולהבר, להכריע ולחדש, - כמו-כן העושר האגדי, לא במובנו השטחי, כמו שעשו חכמי אשכנז, וכשם שנוהגים בעלי הסימינארים, [בתי המדרש לרבנים בגרמניה, שלמדו את התורה בדרך מחקרית] כי"א במובנו העמוק והפנימי, הנקנה ע"י יגיעה ותלמוד קבוע, המחובר עם קדושה ויראת שמים טהורה של עוסקים בתורה לשמה, הוא מכשיר את האדם להיות בעצמו איש חי חיים רוחניים וקדושים, באופן שיהי' יכול לחדש מעצמו דרכים רבים ונשגבים, להאיר באורה של תורה, בכל הצדדים שהדור צריך להם בימינו, ממש כאותם הענינים והפעולות שעשו הגדולים הקדמונים וחשובי האחרונים בזמניהם.

אין אנחנו יכולים להעלים עין מכל הצעקה המרה, שצווחו גדולי העולם, בין המקובלים, בין הפילוסופים, בין בעלי המוסר והעבודה, על העזיבה הרוחנית, שיסוד הקובלנא הננו מוצאים בתורה, בנביאים ובכתובים, ובדחז"ל[27] כולם. דעת אלהים, אהבתו ויראת הרוממות, הבאה מתוך הכרה וידיעה המשובצת ברגשות חיים ומלאים המתחדשים לבקרים, הוא היסוד הפנימי, לכל העולם כולו, לכל החיים, לכל המטרות של כל התורה והמצות, של כל התלמוד וההלכה, אשר אם הוא כאן הכל כאן. הסבה, אשר הניעה את לב מהרסי העולם לקצץ בנטיעות ולהפוך את הקערה [לקצץ בנטיעות – לכפור (על פי חגיגה יד)] בהכחשת הקבלה, בפנימיותה היא רק מה שנחשך העולם מדי דור ודור מכל מאור פנימי, הבא דרך צינורות הרוחניות. ע"כ חדלה האהבה מתוך מיעוט הידיעה, ומתוך יבשת הרגש פסקה החבה, ומתוך שנתבטלה האהבה יצאה הרשעה לקצץ את חבלי היראה, שנעשו למעמסה, ולא מצאה ע"ז[28] יכולת כ"א בהכחשות רשעיות ובוריות. ואם היתה האהבה נמשכת מתוך קדושת הנפש וחיבורה לאורה של תורה, ע"י כח ההגיון הרוחני, המתחבר עם עומק ורחב של ההלכה המעשית, לא היתה באה כלל לידי מדה זו, וממילא היתה מרגשת שהפיכות הסדרים שלה בהצעת הדורות, שעשתה אותם פלסתר, לא יועילו כלל להפר חק ולנתק מוסרות. למשל, כשם שלענין קדושת שמירתנו את יסוד שיעורי התורה אין לנו שום הפרש אם השיעורין הם הלל"מ[29], כמסקנת הבבלי (יומא פ'), או שבאמת הם תקנת ב"ד[30] של יעבץ, וכפשטם של דברי הירושלמי דריש פאה, [ירושלמי פאה א, א] לדעת רבי יונה ורבי הושעיא, מפני שעיקר הכל היא קבלת האומה, ומתוך קבלת האומה הננו מקיימים בטהרה גם דברים שהם באמת תקנות של דורות אחרונים, כחדר"ג[31] ותקנות שו"ם[32] [חרם דרבנו גרשום, ותקנות קהילות שו"ם – שפירא, וורמייזא ומגנצא] וכיו"ב[33], כן אין לנו הפרש בדבר יחושנו בקדושת אמונתנו לתורה שבע"פ, בין אם נחתמה המשנה בדורות קדמונים או אחרונים, וכיו"ב התלמוד. אלא שהלב הכשר המלא קדושה ואהבה לתורה ומצות, הנובעת מתוך אהבת ד' ודרכיו, המחוברת באהבת ישראל ובצפיה לישועתו ולכבודו על אדמת הקודש, אשר הפליא לו צור עולמים לנחלת עולמים, הלב הזה הוא רואה את הדברים בחוש ישר, ומוצא בקרבו בהבנה פנימית את הסקירה הנאמנה בשלשלת הדורות והשפעותיהם הרוחניות. ע"כ לא יעלה על דעתו כלל לאחר את המוקדם, אע"פ שלא הי'[34] נוגע לענינו כחוט השערה. והלב אשר נתרוקן מכל קודש מבקש תואנות, וחושב במהומת זדונו, אולי יקל לו לבא למטרת ההריסה ע"י הפיכת סדרי המעשים והדורות. ואם נעזוב את הלב בריקניותו ולא נחייהו במאור הפנימי, הנובע מקדושת טל של תורה, המחיה את הנשמה בעדן אהבת שם ד' ואהבת עמו ונחלתו, ע"י התגבורת הרוחנית של שביעה גדולה מכל הצדדים הרוחניים שבתורה. כשהם דוקא מחוברים לכל התלמוד המעשי הרחב והעמוק, ע"פ[35] הסדרים של רבותינו הראשונים והיותר מובחרים של גדולי האחרונים, כדברי כ"ג, אם הריקניות תשאר במעמדה, אז אם גם עשרת מונים נחסם לפני הרשעה את הדרך של הפרצות התאריכיות, תמצא לה חבלי שוא אחרים במה להמשך אל כל דחי. ע"כ יחד עם הדרך הסלולה, אשר הישיר כתר"ה בחקר ההיסתוריה, ע"פ סדר הלימוד הישר בגופי תורה, של תורה שבכתב ושבע"פ[36], במשנה ובתלמודים וכל אבזרייהו, מוכרחים אנו לצרף את כל הצדדים הרוחניים אשר אמרתי, לדעתם, להבינם ולהרגישם, ולהוציא על פיהם לקח ותלמוד להחיות לב דור אחרון. וחלילה חולין הוא לנו לדמות בית נכון ונשא, המיוסד על פי רוח קדוש וטהור זה, לבתי הסימינארים המערביים, שאפילו הטובים שבהם עשו את

מלאכתם לחכמות חיצוניות ולנימוסי הטרקליניות המערבית עיקר, ותורתם ויראתם טפלה. ולא המיסדים כולם אשמים בדבר, כי הלא היו מהם ג"כ צדיקים וגדולים בתורה לפי הערך אלא שכבר נשחתה היהדות האשכנזית והמערבית בכלל, בתחילה, ע"י המאשרים המתעים שקדמו בדור שלפני פנינו, עד שלא מצאו להם גם ישרי-הלב ידים וחומר נכון על מה לבנות את היסודות היותר עקריים, לקומם את התורה ואת היהדות בכלל על יסודות נאמנים. והננו זוכרים אותם לטובה על החלק אשר הצילו מכליון חרוץ, אע"פ שרחקה מאד עבודתם מהמגמה של החזרת עטרה ליושנה, כדרך שעשו אנשי כנה"ג[37], שברכו את שם ד' הגדול, מ"מ[38] עשו מה שהי'[39] ביכלתם לעשות. ואנחנו, אמנם אם לא נאחר את המועד, אם נחיש את מעשנו פה באה"ק[40], כעת בעוד יש לנו ת"ל[41] חומר הגון וטוב, יהדות בריאה ורעננה, אלפים ורבבות שלמי אמוני ישראל, אוהבי תורה ומסורים לברית ד' לעמו ונחלתו בכל לב ונפש, נעשה ונצליח. אנחנו לא נהי'[42] כעת צריכים לקשט את ת"ח העומדים בראש היהדות דוקא בכל קישוטי הבל של נוסח אשכנז, אשר ממילא מוכרח הוא ע"פ רוב שיתרוקן מתורה ומיראה, כ"א להעמיד לנו ת"ח מובהקים, שעיקר יתרונם הוא גדולת תורתם ויראתם, אלא שעם זה יהיו אנשים מן הישוב, אנשים חיים ומלאים עז וחיל, בעלי שפה ודבור, בעלי תרבות ודרך ארץ, לא באופן מגוהץ ומבורק של דקדוקי עניות תורה, כ"א באורח תפארת הראויה לת"ח[43], שהיתה מעולם נחלה לישראל, טרם כסה החושך ארץ אחרי הגזירות האחרונות האיומות והבלבולים הרוחניים העצומים, של שנות ת"ח ות"ט ותקופת הש"צ שר"י וכל הנגעים אשר נמשכו אחריהם.

העיקר בהישיבה צריך שיהי' הרוח השלם והמלא, רוח הקדושה והעז. לפעמים נמצא כמה מקצעות, שא"א[44] ללמד אותם בעצם היכל הישיבה, מפני שאינם שוים לכל נפש, ויוכלו להמשיך ולחקות את הראויים אותם שאינם ראויים לכך. זה מסור כמובן למנהיג ראשי, הנותן לבו לעדרים, אבל שכל המגמה תהי'[45] להעמיד לישראל על בסיס היהדות הנאמנה אנשים שלמים בכל מלא אור התורה והחיים, דבר זה מוכרח.

והלימוד הרוחני של התורה, בתור חלק רשום הנדרש כראוי, אף אם לא הי' נהוג בדורות הראשונים, שלא היתה המחלה הרוחנית גדולה כ"כ[46], גם אז היינו חייבים לחדש אותו ולקבעו, אבל באמת קבוע וקבוע הי' מראש מקדם. וכי יוכל לעלות על דעתנו, שכל ההגדות כולן והמדרשים, שבהם גנוזים אוצרות חיים של גנזי תורה, חכמות רוחניות ונשגבות, אלא שנתעלמו במעטפות מפני כמה מטרות, אשר כבר בארו אותן הראשונים האפשר הוא שלא היו למדים אותם עם הראויים להם בכל הודם וזהרם הפנימי. ובדורות האחרונים למדו כמה מגדולי ישראל באורח קביעות את התלמוד הרוחני, אם בדרכים של חכמי הקבלה, או בדרך המחקר והמוסר, אבל למדים היו בדרך הרחבה הראוי לעשות פירות ופרי פירות, אלא שאז עוד לא הי' המצב מחייב להרחיב כ"כ את הדברים, כמו שלא הי' המצב מחייב כ"כ להסיר את המעקשים מדרך התולדה וסדרי דברי הימים, מפני שלא היו הדברים כ"כ מסוכסכים, טרם באו פריצים ויחללום.

אין אני אומר, שכל בני הישיבה יהיו מלומדים גדולים בכל המקצעות. זהו דבר למעלה מן היכולת. יחידי סגולה יכולים להולד בכשרונות כאלה, שיוכלו להיות סופגים את כל הצדדים, אבל הרוב יתפרדו

כ"א למקצע שלו, ואין אדם לומד כ"א ממקום שלבו חפץ. אבל בכללות הישיבה חייבת היא לתן לאומה כל מה שחסר לה, וכיון שבין כל הדברים המושכים את הלב בזמננו, והפועלים הרבה על החיים, היא הספרות והשירה מוכרחים אנחנו לראות שגם בזה המקצע יהי' לנו משלנו, ולא תהי' עוד ברית כרותה שכל בעל כשרון ספרותי, וכל משורר מפורסם, מוכרח הוא להיות כופר ופושע-ישראל למפרע. את מגדל-תרמית זה אנו חייבים להרוס, ולהראות לכל באי עולם את ההוד השירי והנועם הספרותי, אשר יפרחו בהיותם משוקים ממקור חיי האומה הטבעיים והנאמנים, מקור מים חיים ד'.

ובמה שנוגע לרבנים במושבות, אע"פ שא"א הדבר שתעגנה המושבות, עד אשר יוכלו לצאת מהצעירים שבחניכי הישיבה ראויים להוראה ולרבנות הישוב החדש, מ"מ אפשר לתקן הדבר ע"י מה שניקח מבחירי תלמידי הישיבות מירושלים, מצפת ומטבריא, אחדים ת"ח הגונים, וע"י[47] שימוש של שנה ושנתים יהיו כבר מורגלים בההנהגה, הדרושה לרבנות המושבות, ובתהלוכות החיים המתקבלות בהן. ואם ימצא לנו ע"ז די יכולת נוכל לבוא במשך זמן קצר אל המטרה, להושיב רבנים הגונים, שיהיו לחן ולתפארת במושבות, ושדבריהם ונימוסיהם יהיו מתקבלים יפה, ויוכלו לפעול הרבה להרמת קרן היהדות, ויהיו סוללי דרך לחניכי הישיבה הגמורים, אשר יצאו חמושים בכל אותם דרכי הזיין, שבני הדור החדש הבאים לכבוש את א"י[48] מתגדרים בהם, באופן יותר שלם ומשוכלל בעה"י.

כללו של דבר, אין אני מוצא בין השקפותינו מחיצה גדולה. ובדבר אשר יהלמני צדיק חסד, [על פי תהלים קמא, ה] להיות שומע לעצה, הנני מודיע בזה לכ"ג, שהנני רחוק מאד מהעמיד על דעתי שום דבר בחפזון, וכל מה שהנני מכריע, ביחוד בעניני הכלל שהם עומדים ברומו של עולם, איננו בא כ"א ע"י עיון גדול בכל הצדדים וצדי צדדים, ובכונה מיושרת לשם שמים, בלא שום פני' חלילה, ואחר כל אלה הנני מוכן להרכין ראשי לפני כל ראשי עם ד' העסוקים גם הם בכל לב ונפש בשאלות הנוגעות להקים תורת ד' ובריתו בישראל, כדי לכונן יסודות אשר יבנה עליהם היכל ישועת ד' לעמו על ארץ חמדתו.

הנני חוזר עוד הפעם את דברי, שראשית מעשנו לתיקון אה"ק[49] בזמנינו צריכה להיות מתחלה דוקא מישיבה חדשה, גדולה ומרכזית לישוב החדש. והבוחר בתורת חיים, יראנו בתחיית תורתו ועם קדשו על אדמת הקודש, וירים קרן לעמו ויראיו באמת.

ברוך יהי' כ"ג מר שליט"א ברב טוב חסד וברכה, ויזכה להאיר עיני ישראל בספריו היקרים לאורך ימים טובים, ויתענג על טוב ד' על אדמת הקודש, בראש שבי ציון ברנה וצהלה, [על פי ישעיהו לה, י] בבא לציון גואל, [על פי ישעיהו נט, כ] מלכם לפניהם וד' בראשם, [מיכה ב, יג] כנפשו הגדולה ונפש מוקיר רוממות ערכו, מושיט לו ברכתו באה"ר מהררי ארץ חמדה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מו"ה - מורנו הרב

6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. באה"ר - באהבה רבה
10. הדר"ג - הדרת גאונו
11. שי' - שיחיה
12. כ"א - כי אם
13. ג"כ - גם כן
14. שיהי' - שיהיה
15. בעה"י - בעזרת השם יתברך
16. כ"ג - כבוד גאונו
17. א"כ - אם כן
18. יהי' - יהיה
19. וע"ז - ועל זה
20. המו"נ - המורה נבוכים
21. אע"פ - אף על פי
22. ע"כ - על כן
23. שבע"פ - שבעל פה
24. ת"ח - תלמידי חכמים
25. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
26. ע"י - על ידי
27. ובדחז"ל - ובדברי חכמינו זכרונם לברכה
28. ע"ז - על זה
29. הלל"מ - הלכה למשה מסיני
30. ב"ד - בית דין
31. כחדר"ג - כחרם דרבנו גרשום
32. שו"ם - שפיירא, וורמייזא ומגנצא (תקנות קהילות שו"ם)
33. וכיו"ב - וכיוצא בזה
34. הי' - היה
35. ע"פ - על פי
36. ושבע"פ - ושבעל פה
37. כנה"ג - כנסת הגדולה
38. מ"מ - מכל מקום
39. שהי' - שהיה
40. באה"ק - בארץ הקודש
41. ת"ל - תודה לא-ל
42. נהי' - נהיה
43. לת"ח - לתלמידי חכמים
44. שא"א - שאי אפשר
45. תהי' - תהיה
46. כ"כ - כל כך
47. וע"י - ועל ידי
48. א"י - ארץ ישראל
49. אה"ק - ארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב מרחשוון תרס"ט - יפו **נמען:** דוד ילין

שודדים פרצו בלילה לבית מר סלוצקין ביפו וירו בו. השלטון המקומי חוקר בקרירות. הרב קוק שולח העתק ממכתבו לוועד ה'תורכים הצעירים', ומבקש מילין לסייע בהשגת הגנה ושמירה.

עיקרי הדברים

- התקפת שודדים על בית סלוצקין.
- בקשת הגנה מהשלטונות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב חשון תרס"ט[4].

אדון נעלה החכם הנעלה מר דוד ילין [מחנך ואיש ציבור ירושלמי, ממנהיגי היישוב] נ"י[5], שלו'[6] וברכה.

האסון אשר קרה פה, ע"ד[7] התנפלות שודדי לילה, ביריות אקדחים בבית האדון סלוצקין, [ככל הנראה ביתו של אברהם סלוצקין, איש העלייה הראשונה ביפו] הרעיש את לב יושבי עירנו. לדאבון לבבנו מתנהג המשטר המקומי בחיקור דבר זה [בחקירת הדבר] בקרירות נוראה.

אנכי ערכתי מכתב לועד התורקים פה, [לוועד של "התורכים הצעירים" ביפו, שהיו אז בשלטון] אשר העתקתו אתכבד לשלח לכבודו, ואבקשו מאד להיות לנו לעינים [להיות לנו למדריך (במדבר י, לא)] בדרך ההגנה והשמירה שהננו זקוקים לה כעת.

באהבת אחים ורגשי יושר וטוב אשר בלב כבודו אשען שיתן ידו עמנו בכל חוג יכלתו.

בברכת ד' מציון הנני חותם בכבוד רב,

אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט תמוז תרס"ט - רחובות **נמען:** אחיו, הרב דובער הכהן

הרב קוק מברך את אחיו על הולדת בנו נפתלי הירץ, ומתנצל על מיעוט מכתביו בגלל חוסר סדר בעבודתו. מרחובות, בעת הבציר, הרב קוק מתאר את יופי הארץ, את מכונת המים החדשה ואת האוויר הנעים. הרב קוק עסוק בשמיטה, ושואף להקים את הישיבה, אף שקשה לו בעניינים הכספיים ובסדר. הרב קוק החל להדפיס את 'שבת הארץ', קובץ הלכות שביעית בנוסח שולחן ערוך על פי הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- ברכה להולדת אחיינו.
- תיאור רחובות ויופי הארץ.
- עבודת השמיטה.
- הספר 'שבת הארץ'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], י"ט תמוז תרס"ט[2]. [י"ט בתמוז תרס"ט (1909)]

קרן עם קדוש ירים, יוצר הרים, [על פי עמוס ד, יג] ויוציאם לרוחה, מבין המצרים, וישלח ברכה מאה שערים, [על פי בראשית כו, יב: "וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'"] לכבוד אחי חביבי ויקירי, הרב המאוה"ג[3] אוצר נחמד בתו"י[4] מו"ה[5] דובער הכהן [אחיו של הרב קוק, הרב דב בער קוק] שליט"א[6], ונ"ב הרבנית היקרה תחי'[7], ומז"ט[8] לטובה ולברכה לשמחת הבן החדש מר נפתלי הירץ [בנו של ר' דב בער, שנולד אז] שליט"א, יגדלוהו לתורה[9] לאוי"ט[10] ברב נחת וגדולה עם זרעם, הבנים והבנות, זרע ברך ד', [על פי ישעיהו סא, ט] יעמדו כולם על הברכה בכל טוב, דשנים ורעננים.

אחדשה"ט[11] באה"ר[12] אהבת-אחים נאמנה,

אם אבא להתנצל לפני כבוד תורתך יקירי, על מיעוט כתיבתי, לא אדע אם יספיקו כל דברי לצייר בנפשך היקרה, שאין בי משום אשם מעילות אהבת אחים. ובאמת לו הייתי מוטבע על הסידור הייתי יכול למצא זמן לכל דבר חפץ, עם כל הטרדות והחובות הרבות, העמוסות עלי תמיד. אבל מה אעשה, ועוד לא עלתה בידי, למורת רוחי, להרחיב את דעתי עד למדת הסידור ההגונה והרצויה, הקדושה והטובה מאד בין לעבודת ד' בין לעסקי החיים וחובות המשטרים, עד שאוכל לעשות כל דבר בעתו במנוחת-נפש בלא הטרדה. ועד כה, מרוב החובות של העבודות, כל אחד דוחה את חבירו, וכל הענינים, שאין התובע עומד על השכם ומבקש את תפקידו לאמר עשה את חובתי, הנם הולכים ונדחים מיום אל יום מפני הענינים שיש להם תובעים חיצונים, הבאים ונוגשים. ואחד הענינים, שלפעמים רבות מתמרמר רוחי על זה מאד, הוא חליפת המכתבים ליקירינו, שבהם באמת אפשר למצא הרבה מהתועלת לשני הצדדים, וביחוד ת"ח[13] שבמשפחה שי'[14], שיש להרכיב בתוך חליפות המכתבים תועלת קדושה ועונג אהבה וידידות אחים יחד, ודוקא מצד הארצישראלי שבמכתבינו, שהיו יכולים, ע"י[15] מנוחת נפש וסידור הגון

לבא למדרגה הגונה מאד. ונפשי שוקקת לזה מאד, אבל הנני תמיד נשאר בתשוקתי. אבל קוה אקוה לצור ישענו, המאזרני חיל, שנזכה גם בזה להופעת ישועה והטבת סדר.

מכתבי זה הנני כותבו ברחובות, אשר באנו, עם ב"ב[16] שי', אמש, כדרכנו לעת בציר הענבים. מה אוכל לצייר לך, אחי יקירי, הדרת ארץ חמדה, הנראית והולכת ומתגלה ביפעתה והדרה בכל מקום אשר הישוב החדש הולך ופורח, הולך ומתקדם, ביד ד' הנטויה על עמו, לפתח לו פתח תקוה וקרני אור ישועה בחבל נחלתו, מקום הודו ומשגבו. מי יגלה גלי העפר מעל הלבבות האטומות, ישני אדמת עפרות הגלות [על פי דניאל יב, ב: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו"] המנוולת, וינערו חצנם ממנה, [על פי נחמיה ה, יג] ומכל קסמיה, ביחד עם כל עלבונותיה ורציחותיה, ויבאו לארץ-חיים להלקט אחד אחד [על פי ישעיהו כז, יב: "ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל"] להבנות בארץ חיים, למלאות דבר ד' לתקות-דור-דורים.

במצב המושבה מצאנו ב"ה שינוי לטובה, לעומת השנה שעברה, בתיקון הובלת מים ע"י מכונה הכללית, כבערים הגדולות שבאירופא, מים צלולים וערבים, העולים גם על העליות העליונות ומשקים ג"כ[17] את שדרות האקליפטים, [עצי האקליפטוס] המעטרים את רחובות המושבה משני עבריהם. ברוך מציב גבול אלמנה. [ברכה הנאמרת על הרואה בתי ישראל בישובם (ברכות נח)] והאויר, מה אוכל לתאר לך זכותו ונועמו, חיי-נשמות ממש. רוח ים, העובר דרך השרון, של פרדסי תפוחי-הזהב, והמון מטעי השקדים וכרמי החמד, ומתגלגל על גבי הרי יהודה, העוטרים אותנו בכל מעוף-עין, מדי עמדנו במקום ברך ד', בקרן בן אור הקליל, המראה לעינינו כמבשר ישועה ונחומים לאבלי ציון וירושלים ונותן עז ותעצומות לעם, - רוח זה, מי זה יערך את חמדתו ועדניו הנושאים אותנו אל במתי גאון ד'!

כמובן, גם פה אינני פנוי, גם בשבתי הרחק מהמון העיר ושאונה הנני מוקף חובות רבים מאד מאד, בפרט בשנה זו, שנת הרת עולם של סדרי תיקון השמיטה, [שמיטת תר"ע (1909–1910), שהתחילה בתשרי שלאחר האגרת] שהיא מטרדת גם בפועל ומעשה, - ויותר ויותר מזה במחשבת הלב והגיון הנפש בעיון הלכה בפרטים ובהתנשאות המחשבה לכללות העניינים, שעינינו רואות ואזנינו מקשיבות רב קשב, חמדת הנשמה, להדר את המצוה ולפארה בכל הלכותיה הרבות והאיתנות מעבר מזה, ודלות המצב ואי-הכשרת חיינו לזה, עד שהננו מוכרחים להיות נדחקים לדברים רבים ועצומים להתירים של דחק ולהפקעות של מצוה. ומ"מ[18] שבת הארץ הולכת היא ופורשת את כנפיה על אדמת הקדש, ונכנסת ברוח חרישית בלב עם ד' היושב עליה. חתימות ההרשאות לתיקון ההפקעה מעבר מזה, השארת ענפי עבודה רבים שלא כדרך שאר השנים, שהעולם מוכן לזה, ושימת עין לשאול על פרטים ופרטי פרטים מהרבה לבבות עובדות ועמלות בחריש ובקציר בשדמות בת עמנו, עבודה המהולה בעמל גוף עם חבה אידיאלית ועונג של קדושה פנימית, אשר לא נראה כמוה בכל הארץ ובכל הגוים, - הנם אומרים כולם: הנה שנת הקודש באה, ורחשי קדושה לעם קדוש על אדמת הקודש הולכים ומתרקמים בחשאי, גם בנשמות אשר לא ידעו את מעמקי עצמן. אשרי העם שד' אלהיו. [תהלים קמד, טו]

ולא אמנע מלהודיעך, אחי יקירי, שבאלו הימים החילותי בעז"ה[19] לגשם קצת במעשה את אשר חשבתי מאז ע"ד[20] "ישיבה מרכזית לישוב החדש". [הישיבה שייסד הרב קוק ביפו] ההכרח הגדול והתועלת הנשקפת מהוצאת ענין קדוש ונעלה זה מן הכח אל הפועל, - לא אוכל לבאר במעט דברים. אמנם המטרה והצורה

הרוחנית של ישיבה כזאת היא רוממה ורחוקה הרבה מהצורה המעשית הקטנה והדלה, שהיא מוכרחת ללבוש בראשית הויתה. אבל נשים מבטחנו באוזר ישראל בגבורה, [מברכות השחר] שיצמיח לנו מזה צמח צדקה. בחורים אחדים הגונים, בכשרונות לא-רעים, לקחתי מירושלים, ואליהם מתלקטים אחדים מיפו, ואקוה שבהמשך הזמן יוסדו ב"ה סדרים ישרים וטובים, ובתוכם גם משאת נפשי לחנך תלמידי-חכמים, שיהיו ג"כ לומדים מופלגים בצדה הרוחני של תורת אמת, כאשר תדע משאת נפשי לזה מימי עלומי. ובאמת בגרעין זה, בהרחבתו ופיתוחו, עם קביעותו בצורה טובה הדורה בשכל טוב ורוח טהור, - כלולים הרבה צמחי ישע ופדות. העבודה הקשה בזה היא הצד המעשי, שהוא מתלכד עם עסקי כספים, שאינני מומחה לזה כלל, ומצד הרוחני - הכרח הסדר, המתנגד ג"כ לאופיי, שהנני אוהב להשפיע וליצוק על כל עולל בשוק ועל בחורים ברחובות, אם הי'[21] אפשר. מ"מ[22] אקוה, כי ע"י סיעת אוהבים ותומכים במפעל, אע"פ[23] שקשה לי למצא אנשים, שאוכל למסור להם הגות רוחי בעצם טהרו, מ"מ הלא באויר המלא צלצלי תקוה וקוי אור חיי רוממות הננו יושבים, ב"ה, אשר אקוה שתעמד לנו זכותא דא"י[24], לבסס בסיסים הגונים למפעל זה, שהוא אחד מיסודות הגיונותי המעשיים היותר עקריים.

החלותי להדפיס קובץ להלכות שביעית, בשם "שבת הארץ". [ספרו של הרב קוק על הלכות שביעית, שיצא לאור בשנת תר"ע (1910)] הוא כמו שו"ע[25] מיוסד ע"פ[26] הרמב"ם[27] בהגהות רבות. אקוה לשלח לך כל גליון כשיבאו לידי איזה עקזמפלארים מהם. חשקתי להרחיבו בביאור ארוך ומבורר, אבל מנעוני כעת הטרדות, ואקוה לעטרו באיזה מבא וקו"א[28] [מבוא וקונטרס אחרון] בעה"י[29] כפי היכולת.

הנני מקצר וחותם בברכה ורב שלו'[30] לך ולכל אשר לך, כנה"ר[31] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[32] בכל לו"נ[33],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. בתו"י - בתורה ויראה
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. תחי' - תחיה
8. ומז"ט - ומזל טוב
9. לתוחומע"ט - לתורה ולחופה ולמעשים טובים
10. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. שי' - שיחיה
15. ע"י - על ידי
16. ב"ב - בני ביתו
17. ג"כ - גם כן
18. ומ"מ - ומכל מקום
19. בעז"ה - בעזרת השם
20. ע"ד - על דבר

21. הי' - היה
22. מ"מ - מכל מקום
23. אע"פ - אף על פי
24. דא"י - דארץ ישראל
25. שו"ע - שולחן ערוך
26. ע"פ - על פי
27. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
28. וקו"א - וקונטרס אחרון
29. בעה"י - בעזרת השם יתברך
30. שלו' - שלום
31. כנה"ר - כנפשו הרמה
32. באהנ"פ - באהבת נפש
33. לו"נ - לב ונפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח שבט תר"ע - יפו **נמען:** ועד חדרה

הרב קוק מתפלא שלא קיבל תשובה. לפסול אדם מחזקת כשרות צריך חקירה בבית דין. בינתיים אפשר לעכב את נאמנותו ולהעמידו תחת השגחה, אבל יש לברר את העניין תוך שבועיים: 'שמרו את משמרת הקדושה והכשרות, יחד עם הצדק והיישר'.

עיקרי הדברים

- פסילה מחזקת כשרות רק בבית דין.
- איזון בין כשרות לצדק.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה[4] שבט תרעי"ן.

לכבוד הועד הנכבד בחדרה ת"ו, שלו'[5] וברכה.

זה כשבועיים ששלחתי מכתב לכבודם ע"ד[6] ענין מר ג' ומאד אתפלא שעד כה לא נתכבדתי בתשובה.

למותר להגיד, כי לפסול אדם מישראל מחזקת כשרותו צריך דוקא חיקור דין ע"פ[7] בד"צ[8], [בירור יסודי בבית דין צדק] במעמד רבנים בקיאים ומובהקים בהוראה. אמנם טוב מאד אם יעכבו לע"ע[9] את ה' ג., ולא יתנו לו נאמנות בלא השגחה מיוחדת, כשם שעושים עכשיו עם הערבי. [כמו שמשגיחים על הפועל הערבי, שאינו נאמן על הכשרות] עכ"פ[10] במשך לא יאוחר משני שבועות מהיום, יראו נא לברר הדבר בפנינו, 'למען אדע אל נכון מה נעשה שמה, כי כשם שאנו חייבים לעמד בפרץ בעניני הכשרות כן עלינו לעיין שלא יהי'[11] אחד מאחינו נרדף, אם יבורר הדבר שאין עול בכפיו. [על פי איוב טז, יז] קיצור הדבר, היו מתונים בדבר, [על פי אבות א, א: "הוו מתונים בדין"] אחים אהובים, והוציאו לאור משפט. שמרו את משמרת הקדושה והכשרות, יחד עם הצדק והיושר וכבוד הבריות ואהבת אחים. והנני בזה מחכה לתשובתם, מברכם בכל טוב ומאשר ומחזק את ידם במשמרת התורה והמצוה,

ברגשי כבוד ובברכה נאמנה מארץ חמדה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ"ה - היום העשרים וחמישה בחודש
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. ע"פ - על פי
8. בד"צ - בית דין צדק
9. לע"ע - לעת עתה

10. עכ"פ - על כל פנים
11. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אייר תר"ע - יפו **נמען:** הוועד המארגן את 'יובל הרצל'

הרב קוק מקבל את ההזמנה להשתתף בחגיגת יובל החמישים להולדת הרצל, 'מרים דגל תחיית האומה', ומבקש לדעת את פרטי התוכנית.

עיקרי הדברים

- השתתפות ביובל הרצל.
- תחיית האומה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אייר תרע"ן. [אייר תר"ע (1910)]

לכבוד הועד המסדר. [הוועד שארגן את הכנס לציון חמישים שנה להולדת הרצל] יובל הירצל", שלו'[4].

את הזמנתם ע"י[5] מר י. ד. פרייער להשתתף עם החוגגים, לשם זכר כבודו של מרים דגל תחיית האומה, ד"ר[6] הירצל ז"ל[7], [בנימין זאב (תיאודור) הרצל, מייסד ההסתדרות הציונית, שנפטר בכ' בתמוז תרס"ד (1904)] ליום מלאת יובל שנים להולדתו, [הרצל נולד בי' באייר תר"ך (1860), ובאייר תר"ע מלאו חמישים שנה להולדתו] קבלתי. והנני נכון למלא את דרישתם בכל רגשי אהבת אחים, משותפים בשאיפה לתחיית האומה על ארצה ההסתורית.

והנני מתגעגע לדעת את כל דייקנות המשא ומתן של הפרטים החביבים, בחבת הזכר הכללי וכבודו.

ברגשי כבוד וברכת התחיה הלאומית,

בשם אלהי מערכות ישראל, [שמואל א יז, מה]

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. שלו' – שלום
5. ע"י – על ידי
6. ד"ר – דוקטור
7. ז"ל – זכרונו לברכה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שסו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א תמוז תרע"א - יפו **נמען:** ועד העיר הכללי ביפו

בסכסוך בין ועד העיר לוועד הדתי: הרב קוק לא שמע על 'מרידה' רשמית, ודברי יחיד אינם רשמיים. הרבנות אינה זקוקה לעזרת הוועד הדתי, כי היא עוסקת בכל ענייני החיים ולא רק בדת. הוועד הדתי הוא שנעזר ברבנות. הרב קוק מוחה על הדרישה שהרבנות 'תערוב' לוועד העיר. הרב קוק קרוב לשני הוועדים, ומציע לשכך את הקנטור.

עיקרי הדברים

- סכסוך בין הוועדים.
- הרבנות - בכל ענייני החיים.
- דחיית הדרישה לערבות.
- קריאה לשלום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א תמוז תרע"א[4]. [י"א בתמוז תרע"א (1911)]

לכבוד ועד העיר הכללי פה, [ועד הקהילה הכללי של יהודי יפו, לצד "הוועד הדתי" שעסק בענייני הדת] שלו"[5].

כעת ממש קבלתי את מכתב הועד הנכבד, והנני מוצא לי לחובה להעיר עליו איזה הערות.

א) אנכי לא שמעתי בכלל דברי מרידה רשמיים, מועד הדתי ביחס לועד העיר, לומר שאיננו מודה בו, בשעה שכולם יחד השתתפו בהקמתו של האחרון.

ב) דברי יחיד, אפילו אם היה גם עכשיו ראש הועד, לא יוכלו להחשב לרשמיים, וק"ו[6] שהוא רק מי שהיה ראש הועד, וכעת הראשות היא נשואה ביד אחר, שאין להתיחש כלל עם דבריו כעם דברים רשמיים, אלא כעם כל דעת יחיד, האומר את השקפותיו הפרטיות.

ג) אין אני רואה בהועד הדתי עזר להרבנות, באותו המובן שאני מחזיק את ה"רבנות" שאני נושא את דגלה, רבנות העסוקה תמיד בכל עניני החיים אשר לישראל בארץ ישראל, ועומדת בקישור תמידי אודותם גם כלפי חוץ, ואיננה מתגדרת בשום אופן רק בעניני הדת לבדם, אע"פ[7] שהענינים הם לה חביבים וקדושים מאד. ובפה מלא אני אומר, שהרבנות מצדי איננה זקוקה כלל לשום עזר מצד הועד הדתי. אמנם הועד הדתי נכבד הוא לעירנו, מפני שהענינים הדתיים גם הם ענינים חברתיים הם, וצריכים הם ועד מאנשים המסורים להענינים ההם בלב שלם, לפקח על תקנתם, והועד הזה מוצא הוא על-כן עזרה בהרבנות.

ד) מוחה אני נגד המבטא, "שהרבנות צריכה לערוב לועד העיר" בעד קיום התנאים, שבין הועדים. מעולם לא שמעתי חובת ערבון כזה, שתבוא לחול על יחיד ממעשה יחידים או רבים אחרים, בלא הגדרה קודמת, ובלא בירור קדום, אם יש ביד היחיד לשאת עליו ערובה זאת, גם באין הוכחה משפטית

מספקת, אם חלה חובה זו על היחיד, עד כדי אותה המדה של כניסה בערבות. ובפרט שאנכי לא פעם אחת גליתי את דעתי, שהנני קרוב במדה אחת לשני הועדים יחד. כל כח העושה איזה בנין וסידור בענינינו בארץ ישראל חביב עלי, במעמקי רוחי, ומתוך כך לא שלחתי אנכי מצדי אנשים ביחוד לועד הדתי, שהנני מכירו רק לצורך כללי אחד מצרכי העיר, ולא בשום אופן ליסוד המבסס את הרבנות, במובני אני.

ה) בשום אופן לא אאמין שירצה הועד הדתי למלוך מעצמו על עניני העיר, וק"ו שאי-אפשר הדבר שיפגוש מצד הרבנות שום הסכמה ע"ז[8], אם יעלה דבר מוזר כזה על דעתו. גם לא ארצה להאמין, שועד העיר שהרבה כ"כ[9] להראות את מרצו לטובת מנוחת העיר, אחדותה ושלומה, יתחיל כעת, מפני סבת איזה דברים שיש בהם תוכן של קנטור, שנשמעו מפי יחיד לאוזן יחיד, להרוס את כל יסוד בנינו.

אנכי מצדי איני מוצא כאן רגע של חירום, וארשה לעצמי ליעץ את כבוד ועד העיר הנכבד מאד, להשקיף על ענין פעוט זה, של דברי הקיגטוריא הפרטיים, במבט של מנוחה וגודל נפש הראוי לו.

והנני עומד תמיד לעזור לפשר את הענינים המסוכסכים הנוגעים למצב עירנו, לכל מפלגותיה בתור חטיבה אחת חשובה מחלקי ישובנו הקדוש והחביב בארץ אבות, ולהרגיע את הלבבות בדרך שלו' ואהבת אחים, שלו' שלו' לרחוק ולקרוב. [על פי ישעיהו נז, יט]

ברגשי כבוד נעלים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שלו' - שלום
6. וק"ו - וקל וחומר
7. אע"פ - אף על פי
8. ע"ז - על זה
9. כ"כ - כל כך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תנו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אלול תרע"ב - יפו **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

על נפילות רוח של חרל"פ: אצל השרידים שזוכים להתענג ברזי תורה, העצבות באה כדי להאיר כוחות חיים נפולים, ששייכים לשורש נשמתם. זה כמו להכניס נר למרתף אפל. כשמחשבה זו עולה, העצבות חוזרת לשמחה. החשדות של אחרים הם טובה, כי הם מרחיקים חלושי עיניים מן האור. עליו לשמור על בריאותו ולשמוח.

עיקרי הדברים

- פשר העצבות אצל השרידים.
- נר במרתף אפל.
- החשדות - טובה.
- שמירת הבריאות והשמחה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב אלול תרע"ב[4].

ברכת עולמים ושנת שלומים, כתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים, לחיים טובים ארוכים ומתוקנים, לכ' ידינ"ע[5][6] ורחימא דליבאי, [ואהוב לבי (ארמית)] הרב המאוה"ג[7], אוצר חמדה, מלא ברכת ד' סוע"ה[8], כקש"ת[9] מו"ה[10] יעקב משה חרל"פ[11] [הרב יעקב משה חרל"פ, תלמידו וידידו של הרב קוק] שליט"א[12], הרב דשערי חסד בעיקו"ת[13] ירושת"ו[14], וכב"ב[15] היקרים, כן יפקדו לטובה ולברכה בכוח"ט[16]. בספר חיים טובים לאוי"ט[17].

ידיד-לבי, מחמד רוחי ונפשי. מה מאד. חפצתי להשביעהו רצון כחפץ-קדשו, לדבר בהרחבה בנעימות-קודש בנעם ד' וחמדת כבוד קדשו בנשמתא דאורייתא, לשמח בהם את לבבו הטהור ולהשביע את נשמת-רוחו, השואפת לאור יקרות באהבת ד' וחבת קודש ד' אשר אהב, אבל להרחיב אמרים קשה כעת מכמה מניעות. בעיקר הענין, אין לנפש טהורה ככת"ר[18] ידי"נ[19] שליט"א לסבול כלל מעניני נפילות ברוח. מה טוב לדעת, שהשרידים אשר חלק ד' להם תשוקה פנימית, להתענג על ד' בנעם רזי תורה, כל חד לפום שיעוריה, [כל אחד לפי מדרגתו (ארמית)] סיבת נפילתם באיזה עצבון באה להאיר פרטי כחות-חיים נפולים, השייכים לתכונת-רוחם ושרש-נשמתם. והמגע הירוד הזה דומה ממש למכניס נר במרתף אפל בתחתיות-ארץ, למען יביטו יושבי חשכים וינהרו, [על פי ישעיהו ס, ה] ותיכף שמחשבה זאת עולה על הרעיון חוזרת העצבות לשמחה, ונס יגון ואנחה, [ישעיהו לה, י] וכן בכל פעם של התגברות איזה רוח-עצב, כי אין קץ לשטף החיים הדורשים שחרור ואורה מתוך מחשכים, ועיניהם נשואות לצדיק-יסוד-עולם [משלי י, כה] שלהם העוסק בתקונם תמיד. וישמח ויעוז כת"ר[20] ידיד-נפשי בשמחתה-של-תורה המוכנת לו תמיד להאיר את נפשו הטהורה באור יקרותיה.

וביחוד בימי קודש הבעל"ט[21], שחדות-ד' ואהבת ישראל וחבת נעימות קדושת ארץ-ישראל וחמדת צלצח של ירושלים עה"ק ת"ו מתגברת בנעימה קדושה בחדרי לב, ונר ד' נשמת אדם, [משלי כ, כז] בטיסה אחת מהירה יעלה כל ישר-לב מדורשי ד' ממעמקים עד מרומי עז "מגדל עז שם ד'". [משלי יח, י] והחשכות אינם כי-אם טובות עצומות לדידי ולאחריני, [לו עצמו ולאחרים (ארמית)] שלא יזיק האור המבהיק לחלושי-עינים ושיתרחקו בחינות-הסיגים הנמצאים בהכרח, שלא יחוצו את דרכי-ההארה כאשר נדברנו מאז בעה"י[22]. ועל כולם נא ונא יחזיק בשמירת בריות גופו היקר ויתגבר בצהלת-רוח, ושערי ששון ושמחה יפתחו לו בחסד עליון ברוחה, ועל חדות ד' יתענג ויראה רב טוב, ויכתב ויחתם בספר חיים טובים ויפיש חיי ויגדיל תורה ויאדיר בהצלחה רבה בקדושה וטהרה ועבודה תמה, כנה"ר[23] ונפש ידי"ע[24] דוש"ת[25] באה"ר[26] מקירות לב,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. לכ' - לכבוד
6. ידינ"ע - ידיד נפשי עוז
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
10. מו"ה - מורנו הרב
11. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
13. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
14. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
15. וכב"ב - וכל בני ביתו
16. בכוח"ט - בכתיבה וחתימה טובה
17. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
18. ככת"ר - ככבוד תורתו
19. ידי"נ - ידיד נפשי
20. כת"ר - כבוד תורתו
21. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
22. בעה"י - בעזרת השם יתברך
23. כנה"ר - כנפשו הרמה
24. ידי"ע - ידידו עוז
25. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
26. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' ניסן תרע"ג - יפו **נמען:** הרב הראשי ד"ר יוסף הרץ, לונדון

הרב קוק מברך את הרב הרץ על מינויו לרב הראשי של בריטניה. הרב קוק ממליץ על שמואל פרומקין, בן הרב אריה לייב פרומקין, הפועל למען נתיני בריטניה בארץ, שאינם זוכים לחסות רשמית ראויה. הרב קוק מבקש מהרב הרץ להשפיע כדי להשיב להם את מלוא החסות.

עיקרי הדברים

- ברכה על המינוי.
- המלצה על ש' פרומקין.
- חסות לנתיני בריטניה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ו' ניסן תרע"ג[4].

שמחת עולמים ואורך ימים, להדרת גדולת מרבה המשרה, עוטה אורה בנזר תפארה, הרב הגדול בישראל ובאדם, לגאון ותפארת נודע למשגב, מר ד"ר[5] הערץ [הרב יוסף צבי הרץ, שנבחר אז לרב הראשי של האימפריה הבריטית] שליט"א[6], ראש הרבנים לממלכת בריטניא הגדולה, ואיתן מושב תפארתו, בקרית מלך רב לונדון הבירה יצ"ו[7].

אדוני הנעלה,

מתכבד אנכי להציק לפני הוד כבודו את רחשי ברכתי מקודש, על המשרה הרוממה, אשר המתנשא לכל לראש, ב"ה, הניף והרים אליה, את בחור מעם, הדרת כבוד תפארתו, לרעות בעם ד' בעיר רבתי-עם לונדון והמדינות. יהי ד' עמו ויעל בכל מעלה, ובשבט מישור שבט צדק, ובאור חכמה ותורת חיים, ינהל את גדר ד' הנתון תחת דגלו, ובכבודו ירום קרן עם ד', והדרת התורה והיהדות הנאמנה תגדל לזיו ועטרת צבי, ויאריך ימים על ממלכתו, ממלכת כהנים, ותחזינה עיניו בבא לציון גואל, ותקות דור דורים לישראל מהרה תצמח, ומציון תצא תורה ואורה לכל אפסי תבל, וברבות צדיקים הרום קרת, ויפרח בימיו צדיק, ורוב שלו[8] עד בלי ירח.

ואחרי ברכתי המובאת להוד פאר הדר"ג[9] שליט"א, הנני מתכבד להציב קדם מעלת רוממותו את אחד היקרים מבני ציון נתיני בריטניא האדירה, המוכ"ז[10] החכם הנעלה מר שמואל לבית פרומקין, [בנו של הרב אריה לייב פרומקין, ממייסדי פתח תקוה] בנו של האי גברא רבא ויקירא, הרב הגאון המרומם מו"ה[11] ארי' ליב פרומקין נ"י[12], אשר זה כמה שנים שבחר האברך הרש"פ[13] הנ"ל[14] מקום שבתו בעיה"ק[15] יפו ת"ו, והרבה לעשות טובה וברכה, בכמה ענינים גדולי ערך לטובת הכלל, ביחוד לטובת אחינו נתיני בריטניא, השוכנים באה"ק[16], וגם כעת ידו נטויה, להוציא מן הכח אל הפועל לאור צדקם בע"ה[17]. כי לדאבון לבבנו יסבלו אחינו נתיני הממלכה האדירה, המפוארת באהבת האדם בכלל, ובהוקרתה את גוי איתן עם ד' וחבל נחלתו, אלה היושבים באה"ק, והנם רחוקים מהחסות הרשמית הראויה לנתינים נאמנים.

[הנתינים הזרים באימפריה העות'מאנית נהנו מחסות הקונסולים של ארצותיהם] ואקוה שבעזרת השפעת הדר"ג, וגדולי אחינו תומכי שבט, הקרובים למלכות, שהם נשמעים למוצא פי הוד גדולתו, יעמדו לימינו, ויופיע בצדקו למלאך מושיע למאות משפחות, נתיני בריטניא היושבים בהר קודש באה"ק, להשיב להם את חסותם המלאה, כראוי להם ע"פ[18] חוק הצדק, של הממלכה הנאורה, רבת העז והחסד, השוררת למשפט בכל אגפי ממשלתה, וגוננת בהדרת כבוד על נתיניה הנאמנים לדגלה באשר הם שם, ובפרט היושבים בארץ הקודש שראויים הם לחבה יתירה.

בבטחוני הגדול על יקרת נפשו הגדולה והעדינה, המלאה באהבת ישראל וחפץ כבוד עם ד' וארצו, כי יעמוד בע"ה לימין החכם היקר הר"ש[19] פרומקין המוכ"ז, בדבר הגדול הזה, ובכל אשר יהגה רוחו לטובת הכלל, כי נאמן ויקר ערך הוא, ולבו ראה הרבה חכמה ודעת, ואמון רוח, ויראת ד' היא אוצרו.

והנני בזה חותם בברכה שלמה, ברגשי כבוד נעלים מאד מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעיה"ק[20] יפו והמושבות ת"ו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר - דוקטור
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. שלו' - שלום
9. הדר"ג - הדרת גאונו
10. המוכ"ז - המוסר כתב זה
11. מו"ה - מורנו הרב
12. נ"י - נרו יאיר
13. הרש"פ - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, פ (למשל: שמואל + פנחס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. הנ"ל - הנזכר לעיל
15. בעיה"ק - בעיר הקודש
16. באה"ק - בארץ הקודש
17. בע"ה - בעזרת השם
18. ע"פ - על פי
19. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
20. פעיה"ק - פה עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד סיון תרע"ג - יפו **נמען:** החברה לקניית קרקעות בביאליסטוק

ברכה נלהבת על ייסוד המושבה 'כפר אוריה', 'קריית משה', על שם הגביר משה מרדכי מנוסביץ. הרב קוק שמח במיוחד בסעיף שהמושבה מתייסדת 'על יסודות התורה והיהדות והדת המסורתית'. הרב קוק מקווה שישמשו מופת לרבים ושכל בניין התחייה יתבסס על יסוד תורת ה'.

עיקרי הדברים

- ייסוד כפר אוריה.
- מושבה על יסודות התורה.
- מופת לרבים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד סיון תרע"ג[4]

ברכת ד' מארץ חמדת עולמים, לכבוד החברה הנכבדה "לקניית קרקעות באי"י" אשר בעי"ת[5] ביאליסטאק [חברה שהוקמה בביאליסטוק לקניית קרקע ולייסוד מושבה דתית] יצ"ו[6],

הנני, אחי ואלופי היקרים, - בכל עומק רגשות נפשי, בעז ושמחה, בהודות והלל לד' הטוב' אשר פקד את עמו להחל להזריח לו שמש צדקה וצמיחת קרן ישועה, להשיב שבות גוי קדוש על אדמת קדשה, - מביע לכם את ברכתי, ברכת מז"ט[7], לשמחתכם, שמחתי ושמחת כולנו, שמחת הגוי כולו, שמחת כל אשר נשמת אהבת ישראל ואהבת אה"ק[8], המצורפה באהבת שם ד' ואור תורתו ואמונתו, חיה ברוחו, ליסוד המושבה החדשה, כפר אוריה, מוסבת שם "קרית משה" [המושבה כפר אוריה, ליד בית שמש, שנוסדה בתרע"ג] ת"ו, לכולכם כאחד, חביבי רוח ונפש, אנשי מעלה, שלמי אמונים, חנוני אור דעה ושכל טוב. גבורי כח לב, וכבירי מעש, וביחוד לבחור מעם, חביבנו המרומם, הרב הגביר הנכבד מר משה מרדכי מנוסביץ שליט"א[9], אשר משמיא זכו לו [שמן השמים זיכו אותו (ארמית)] שם עולם בנחלת ד', בהקרא המושבה החביבה על שמו.

הנני אלופי היקרים, רוחץ בנחלי עדנים, וממולא שובע שמחות בעת כתבי אליכם דברי אלה. מה רחב לבבי, בברק הנגוהות אשר האירו עיני בצד של החוברת, [בתקנון החברה] בהטיבכם לחרות על הלוחות את הסעיף העקרי וראשי, ש"המושבה מתיסדת על יסודות התורה והיהדות, והדת המסורתית". הגדלתם לעשות, אדוני היקרים, בהרימכם את דגל אמונת אומן לנס כבוד לעיני כל על קריתכם, המיוסדת בקודש. מקוה אני שהד קולכם, קול המולה כקול מחנה, [יחזקאל א, כד] ישמע בגאון והדר, בכל מחנה ישראל, ומכל עברים יתנו לכם צדק ויחזקו ידיכם בשם ד'. באמרתכם זאת, המרקיעה גבהי שחקים ונוקבת עד תהומות לעומק, נפחתם נשמת חיי עולם בפעלכם הגדול, אשר נקוה בחסדי ישראל, כי תהיו למופת לרבים, אשר מכם ילמדו בהוה וביותר לעתיד. כי אור ד', ברכתו והצלחתו יהל על מעשי ידיכם, ותהיו לצבי תפארת ולאבן חן בנחלת ד', לבצר את יסוד כל פעלי תחייתנו הלאומית, וכל בנינינו בארץ

אבות, על יסוד נשמת אור חי העולמים ורוחו, החיה בעמו ונחלתו ע"י[10] אור תורתו, מורשה קהלת יעקב, [דברים לג, ד] עטרת תפארת דור דורים, ואוצר חיים וברכה, מאבות אבות לבני בנים. ברוכים אתם וברוך טעמכם. [על פי שמואל א כה, לג]

אם ארבה לכתוב כהנה וכהנה, אחדל ספורות את רשמי רגשותי, החוגגים עמכם יחד בחדות לב, את חג יסוד מושבתכם היקרה. קבלו נא, חביבי, ברצון את ברכתי, המובאת לכם ממקור לב אוהב נאמן, מאחל לכם הצלחה ורוממות קרן, ומצפה לחדות פניכם בשמחה, בעלותכם להיות נטועים בהר נחלתנו, [על פי שמות טו, יז] בארץ קודש ד' אשר אהב סלה, ולשמח לראות כי תתענגו על רב שלו'[11] על טוב ד', על דגן ועל תירוש, ועל בני צאן ובקר, והיתה נפשכם כגן רוה, [ירמיהו לא, יא] ונזכה כולנו יחד לראות אור קרן ישועה וגאולה שלמה, בעז וגודל, לעם ד' ונחלתו, ידידכם החותם בברכה מקודש

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. בעי"ת - בעיר תהילה
6. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
7. מז"ט - מזל טוב
8. אה"ק - ארץ הקודש
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. ע"י - על ידי
11. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז

הרב קוק אינו רוצה 'לעקור שביעית': ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני פיקוח נפש וקיום הישוב, וכשבית דין יראה שאפשר, יש לקיים את השמיטה כמאמרה. גישה מקרבת, שמקלה במקום הכרח ומעוררת לאהבת המצווה, תמשוך שומרי מצוות לעלות, ואז יגבר כוח הקדושה. ההכרזה שההיתר אין לו יסוד מרפה את ידי היראים לבוא, ונשארים רק הריקים, כך שהחומרה דווקא מרחיקה את קדושת השביעית. הרב קוק עומד על כך שהמושבות נענשו משום שעשו מלאכות דאורייתא. ת"ח צריכים לחפש את הטוב שבלב חבריהם ולהיות 'מקל נועם'.

עיקרי הדברים

- הוראת שעה, לא עקירה.
- קירוב מביא עולים יראים.
- החומרה מרחיקה את השביעית.
- 'מקל נועם'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד סיון תרע"ג[4].

לכבוד ידידי ורב רחימאי [רבי האהוב (ארמית)] הרב הגאון האמיתי פאר הדור מוהר"ר[5] יעקב דוד רידב"ז[6] שליט"א[7].

מכתב הדר"ג[8] הגיעני במועדו, וכאשר אין לי עליו עידן ריתחא [ומכיוון שאינני כועס עליו (ארמית: "שעת כעס")] ב"ה, ע"כ[9] הנני יכול להשיבו בלא דחיית זמן. ואבא על סדר מכתבו.

תמיהני מאד איך יפצעו דברי את לבו הטהור, ואיפא מצא שאני רוצה ח"ו[10] לעקור שביעית מא"י[11]. וכי לא חזרתי כמה פעמים על דברי שהוראה זו היא רק הוראת שעה, ורק לפי הצורך וההכרח הגדול, כי חלילה להפקיע מצוה גדולה וכללית כקדושת השמיטה, בלא הכרח גדול הנוגע עד הנפש, בחיי נפש ממש, שלא יגועו ח"ו ברעב נפשות רבות מאין עבודה ומחיה, ושלא יהרס יסוד הישוב הקדוש בראשית צמיחתו. אבל בכל עת אשר ימצא ב"ד[12] יפה, שכבר הוטב המצב, ושיש יכולת בלא סכנה לקיים את השביעית כמאמרה בלא שום הפקעה, חלילה וחלילה לשלח יד בקודש ולהפקיע קדושת הארץ ולהכניס ראש בין הרים גדולים. [להתערב במחלוקת של גדולים ממני] ועל יסוד זה מוסבים כל דברי, בין בע"פ[13] בין בכתב ובין בדפוס, ואיך יאמר עלי שאני רוצה ח"ו לעקור את השמיטה. ובאמת כל יסוד כונתי גלויה היא לתוכן רוחות [לה', הבוחן את הרוחות (על פי משלי טז, ב)] ב"ה, שהיא רק לחזק את כל קדושת ישראל וקדושת אה"ק[14] ובכללה קדושת השמיטה ג"כ[15]. כי אם נתנהג להכנס במצב החיים של המתישבים בקודש, ולהקל כמה דאפשר ע"פ[16] הוראה ההפקעה במקום שאין שום דרך אחר, ועם זה נעורר אותם באהבה להבינם, שדרך זה דרך דחוק ומסוכן הוא, וראוי לכל אשר זיק יראת שמים בלבבו להתרחק ממנו בכל יכלתו, אז רבים ילוו עלינו, לקיים את המצוה כמאמרה באהבה, ולא נפגש נגודים ומשטמות על דרכנו,

ולא יוכלו לומר לנו שאנו מחריבים את ישוב אה"ק, וממילא יתעורר החשק ג"כ בלב רבים משלמי אמוני ישראל לבא להתנחל בא"י[17].

כי יחשבו בעצמם ממנ"פ[18], [מה נפשך: בין כך ובין כך] אם יהיה לנו היכולת לקיים את השמיטה כמאמרה הרי בודאי זכינו בחלק טוב, שהננו יושבים באה"ק[19] ומקיימים את המצות התלויות בה וביותר מצוה שמיטה הכללית, ואם ח"ו יהיה ההכרח גורם, שבשנים הראשונות לישובנו, נהיה מוכרחים לסמוך על היתר ההפקעה, הלא גם בזה לא יצאנו מדרך התורה, והננו ככל המון בית ישראל שסומכין בכמה ענינים על התירים של דוחק ע"פ הוראת חכמים, עד אשר ירחיב ד' לנו, ולא נצטרך לבא לידי מדה זו.

וע"י[20] רבוי ההתנחלות של שלמי אמונים במושבות, יגדל כח הקדושה, ופורקי העול יהיו מוכרחים להתבטל, וסוף כל סוף יבא הדבר בעה"י[21] בקרוב שישתנה המצב לטובה ולא יצטרכו כלל להוראת שעה זו. אבל ע"י[22] ההכרזה והפרסום שההיתר אין לו כל יסוד, וכל מי שסומך עליו הוא חלילה עבריין, ויוצא מן הכלל ד' ישמרנו, מתרפות הידים של שלמים ויראים לבא לא"י[23], כאשר כתבו לי מחו"ל[24] זה כמה. כי בעוה"ר[25] הנס הגלוי של "וצויתי ברכתי" [הבטחת התורה על שנת השמיטה: "וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית" (ויקרא כה, כא)] אין אנחנו ראויים עדיין שיתגלה בפועל, מפני כמה סיבות, או מפני נפילת הדור, או מפני הספיקות בענין גוף השמיטה, וע"פ[26] דרך הטבע אי-אפשר לישוב לעמוד בהתחלתו אם לא ימצא איזה דרך של היתר לפחות לכמה ענינים של שביעית, וממילא גורם הדבר שיראים ממעטים לבא, ובאים ברובם רק ריקים שאינם דואגים כלל על איסור והיתר. וממילא מרחיק כ"ג[27] בחומרתו את קדושת השביעית מהופיע על אה"ק, ואני בנטייתי לקולא בתורת הוראה שעה במקום הכרח גדול, ובהראותי בדרכי נועם עד כמה אנו צריכים להשתדל לצאת ממבוכה זו, ולדרוש את קדושת השביעית כמצותה, בכל כחנו, הנני מקרב ומחזק את קדושת השמיטה באה"ק בעה"י.

ומה שתמה הדר"ג על מה שכתבתי שנענשו הקולוניסטים, על אשר עברו על סדרי ההוראה, שעשו מלאכות של תורה בידיהם, הנני בטוח בעה"י שכן הוא אמתת הענין. ואל יבהלוני דברי כת"ר[28], שאומר וכי קראים אנחנו [הקראים אינם מקבלים את התורה שבעל פה ואת תקנות חכמים] ח"ו, לומר שאנו חוששים רק לדברי תורה ולא לדברי סופרים. הלא כ"ג בעצמו מסיים את הידוע לכל, שעם כל החומר והחבה היתירה של ד"ס[29] על ד"ת[30] מ"מ[31] כך היא המדה, שספק דבריהם הוא להקל, [הכלל "ספק דרבנן לקולא": בספק באיסור מדברי חכמים, הולכים לקולא] ובכלל זה הוא מה שמותר לסמוך בדבריהם בשעה"ד[32] על קטן כנגד גדול ועל יחיד במקום רבים, [בשעת הדחק מותר לסמוך בדין דרבנן על דעת יחיד, גם מול רבים וגדולים] כמבואר בד' הפוסקים, וזה הטעם כבר מספיק הוא בעדי והיה מספיק בעדם. בעדי הוא מספיק כאשר אמרתי כבר, כי אפילו ככל גוף השמיטה בזה"ז[33] לא יוכל שום אדם לכחש שסוגיין דעלמא היא שהיא מדרבנן, [שרוב הפוסקים סוברים ששמיטה בזמן הזה היא מדברי חכמים ולא מן התורה] וכיון שעכ"פ[34] דעה יחידית נמצאת שהיא בטלה לגמרי בזה"ז, שוב אין אנו יכולים למחות בידי מי שנוהג היתר, כמו שכתב תה"ד[35] [תרומת הדשן] לענין שמיטת כספים, והענין והטעם אחד. אלא שמפני חומר הענין ביסוד קדושת הארץ אנו צריכים לחוש להסוברים שהיא מה"ת[36] גם בזה"ז, ומשו"ה[37] כאשר עכ"פ[38] אחרי ההפקעה, נעשה האיסור יותר קל מעט, נוכל בשופי לומר [נוכל לומר בפשטות ובלי חשש] שהסומך בשעת הדחק, על היחיד במקום רבים לא הפסיד.

וכשלא ארצה להכנס בעובי הקורה, [בלי להעמיק בכל פרטי הדיון ההלכתי] לחקור במקורות הענינים, ואומר שאותם הגדולים שבדורנו שחלקו אם יש לסמוך על היתר זה או לא, אף אם נאמר שהרבים מהם והיותר גדולים שבהם נטו לחומרא, והיחידים וקטנים מהם, שסוף כל סוף ת"ח[39] ובעלי הוראה הם, שנטו לקולא בתורת הוראת שעה של שעת הדחק, מותר אני לסמוך על היחידים במקום רבים, ועל הקטנים במקום הגדולים. וה"ה[40] במה שנוגע להקולוניסטים, הנה אף אני הקטן הנני קטן ויחיד, נגד גדולים ורבים שקמו לנגדי בענין זה.

בדאורייתא לא היה להם לסמוך עלי, אבל בדרבנן אם היו עושים כהוראתי וסמכו עלי הרי היו עושים כתורה, ולא חשיד קב"ה[41] דעביד דינא בלא דינאי. [ואין לחשוד בה' שהוא מעניש שלא כדין (ארמית, על פי ברכות ה)] והקב"ה[42] היה מקיים גם דין זה, שהוא מכלל תורה שבע"פ[43] ודברי סופרים שהם ערבים מד"ת[44], [שהם חביבים מדברי תורה (על פי עבודה זרה לה)] והיה ג"כ מסכים במידי דרבנן על הוראת קטן במקום גדול ויחיד במקום רבים. אבל כיון שלא עשו כהוראה, והתירו את הרצועה לגמרי, [והפקירו לגמרי את הגבולות] ע"כ נענשו. וב"ה[45] במושבות הסמוכות, שרובם לא פרצו את הגדר, והתנהגו ע"פ ההוראה, הצליחו ועשו פרי, ולא התרחקו ח"ו במחשבתם מקדושת אה"ק, והם מצפים שיאר ד' פניו אליהם. ויזכו לשמור את המצוה כמאמרה בלא הפקעה בע"ה[46].

ואני תמה מאד על הדר"ג, שכתב שבימי-נעורי למד ממני מוסר ומדות ויראת-שמים. איני יודע מה מצא בי מעולם ללמוד ממני, אבל אם ענותו הרבתני בימי-נעורי ללמוד ממני איזה דבר טוב, כשהייתי בחו"ל[47], איך יעלה על דעתו, שכעת, כאשר זכני השי"ת[48] להסתופף [לחסות ולשבת] בקדושת אה"ק, יגרע כחי חלילה. ולמה לא ידון אותי לכף-זכות, שדרכי ומעשי הנם לא לכבודי, חלילה, ולא לשום פניה זרה שבעולם, כי-אם לאהבת השי"ת, ולאהבת תוה"ק[49], ולחבתם של ישראל ושל ארה"ק[50]. והרבה הרבה מאד יגעתי באנחתי עד שהעיר הקב"ה[51] את רוחי ויכונן את לבבי ללכת בתומי בדרך-הקודש הזאת, לקדש שם-שמים, ולחבב את התורה ולומדיה על הבריות, ולקרב רבים לתורה, ולהרבות עז ואומץ להתישבות עם-ד' על אדמת-קדשו. ובע"ה[52] בטחתי, שלא יפסיד הדר"ג מאומה, אם יקיים בי גם כעת "אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים" [ראש השנה כה], וימצא בחסדי השי"ת גם עתה לא פחות מאז ללמוד איזה דברים מסגנוני והנהגתי, ולפניו ב"ה גלוי בור-לבבי [טהרת לבי (על פי תהלים יח, כא)] ויחול-נפשי [ותקוות נפשי] לשמו הגדול ועבודתו ית'[53].

ומש"כ[54] מר לתמוה עלי במה שאני מקרב את הכל, גם את פושעי-ישראל, כדי להחזירם בתשובה, וכתבתי לו ברמז כונתי, שכל מי שהוא מוכשר לעסוק בפנימיות רזי-תורה הוא מתמלא יותר מאור-החסד של תורת חסד, ועליו החובה לעסוק בתיקון נפולים ובקירוב רחוקים, (שבלשון חכמי-הסוד נקרא זה ג"כ בכלל ליקוט ניצוצות-הקדושה מתוך הקליפות [הוצאת הטוב והקדוש שנפל ונבלע בתוך הרע, והעלאתו]), ומצא בזה סתירה לברכת-המינים שאנו מתפללים לעקרם ולשברם, - ישים נא כ"ג לבו לדברי, ואבאר לו לא בלשון של סתרי-תורה, שחושב מר להיות כבר יודע שאינו יודע בהם, אלא בדברים פשוטים, באמת אלו ואלו דא"ה[55].

ידע הדר"ג, ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת-ישראל וההתקשרות האלהית עמהם. האי הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור: "לא בצדקתך וגו'" [דברים ט, ה] "רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם", [דברים י, טו] "והייתם לי סגולה מכל העמים"; [שמות יט, ה] והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע-הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי-אפשר לו להשתנות כלל, "כי הוא אמר ויהי", [תהלים לג, ט] "ויעמידם לעד לעולם". [תהלים קמח, ו] והב' הוא ענין-בחירה, זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד-תורה. החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה אלא שברית כרותה היא, [אלא שזו הבטחה קבועה] שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי"א[56] לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילויה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד-תורה. והשי"ת[57], הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח-הבחירה מתגבר וכח-הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח-הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית - אבות, שאיננו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות-אבות, [חז"ל אמרו שזכות אבות כבר "תמה", כלומר הסתיימה (שבת נה), אבל ברית אבות לא פסקה] הוא בא מצד כח-הסגולה, ובעקבא-דמשיחא [בעקבות המשיח, בדור שלפני הגאולה] מתגבר ביותר כח-הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", [מן הברכה הראשונה של תפילת העמידה] כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות.

אמנם לפעמים מתגבר חושך כזה שמפסיק את הופעת הסגולה ג"כ. אבל זה אי-אפשר כי"א במי שבא למדה זו להיות ח"ו שונא את ישראל, ודורש רעה להם בפועל ובצפיית-הלב, כמו המינים שמפרש הרמב"ם[58] בה' תפלה [בהלכות תפילה (ב, א) מבאר הרמב"ם שברכת המינים נתקנה על אלה שהצרו לישראל] שהיו מצירים לישראל, וגם זה היה קשה לחכמים מאד לתקן, ע"כ הכריז רבן גמליאל: "כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים", [ברכות כח] והוצרך לתקנה דוקא שמואל הקטן, שהיה נקי מכל מדה של שנאה כמו שהיה מרגלא בפומיה: "בנפול אויבך אל תשמח", [משלי כד, יז; שמואל הקטן היה רגיל לומר פסוק זה (אבות ד, יט)] כדי שיכוין ביסוד הברכה דוקא על אותם שכבר אבדו את הסגולה כולה. ובדורנו נתרבו נשמות רבות שאע"פ[59] שהן שפלות מאד בענין-הבחירה, וע"כ[60] הם נגועים במעשים רעים רבים ובדעות רעות מאד ד' ישמרנו, מ"מ אור-הסגולה מאיר בהם, וע"כ הם מחבבים מאד את כללות ישראל וחושקים באי"י, ובכמה דברים טובים ויקרים מהמדות שהם באים מסגולת ישראל בטבע-נפשם הם מצוינים בהם. ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותם מי שאין בו דעה עמוקה של טביעת-עין [הכרה דקה ובטוחה, כמו מי שמזהה דבר במבט אחד] לדעת לחלק בין הצד הסגולי הפנימי הקדוש, שבהם, ובין הצד הבחירי המקולקל שבהם, שהוא מקיף את נפשם כחוחים וקוצים הסובבים שושנה, [על פי שיר השירים ב, ב: "כשושנה בין החוחים"] הוא יוכל להתקלקל הרבה ח"ו, וללמוד ממעשיהם, ולהדבק בצד הרע שבהם והוא מחוייב להתרחק מהם, והשי"ת נותן בלבבו רצון זה ומחשבה זו של שנאה ושל התרחקות, כדי שלא יבולע לו. [כדי שלא יינזק]

אבל מי שהוא תמיד שקוע ברעיונו בהסתכלות פנימית, באור תורה וקדושה ויראה עילאה, מצד רוממות רבון כל העולמים חיי החיים ב"ה, ולא ח"ו ביראה תתאה [ביראה התחתונה, יראת העונש] לבדה מצד

עונשי עוה"ז[61] או עונשי עוה"ב[62], - שהיא יראה חיצונית, שאסור לת"ח[63] העוסקים ברזי-תורה בהבנה פנימית להרבות בה, רק לקחת ממנה מעט, כדי ליסר את הגוף ונטיותיו הגסות, במדות רעות ותכונות מגונות ח"ו, אבל העיקר צריך להיות הלב מלא אהבה קדושה, ויראה עליונה, מסוד קדושים, כיראת מלאכי-מעלה גבורי-כח עושי דברו [על פי תהלים קג, כ] - ת"ח כאלה הנם מכירים בטבעם את טבע הסגולה הפנימית, ויודעים להפריד ממנה בדבקות-מחשבתם את הקליפה הבחירית, והם חייבים ומוזהרים ע"ז[64] לקרב פושעים כאלה שסגולה פנימית יש להם, כדי לעורר יותר ויותר את כח הטוב הצפון בהם, עד שיתגבר לגמרי על הרע הבחירי ויכניע אותו. ופעולת חכמים לוקחי נפשות [על פי משלי יא, ל: "ולוקח נפשות חכם"] כאלה אינה חוזרת ריקם בשום פעם; לפעמים פעולותיהם נראות בגלוי, ע"י מה שהמקורבים מהם מטיבים את מעשיהם, ומישרים את דעותיהם יותר בפועל ולפעמים נכנס רק גרעין פנימי בהם, וכבר בטוחים הם שלא יפטרו מן העולם בלא תשובה, ואפילו אם חלילה יהיה המושפע כ"כ[65] גרוע עד שהוא בעצמו לא יזכה לשוב בתשובה, יפעול כח הגרעין הזה על טבע-נפשו ונפיק מיניה זרעא מעליא, [ויצא ממנו זרע טוב (ארמית)] שישוב בתשובה, ויתקן ג"כ את נפש אביו, כדין "ברא מזכא אבא". [הבן מזכה את האב (סנהדרין קד)]

והשי"ת יודע, שלא את כל הפושעים אני מקרב, כ"א אותם שאני מרגיש, שכח סגולי גדול מונח בפנימיותם ודרכים רבים ישנם לידיעה זו, וספרים גדולים צריכים לכתוב בזה כדי לבאר גם רק שמץ מהדבר הגדול הזה. ועל אותם שכבר אבדו גם את הסגולה הפנימית שלהם לגמרי, אמר דוד הע"ה:

"הלא משנאיך ד' אשנא", [תהלים קלט, כא] ובדרך כללות מסרו לנו חז"ל[66] סימנין על-זה. והמינים והכופרים ע"פ רוב אבדו גם את הסגולה הפנימית, ומדה זו נוהגת ברוב הדורות, אבל דור של עקבא-דמשיחא הם יוצאים מכלל זה, שהם כדברי תקוני זוהר "טוב מלגאו וביש מלבר". [טוב מבפנים ורע מבחוץ (ארמית)] והם "חמורו של משיח" שנאמר עליו "עני ורוכב על חמור", [זכריה ט, ט, על המשיח] והכונה: כמו חמור, שמבחוץ יש בו שני סימני-טומאה, א"כ[67] הטומאה בולטת בו יותר מבחזיר וגמל וכיו"ב[68], שיש בהם סימן-טהרה אחד עכ"פ, ומ"מ[69] יש בו בפנימיותו ענין-קדושה ג"כ, שהרי הוא קדוש בבכורה, [פטר חמור – בכור החמור – יש בו קדושה, ופודים אותו בשה (שמות יג, יג)] וענין מה שהתורה אמרה ע"ז שם "קדש לי" הוא גדול מאד מאד. וכן הן הנשמות של אותם שהסגולה הישראלית לבדה מתגלה בהם בעקבא-דמשיחא, ולהם יש תרופה, אע"פ[70] שיש בהם סרחון גדול, וחושך רב וכבד מאד. אמר ע"ז רב יוסף: "ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה", [יבוא המשיח, ואזכה לשבת בצל גללי חמורו (סנהדרין צח)] ורב יוסף היה דרכו להביט על הפנימיות, ותלה גדולתו בגדולת ההוא יומא דקא גרים ["אלמלא ההוא יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא" – אלמלא יום מתן תורה, שגרם לי את מעלתי, כמה אנשים בשם יוסף יש בשוק (פסחים סח)]", ואמר על אמו: "איקום מקמי שכינתא דאתיא", [אקום מפני השכינה הבאה (קידושין לא)] ואמר על עצמו: "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", [אל תשנה שבטלה הענווה, שהרי אני קיים (סוטה מט)] אע"פ שמצד החיצוניות נראה הדבר לגאוה חלילה, אבל בעל סגולה נפשית שכמותו ע"ה[71] אמר זה בכל מילוי הקדושה והענוה האמיתית, מעין ענותנותו של אדון הנביאים ע"ה, ותלמידיו הם הולכים בדרכיו.

ומפני-כך היתה מדתו של משרע"ה לקרב רחוקים, עד שקרב אפילו את הע"ר[72], ואע"פ[73] שזה גרם אריכות-הגלות, מ"מ סוף-כל-סוף יתעלו גם הם, כי בודאי יתקיים ביה "יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא", [תהלים כ, ה] והשי"ת "מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים". [ישעיהו מד, כו] ואמרו בזוהר, שחסדיו של משה היו גדולים משל אברהם, ובאברהם אבינו, אע"פ שמדת-חסדו היתה גדולה מאד, ולא היה כנח שלא בקש רחמים על רשעים בני-דורו, מ"מ לא בקש רק בתנאי:

"אולי ימצאון שם עשרה", [בראשית יח, לב] אבל משרע"ה בקש בלא שום תנאים: "אם תשא חטאתם, ואם אין - מחני נא, מספרך אשר כתבת", [שמות לב, לב] שהיא מסירת-נפש אפילו מעולם-הבא, כי הספר של הקב"ה. הוא עוה"ב עצמו.

ומה שמשיג עלי, שכתבתי שאיני נפחת חלילה ממה שיש מהפושעים שמשבחים אותי, כי נאמר ג"כ באברהם אבינו ע"ה: "ונברכו בו כל גויי הארץ", [בראשית יח, יח] ואמר (מר) שאוה"ע[74] לא חשבו ח"ו לא"א[75] שהוא כמותם, - יאמין לי כ"ג: גם רובם של החיצונים שמחבבים אותי יודעים ומכירים, שח"ו[76] איני מהם ומהמיהם [ומהמונם (על פי יחזקאל ז, יא)] ושכרחוק מזרח ממערב רחקו מחשבותי ודרכי ממחשבותיהם ודרכיהם, וכן הם אומרים בפה מלא, אלא שבעל-כרחם מוכרחים הם להודות על האמת, שב"ה[77] שכלי הולך למישרים, ושאין בלבבי ובשפתי רמיה, ושאני מלא ב"ה בכל קרבי באהבת ישראל. ב"ה אשר עשה לי את הנפש הזאת, לא מחכמתי, ולא בצדקתי, כ"א ברוב רחמיו וחסדיו שאין להם קץ ותכלית, "ואל זה יביט אל עני ונכה-רוח וחרד על דברו". [ישעיהו סו, ב] וב"ה אני עושה קולות ורעשים על הטומאה במקום הנצרך, אלא שאני מדבר את דברי בסדר ובנחת, כאשר נצטוינו מעצת המלך החכם. ["דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז)] ואין ספק אם הדר"ג ועוד גדולי-הדור שי'[78] היו מחזקים את ידי, נלוים עמדי ונוהגים מנהגי כמה דאפשר לפי מדתם, היה שם-שמים מתקדש ורב שלו'[79] וברכה היה נשפע על ישראל ועל א"י[80], ורבים רבים מאד היום שבים בתשובה שלמה, והיתה באמת במהרה מתגלה בגילוי הגון צמיחת קרן ישועה לבית ישראל, ואי-אפשר כלל לצייר ולתאר את רוב הטובה והקדושה ותקון-העולם שיהיה נצמח מזה.

ואני מלא תקוה בע"ה שכן יהי'[81] וסוף כל סוף ישובו לי יראיו וידעי שמו ויכירו את טהרת-לבבי ואמתת דעותי, וכולנו נעשה אגודה אחת לעשות רצונו ית', ולהרבות אור ד' וכבודו על עמו, ועל ארץ-חמדתו, ועל כל אפסי-ארץ.

ומה שמתמה כ"ג על התנצלותי, שלא יצאתי נגד המגילה המכוערה, [כרוז חריף שפורסם נגד חכמים] כדי שלא להוסיף תבן על המדורה, [כדי לא להבעיר עוד את המחלוקת] - מה היה להם לעשות ולא עשו. אל יאמר אדוני כן. אין שיעור כמה רעות יכולה מחלוקת ח"ו לגרום כשהיא מתפשטת, ואם הייתי יוצא בדברים היו עושים מזה רעש גדול, והיו הדברים מגיעים לידי שנאות גדולות, ושליחות יד איש באחיו, ולידי מלשינות [להלשנה לשלטונות] ח"ו, והיה הדבר יכול לבא ג"כ לידי אויבינו פלילים. [לידיעת אויבינו (הלשון על פי דברים לב, לא)] וכעת נשתקע הענין לכה"פ[82] במחנה ישראל, וכבוד אותם ת"ח שנתכוונו לש"ש בענין זה במקומם מונח, ולא חסר כלום ע"י כל הבלי התעלולים, ובא"י[83] בפנים לא נתהוה מזה מחלוקת הורסת, מה שהייתי ירא מזה מאד. וב"ה אשר יעצני לשא את צערי הגדול על עלבון ת"ח החביבים עלי כגופאי בחובי, [כגופי,

[בתוך לבי] רק מפני גודל מעלת השלו'[84] בכל מקום וביותר באי"י, ויותר מן הכל לפי מצבנו בחידוש, שאנו צריכים שיהיו כל הכחות שבאומה קשורים לעזור איש את אחיו, לחזק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, אותן הנשמות שצור מצוה חסדו [שה' ציווה את חסדו (על פי תהלים מב, ט)] הגדול שתבנינה ב"ה, ועוד ידו נטויה ב"ה לטובה, לבנות ולא להרס, לנטע ולא לעקר, [על פי ירמיהו א, י] ואנו חייבים להבין את רמיזת הנהגתו העליונה וללכת בדרכיו, בדרכי נועם ונתיבות שלו'.

ומה שתמה על מה שכתבתי שלא התרתי יותר מרבנים מפורסמים גדולים וטובים זולתי, ואמר שהם התירו הוראת שעה, ולא שיתמשך יותר יותר. בודאי הם התירו הוראת שעה מפני ההכרח שהיה בזמנם, ובשמיטה העברה היה ההכרח הרבה יותר גדול, מבשמיטות הקודמות, מגודל העניות ורבוי הפועלים, ביחוד התימנים, [העולים מתימן, שרובם עבדו כפועלים במושבות] שהיו צפויים ממש לגוע ברעב. וכבר ספרתי כמדומה לכ"ג, כי בשמיטה הראשונה שעלתה ביד המחמירים לאסור על עקרון [המושבה עקרון (מזכרת בתיה)] את ההפקעה, ראיתי שכתבו אח"כ[85] במכתב של בקשת תמיכה, שהיו ממש מקרים של מתת נפשות ברעב ח"ו שם. ויאמר נא כ"ג האם יש בנו כח לשער את גודל הערך של נפש אחת מישראל, ואם אין כדאי להכנס גם בפרצה היותר דחוקה במקום שיש חשש סכנת נפשות כ"כ קרוב. ואין ספק אצלי, שבמצב הנורא שהיה הישוב עומד בו בשמיטה שעברה לולא הנהגת ההיתר ע"פ ההפקעה, שהחיה את האכרים ואת הפועלים, והעמיד את ההקפות של הבנקים על מכונם שהיו עומדים להיות נעולים ע"י השביתה, כי לא היו מאמינים לכל בעלי הישוב ברובם אפילו פרוטה אחת, והיו גועים מרעב מאות נפשות קדושות וטהורות מאחב"י[86]. ואין לשער גודל המהומה, העלבון חילול ד' וחילול כבוד התורה והאמונה בכלל, שהיה ח"ו אז, והיה עלול להיות חלילה שבר שאין לו מרפא.

רק עצת ד' היתה זאת, שנתן כח לאין-אונים, לעמוד לשום נפשי בכפי [למסור את נפשי (על פי שופטים יב, ג)] נגד מחנה אלהים, [נגד מחנה גדולים וקדושים] כדי להציל את אה"ק משממון רוחני וגשמי, ואת שם השי"ת ותוה"ק[87] מחילול נורא, ובכל לב אודה לד' על אורו ואמתו אשר שלח אלי בחסדו הגדול.

ומש"כ על דברי, שאנכי עשיתי שט"מ[88] שלא יהיה המכשול גדול יותר, מה שמובן הדבר שרבים לא היו שומעים בודאי, והיה החורבן גדול מזה ומזה, וכ"ג מקשה שתי קושיות על דברי. א', שכמה יהודים כשרים בקשו ממני במכתבים שלא אעשה ההיתר ולא אתן חרב בידי האדמיניסטראציאן, [ולא אתן כלי בידי הנהלת המושבות של הברון] ועל ידי היו מוכרחים לעקור השמיטה, והרבה מהם שונאים לי עבור זה שנאה גדולה. אשיב למר, חדא "לא דובים ולא יערי". [לא היה ולא נברא (על פי סוטה מז)] אפילו מכתב אחד* לא קבלתי משום אדם, בבקשה למשוך ידי מן ההיתר ולא בע"פ בא אלי שום אדם מבני המושבות לדרוש ממני זה, ואדרבא להיפך קבלתי מכתבים שאחמול ואחוס עליהם שלא יחרבו ויגועו, ושלא יצטרכו לצאת ולנוד לחו"ל[89], ושאתחזק בעשיית סדר ההיתר כפי שהיה נהוג ע"פ הגדולים מתירי ההפקעה בשמיטות הקודמות. ועם האדמיניסטראציאן, התניתי מפורש שלא יכריחו ח"ו את שום אדם הרוצה להתנהג בדרכי המחמירים, לעבור ח"ו על דעתו, וב"ה כן קיימו במושבות הסמוכות שהיו בהן ג"כ שומרי שביעית כמאמרך

*רק מכתב אחד הזכירני בני שי', שהיה כפסקוויל [כמו כרוז השמצה] בלא חתימה, וע"ז[90] אין דרך לשים לב.

הנ"ל

ולא מיחו בידם כלל. רק מהגליל שמעתי קול רעש גדול, שהם מוחים ומכריחים לעבוד, כמכתב כת"ר והדעפעשים שלו, [והמברקים שלו] ושלחתי אחרי האדמיניסטראטור, והוכחתיו על פניו איך יניח להפקידים שתחת דגלו לעבור על התנאי שעשינו בכ"כ תוקף, בעת אשר נתתי את ידי להוראת ההיתר. אז השיב לי שיגיד לי האמת, הוא היה רוצה לעמוד בהבטחתו, כמו שביארתי לו כיון שישנם אוסרים ומתירים, יוכל כ"א לעשות כנטיית לבו, אם אחד שומע לי וסומך עלי, יש לו איזה סמך, אבל אם אחר סומך על הגאון רידב"ז האוסר, ועוד כמה גדולים עמו, ודאי יש לו על מה שיסמוך, ואיזה יושר יש להכריח ולכף, אבל כ"ז[91] היה ע"פ מה שחשב, שכשם שאני אינני משתדל לפעול באיום ובכפיות שיסמכו על ההיתר כן לא יעשה הצד השני ג"כ מאומה, אבל לא כמו שאמרו לו שהרב רידב"ז מפיץ חרמות וקללות על הסומכים על ההיתר, בזה האופן לא הבטיח שיעמוד הוא מנגד. ואנכי בכ"ז[92] לא הנחתי ידי ממנו, וביארתי לו שאין הדמיון שלו עולה יפה. אנכי שאני מיקל, אין לי כל יפוי-כח [אין לי כל סמכות] להשפיע על אחרים שיעשו כהוראתי, מפני שגם אני מודה שלולא ההכרח יותר טוב הוא לשמור את השמיטה כהלכתה, ואני משתוקק לזה בכל לבבי ובכל נפשי, מה שא"כ[93] המחמירים לפי דעתם הם מחוייבים למחות בנוהגים להקל בכל כחם, וכל מה שאדם עושה לשם שמים, אין ראוי להנהגה אנושית לעמוד נגדו.

וב"ה הועילו אז דברי, והבטיח לי שישלח פקודה לחדול מכפיה. אם קיים דברי או לא אינני יודע, אבל כ"ג יוכל לראות מזה, שהאמת היא ההיפוך ממה שחשב שאנכי נתתי חרב ביד האדמיניסטראציאן, אדרבא ע"י מה שנשאו את פני הוקל הדבר הרבה, ואלמלא נזקקתי להיתר היו אומרים שאינם צריכים לשום היתר, כאשר מרגלא בפומייהו תמיד שרבי י"א ז"ל[94] היה גדול יותר מכל הרבנים שבדור, ומי יעמוד נגד היתירו, והיו עושים איזו מכירה ע"י מאן-דהו, ואז היו מכריחים בלא שום בושה את הכל לעבוד באיסור גמור ובביזוי, מה שהוקל הדבר הרבה ע"י פעולתי. ואין לאותם כפויי-הטובה, [כפויי הטובה, שאינם מכירים בטובה שעשו להם] ד' יסלח להם, שום זכות לשנא אותי תחת אהבתי.

ומה שכותב מר: ב, הלא הוא מכשול יותר גדול עפ"ד[95] הרמב"ן[96] בחילוק שבין סדום לפלגש בגבעה, [על פי דברי הרמב"ן: אנשי סדום עשו את הרע כחוק, ולכן חטאם חמור יותר] שלעשות בהיתר הוא יותר גרוע. למה ידבר אדוני כדברים האלה, וכי נעלם ממנו שלפעמים דברה תורה כנגד יצה"ר[97], [יש היתרים שהתורה נתנה בהתחשב בכוח היצר (קידושין כא)] ומוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות, ולא יאכלו בשר תמותות נבילות. [מוטב שיאכלו בהמות גוססות שנשחטו, ולא נבלות (קידושין כא)] ואיך ידמה נבלה איומה ותועבה נוראה כעובדא דפב"ג[98] [כמעשה פילגש בגבעה (שופטים יט)] ודסדום, לפלוגתא של הוראה, במידי דרבנן, שנמצאים סוברים שאפילו מדרבנן אינו נוהג, ושיש בו ספיקות כ"כ רבים, בין מצד השנים, בין מצד דעת בעל הלכות א"י המיוחס להטור, [ספר "הלכות ארץ ישראל" שמיוחס לבעל הטורים] שסובר שכשנותנים ארנונא [כשמשלמים מס קרקע למלכות] דינו כקרקע של גוי, שאין שביעית נוהגת בו כלל, ובין שהיה זה הגדול רבינו הטור, בין שהיה אחר, דבריו מעידים עליו שהיה מגדולי הקדמונים. ואחר כל אלה אין סומכים חלילה ע"ז לגמרי כ"א להפקיע לצורך הוראת שעה, ופיקוח נפשות, והמלטת הישוב מחורבן בגשמיות ורוחניות, וגם ע"ז לא על דברים של תורה כ"א

על מלאכות דרבנן ע"י ישראל. ואם אומרים שבמקום שהיה נפרץ גדר היהדות בכל הדברים העיקריים ע"י מניעת ההיתר, ראוי לאמר שההיתר הוא תיקון שעכ"פ יעשה בדרך של איזה צד היתר, אומר ע"ז כת"ר דמיון מפב"ג[99]. לישרי לי מר, [יסלח לי אדוני (ארמית)] אם אומר שאין הדברים ראויין למי שאמרם.

ומה שטוען מדוע פזרתי את קונטריסי "שבת הארץ" באותו הזמן שישראל רצו לתמוך בכסף את השובתים. אשיב לו, שבכלל לא נתערבתי כלל בענין הקונטרס בהפצתו, ואינני יכול להיות אחראי אם איזה איש שלח אותו לחו"ל. וכמדומה שמה שנתפזר היה רק ע"י אותם שעמדו כנגד, והם שלחו אותו לגדולי חו"ל[100] לקבול עלי. וחוץ מזה, האם בשנת השביעית עצמה הזמן הוא לאסוף כסף בשביל השובתים, וכי הם יכולים לתלות את חייהם באשראי דספק אתי. תמיד אמרתי שאנו חייבים לנהוג בזה "מחד בשבא לשבא", [מיום ראשון לשבת הבאה (ארמית, ביצה טז) – כלומר להתכונן מראש לאורך זמן] ובכל שנות השמיטה צריכים לקבץ כסף מכל יראי ד' וחושבי שמו בעד השובתים, ואז כשרואים בפרס השמיטה [לקראת השמיטה, זמן קצר לפניה] שיש סכום כסף הגון מבטיחים ומקיימים עזר הגון לפי הכח, ועפ"ז[101] יכולים באמת לבצר את מעמד השמיטה בעז"ה[102]. ולא עוד שהקונטרס לא יוכל להזיק לכל מי שנדבה רוחו לעזור לשובתים, הלא אנכי שניתי ושלשתי שכל המתחזק בעז ד' ועושה מצוה כמאמרה ה"ז[103] משובח, והייתי תמיד מוכן לעזור בכל כחי לשובתים, כאשר יעידו ע"ז אלה ששבתו בסביבותינו, כמה קרבתים וכמה טרחתי עבורם, וכמה חזקתי את ידם ורוחם בעת אשר באו להתישב עמי, אם ישבתו, כיון שראיתי שאין מצבם כ"כ מסוכן ובדוחק יוכלו להתפרנס.

ואלה היחידים הם אצלי התכלית של כל הישוב, וכך היא מדתו של הקב"ה שהוא מסתפק במועט בזמן המעבר, עדי אשר יבקע כשחר אור לישרים [על פי ישעיהו נח, ח ותהלים קיב, ד] וכולם ילכו באור ד' ותורתו לשמור ולעשות כתורה וכמצוה בלא שום בקשת קולא, כ"א באהבה וביראה טהורה, בשמחה ולב טוב. ואפילו אם היה חלילה איזה משגה ממני בעצם עריכות הקונטרס, מה שאקוה בע"ה שלא כך הוא, אבל גם לפי דעת כ"ג, הלא צריך לשום על לב שכונתי היתה ב"ה לשם שמים, כדי שלא להשוות רשיעי אותם המוכרחים לסמוך על ההיתר, למען לא יהרסו לפול בלבבם מדחי אל דחי, [מנפילה לנפילה] כ"א יתחזקו בעז ד' ויקוו לתשועתו, שיבאו ימים טובים מאלה, ולא נצטרך להפקעות, ונשמח כולנו לקיים את השמיטה בקדושה וטהרה לכל פרטיה.

ומה שכתב כת"ר נגד מה שכתבתי שלא כיוונתי שאחזור ואתיר, הנה ממכתבי מוכח שאחזור ואתיר, איני מבין איפא מצא דעה זו במכתבי. הלא אני כותב ומפרש כמו שפירשו כל אלה שנזקקו להיתר זה שהוא רק הוראת שעה, ואיך שייך ללמוד בהוראת שעה, מפעם אחת על פעם אחרת, הלא הכל תלוי כפי ההכרח ומצב הדברים. ודי יתן הטוב, ויזכנו לראות את מצב אה"ק באופן שנוכל להסכים שיש אפשרות בלא היתרים והפקעות, ונקוה לביאת גוא"צ[104] בב"א[105].

ומה שמאריך כ"כ כת"ה, לומר העיקר שבעיקר עיקרים, שנזדעזע העולם כולו, וכפי הנראה גם רעש גדול בעולמות העליונים שהמציא הוראה עקומה, שהזמירה הנהוגה עתה אין זו הזמירה האמורה בתורה, עכ"ד[106]. אומר לאדוני, פרט זה אי-אפשר שיסבב הזדעזעות בעולם, ולא רעש בעולמות העליונים, מפני שלא סמכתי עליו למעשה, וכתבתי שיש להשתדל שתהיה הזמירה הנהוגה, גם היא ככל

המלאכות של תורה, נעשית ע"י נכרים. ולומר שהדבר יוצא מכלל ספק, ולהחליט ודאי שזמירה דידן היא אב מלאכה של תורה, והיא הזמירה הכתובה, בודאי אין מקום, כיון שראינו שכ"כ[107] דקדקה תורה בשביעית להגדיר את האבות, כדי שנדע שתולדות לא אסר רחמנא, [רק אבות המלאכה אסורים בשמיטה מן התורה, ולא המלאכות הנגזרות מהן (מועד קטן ג)] עד שבצירה של פירות וקצירה של תבואות, [בצירת ענבים וקצירת תבואה, שהתורה פירטה כל אחת בנפרד] שהן בודאי מלאכות דומות זו לזו, הוצרכה לפרט, רואים אנו שאין לנו רשות כלל לדמות ענין לענין, לומר שגם זה הוא מה"ת, אלא כיון שיש שינוי בתואר המלאכה או בתכליתה, וק"ו[108] כשהשינוי הוא בשני האופנים בין בתואר ובין בתכלית, בודאי יש מקום לומר ששוב הויא תולדה ואינה אסורה מה"ת. וכיון שהרמב"ן[109] במלחמות בסוכה מעיד לנו, שעל שם כך נקראת הזמירה בשם זמירה על שם זמורה, וזמורה הוא ענף שכסחו ראשו, דוקא, ולא שכרתו כולו, שזה אינו נקרא בשם זמורה, א"כ הרי לנו עדות שהשם זימור אינו חל [על] כריתה של ענף כולו, ואיך יהיה זה בכלל מלאכת התורה של "כרמך לא תזמור". [ויקרא כה, ד]

וק"ו כי בשעת מ"ת[110] לא היה כלל מנהג כריתה זו, הרי אנו רואים שבכל הכרמים שאינם מורכבים על ההרכבה החדשה, [הרכבת גפנים אירופיות על כנה אמריקנית, שנהגה אז בגלל מחלת הפילוקסרה] שנתחדשה בשנים האחרונות, אין נוהגים כ"א את הזמירה כמאמרה, דהיינו כריתות הראש.

ובאמת יש לומר שזאת היא כונת "המזנב בגפנים", [הקוצץ את קצות הזמורות] אע"פ שלא פירשו כן המפרשים. והתכלית של הזמירה העתיקה, ושל הכריתה החדשה, היא ג"כ תכלית אחרת. הכריתה העתיקה אינה דואגת כלל על קיום הגפן כ"א על הוספת הפרי, וזה ראוי להיות אסור בשביעית, אבל הכריתה שלנו, עיקר כונתה היא קיום הגפן, והפירות אין ברור כלל שמתרבים על ידה, ואם גם מועיל הוא להפרי, הוא בתור טפל, ע"כ היא משונה בתכלית המלאכה מהזמירה של תורה. ולא עוד אלא שעיקר הזמירה באה כדי שלא יפסיד הגפן התחתון האמריקני, שבטבעו חי הוא הרבה, אלא שהגפן העליון, שהוא לא ממזגו ממש, הוא שואב ממנו הרבה ומחריבו, וע"כ הוצרכו לתקנת הכריתה, וי"ל[111] ג"כ שהוא בכלל לאוקמי אילנא. [להעמיד את העץ, לשמור עליו שלא ימות; מלאכה כזו מותרת בשביעית (מועד קטן ג)] ותמיהני שהדר"ג[112] שנה את טעמו, כי בהיותו אצלנו, אז בעת ויכוחנו הראשון, הצעתי לפניו סברא זו וקילס אותה, [ושיבח אותה] ואמר שצריך לעיין בה. עכ"פ איננה כ"כ עקומה עד שיזדעזע העולם על ידה. וב"ה אשר נתן לי שכל ישר, ואינני עלול כלל לומר סברות עקומות, בעזרתו יתי'. וכמדומני, שכ"ג כשיתישב בדעתו גם הוא יודה ע"ז.

ולא אבין כלל דברי כת"ר, שכתב שזמירה הנהוגה היא חמורה יותר מהזמירה של הערבים. איך אפשר להיות יותר חמור ממה שהוא אסור מה"ת. הלא הזמירה של הערבים, שהיא כריתת וכיסוח קצה הענף, מפרש הרמב"ן בפירוש שהיא הזמירה של תורה, והזמירה שלנו צריכים אנו מסברא לדמות אותה אליה, ואיך יאמר בהחלט וודאות שהיא יותר חמורה מהזמירה הערבית שהיתה נהוגה בימי מ"ת, ועליה בודאי אמר הכתוב כרמך ל"ת[113]. ומה שחוזר כ"ג להפליא שההוראה הזאת נוגעת לכל ישראל שבתבל, הרי הכל הוא נכלל בכללות הדברים, של ההפקעה, וההיתרים שעמה, וכל מי שהורה בענין זה הורה לכל ישראל. ומה אעשה שמאת ד' היתה זאת שלא יהיה אפשר לי בשו"א[114] להסתלק מענין זה, אם לא לגרום חלילה תקלות גדולות, שלכל הפחות בעיני היו יותר ויותר חמורות, ויותר נוגעות לכל

ישראל, מהוראת פרט של קולא בעניני שביעית ע"י הפקעה, אחרי כל ההכרחים והצירופים, שאין צורך לשנותם, וגם שכבר אמרתי שבפועל לא הוריתי כלל למעשה שיעשו הזמירה ע"י ישראל, ומה שעשו אחרים ע"ד[115] עצמם אין אחריותם עלי. ומש"כ שהזמירה הזאת היא ג"כ לאצמוחי פרי, כבר כתבתי אנכי ג"כ ככה, ומ"מ כתבתי כיון שהעיקר אצלה הוא שמירת הגפן לשנים הבאות, והפירות הוא ענין נטפל, ע"כ מועיל ביותר מה שההוראה הראשונה של תרגום תיבת זמירה אין עליה, לעדות הרמב"ן, להוציאה מדאורייתא.

ומה שכתב שניסה ולא מת האילן בהמניעה של הזמירה הנהוגה, אמת הדבר שאיננו מת תיכף, וכן אומרים הבקיאים, אלא שהוא פוחת והולך ושנותיו מתקצרות, והוא חי פחות מטבעו של הגזע התחתון, וכן יש נסיון בידינו ג"כ. ושרא ליה מארי למר, [וימחל לו ה' (ארמית; לשון הגמרא כשאדם אמר דבר שלא כראוי)] שאומר על סברא מיוסדת ע"פ עדות אביהם של ישראל הרמב"ן ז"ל [כך כינו את הרמב"ן בגלל גדולתו] שהיא ח"ו עקירת תורת משה, ד' ישמרנו.

ומה שמחרפני כת"ר, שנעשיתי לעת זקנותי "ציוניסט", להקריב את נשמתי בשביל ישוב-ישראל באי"י, - אהובי, אם כל ה"ציוניסטים" יהיו אוהבים את אי"י ורוצים בישוב אה"ק בזאת הכונה והמטרה הקדושה שאני מתכוין אליה, בשביל שהיא ארץ-ד', שבחר בה השי"ת וחבבה מכל העולם כולו, ויש בה סגולות קדושה לנבואה, ולהשראת רוה"ק[116], ולזכות ע"י ההליכה בה לעוה"ב[117], ואפילו על רשעים מגינה זכותה, - שהרי אפילו שפחה כנענית שבאי"י[118] מובטחת היא שהיא בת עוה"ב, [כתובות קיא] ובודאי אין הגמרא מדברת בשפחה צדקנית שהיא בלא"ה[119] בת עוה"ב, ואפילו חסידי אוה"ע[120] יש להם חלק לעוה"ב, וק"ו שפחה דמיחייבא במצות, אלא ודאי בסתם שפחה שהיא שפלה ומעשים רעים ומדות רעות מצויים בה, כדי השי"ך[121] לענין עבדים, [כדברי ה"שפתי כהן" על השולחן ערוך] ומ"מ מהני לה זכות אי"י לזכותה שתהי'[122] מובטחת שהיא בת עוה"ב - ואפילו, מעשו הרשע נתירא יעקב אבינו ע"ה שמא תעמד לו זכות ישיבת אי"י, [על פי המדרש: יעקב פחד מעשו, שמא תעמוד לו זכות ישיבתו בארץ ישראל] וק"ו לזרע קודש זרע בחונים" [כינוי לישראל: זרע שנבחן ונמצא נאמן] בני אברהם יצחק ויעקב, דאע"ג[123] דלית בהו הימנותא איקרו בני מעלי [שאף על פי שאין בהם אמונה, נקראים בנים טובים] וכדעת ר'[124] מאיר, דהלכתא כותי' בהא, (וכמו שסתם הסלח "בין כך ובין כך קרויים לך בנים" [מן הסליחות, על פי קידושין לו] וכן בתשו' הרשב"א[125] ח"ב[126] סי'[127] קצד וסי' רמב), ואם ספק נפשות להקל אמרו בחיי-הגוף ק"ו[128] בחיי-נצח, [כמו שבספק סכנת חיים הגוף מקלים, קל וחומר שיש להקל כשמדובר בחיי הנצח של אדם] שמדת-החסד בהם גדולה היא הרבה מאד וכל המתאמץ להטות כלפי-חסד ולהמליץ על ישראל אפילו כשאין עושים רצונו ש"מ ה"ז משובח, וק"ו שיש למצא בכל אחד ואחד גם בקלים שבישראל כמה מרגליות יקרות של מעשים טובים ושל מדות טובות מה שאין לשער, שבודאי אי"י מועילה להם להעלותם ולקדשם, ואם אין הדבר נראה בגלוי בהם יראה בזרעם ובזרע-זרעם, ככתוב:

"יראה על עבדיך פעלך והדרך על בניהם", [תהלים צ, טז] ואם יהיו כל ה"ציוניסטים" חושבים כן תהיה בודאי תפארת גדולה לכל גדול בישראל ולכל גאון וצדיק להיות "ציוניסט" כזה, וגם כ"ג אינו צריך להתבייש מ"ציוניסטיות" כזאת.

והנה הוא חוזר ומקשה, שהרי בעון שמיטה גלו ישראל. [על פי אבות ה, ט ושבת לג] כבר אמרתי כמה פעמים לכ"ג, שאני רואה שדרך שיש בה הטיה כלפי חסד דוקא היא תביא את קדושת השמיטה לא"י, וממילא תגרום שיהיו אחב"י[129] האהובים נטועים באה"ק. ובכלל בשביל הוראת קולא של אותם שא"א[130] להם לחיות באופן אחר, בפרטים של דרבנן, בשביעית דרבנן, ועם זה ע"י הפקעה, חלילה להקב"ה[131] שיגרש בשביל כך את ישראל מא"י, והתוס'[132] הוכיחו בסוטה", [תוספות בסוטה מא] שיחוס מלך הוא מה"ת, מדנגזרה כליה בשביל שהחניפו לאגריפוס, [כשאמרו לאגריפס המלך "אחינו אתה", אף שלא היה מיוחס לישראל (סוטה מא)] וא"א[133] לומר שעונש גדול כזה יהיה מדרבנן, והגאון שאגת ארי [הרב אריה לייב גינצבורג, בעל "שאגת אריה"] הוכיח מזה שברכת התורה היא דאורייתא, שאם היתה מדרבנן לא אבדה הארץ בשביל שלא ברכו בתורה. ["על מה אבדה הארץ... שלא ברכו בתורה תחילה" (נדרים פא)] הרי שאין חשש בשביל איזה הקלה בדרבנן לגלות ישראל ח"ו, וק"ו שאין מקילין חלילה בשאט נפש כ"א בהוראת שעה וביראה גדולה, בודאי יתר מרעהו צדיק [משלי יב, כו] והקב"ה רב חסד הוא, ויש די כח בכל ההתנצלות להעמיד סניגורים טובים על ישראל, כשהיו מוכרחים להשתמש בהוראת היתר זה. וק"ו כשעשו אותו ע"פ הוראת חכמי הדור, אף אם היו מועטים. הלא מדותיו של הקב"ה הוא שאפילו תתקצ"ט אומרים לחובה, [על פי שבת לב ואיוב לג, כג: אפילו אם רק מליץ אחד מאלף מלמד זכות, האדם ניצל] ותתקצ"ט מאותו מלאך ג"כ לחובה, רק אחד מאלפי אלפים לזכות הוא ניצל.

ובודאי לא יוכל כ"ג לומר, שבכל ההתנצלות הרבה אין בה לכה"פ כלפי הסומכים על ההיתר חלק אחד מאלפי אלפים בזכות, ולכל היותר הנם דומים לשוגגים, וחלילה לשמו יתי שיחשב שוגג כמזיד.

ומש"כ, שע"פ[134] סוד די הלא קדושת השביעית פועלת גם בזה"ז, עד שאין אומרים תיקון רחל בחצות [חלק מ"תיקון חצות", שבו מתאבלים על החורבן] של שנה השביעית. יאמין לי אדוני, שכל אלה הגדולות והנשגבות, שנאמרו בקדושת השביעית בזמן הזה, לא נאמרו דוקא ע"י הקיום של פרטי המעשים, שהרי בזמן שלא היו ישראל באי"י, ולא נתקיימה מצות שביעית כלל ג"כ חלה קדושה זו. העיקר תלוי הוא בהתפשטות הקדושה, ע"פ מדרגות הזמנים, שהם הולכים ובאים להוציא מן-הכח-אל-הפועל אורו של משיח, שיתקדש שם די יתי"ש[135] מסוף העולם ועד סופו, וכולם יעשו אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם. ועל שם מה שישראל מכינים עצמם באמונה וצפיית ישועה לאורו של משיח וחזרת קדושת אי"י על מכונה, שאז ישובו השמיטין והיובלים כדינם, מאורה זו יונקין כל התיקונים שנעשים בעולמות העליונים בכל מדרגותיהם.

ע"כ כל מי שעושה פעולה להרחיב את גבול ישראל, כדי שיהי'[136] מצדו גורם לקרב את קיבוץ ישראל לא"י, וזה גורם מהירות בגאולה, כי קיבוץ גלויות קיי"ל[137] שהוא קודם לביאת המשיח, ואורן של ישראל הוא הולך ואור קמעא קמעא, כמו שאמרו ז"ל על הדמיון של קריצתא דשחרא, [כעלות השחר, שהאור בא מעט מעט (ירושלמי ברכות א, א)] הוא מתקן באמת את קדושת היחוד העליון של יסוד שביעית, ואין קץ להתענוגים הקדושים העליונים שמתרבים עי"ז[138] והם מושפעים על שורש נשמתו, ונשמת כל ישראל. ולהיפוך מי שגורם ח"ו, לדחוק את רגלי ישראל, ולמעט את קיבוצם של ישראל לא"י, הוא מאחר מצדו את הגאולה, ובין אם אהנו מעשיו או לא אבל מנפשו ומכל שרשי נשמתו הוא מונע אורים גדולים, ואין שיעור לקציצת נטיעות [לפגיעה ביסודות הקדושה (ביטוי מחגיגה יד)] ופירודים שהוא מסבב די יצילנו. ויר"א[139] יצא

ידי שניהם, [וירא שמים יצא ידי שתי הדעות (על פי ברכות לט)] זהו מי שמשתדל להחיות בפועל את כל פרטי קדושת השביעית גם בזה"ז כמה דאפשר, ומשתדל ג"כ לקרב במעשיו ובהשפעותיו שצמיחת קרן ישועה והתגלות אורו של משיח צדקנו יהי' בזמן יותר קרוב, שהאורות פועלים בשפע קדושתם אפילו אם חלילה בפועל לא אהנו מעשיו, כי אין שיעור וערך לכחה הרוחני של מחשבה טובה בענינים קדושים ונשגבים הללו. והשי"ת יזכנו לעבדו עבודה ביחודא שלים, ע"י ההוא טמיר ונעלם [באחדות שלמה, על ידי ה' הנסתר והנעלם (מנוסח "לשם יחוד")] ב"ה, דוקא בשם כל ישראל, הגוי כולו וכולנו כאחד נתברך באור פניו ".

ומה שכותב הוד גאון אדוני רחימי וחביבי, שאאמין לו שאהבתו אלי קשה לו לכבותה, מאמין ומאמין אני בזה. כי כמים הפנים לפנים, [משלי כז, יט: כמו שהמים מחזירים את הפנים, כך לב אדם לאדם] ואני מרגיש לבת קודש אש אהבתו הקדושה בקרב לבבי ועומק נפשי, ומים רבים לא ישטפוה, [על פי שיר השירים ח, ז] וכל הענינים שעברו בינינו בענין חילוקי הדעות של ההתנהגות ע"ד השביעית, שכונת שנינו היא ב"ה רצויה לשם-שמים, ומני ומניה יתקלס עילאה [וממני וממנו יתהלל ה' שלמעלה (ארמית)] ב"ה, לא יכבו את מוקד אש הקודש הזה שנשרש במעמקי הנשמה לברית-עולם. ובודאי יש קשר גדול בינינו ברוחניות מאחר שכ"כ נתדבקנו זה לזה באהבה פנימית, והמאורע הזה הוא רק צירוף וזיכוך להוסיף קדושת אהבת אמת שבינינו, שהיא אהבה קדושה וטהורה, שאינה תלויה בדבר, כ"א לשם השי"ת ואור תורתו וקדושת יראתו ואהבתו.

ומה שכתב, שקשה לו לדבר נגדי קשות, אל יעלה על לבבו הטהור, כי מצטער אני לשמע דברי-קשות נאמרים לשם-שמים נגדי, כי הלא המדבר קשות לשם-שמים עובד הוא עבודת השי"ת בזה, ולא ירע עיני בזה שעל-ידי אדם מישראל עושה מצוה, ואם בטבע האדם יש קצת צער ע"ז, הלא נאמר לנו מפי חז"ל הקדושים "לפום צערא אגרא", [לפי הצער השכר (אבות ה, כג)] ונאמן בעל-הגמול שישלם שכרנו בזה שנזכה לעבדו באמת, ולשוב לפניו באהבה בכל לב וכל נפש, אנו וכל ישראל חברים בלב אחד.

ומה שכותב שכאבו נעכר על שאיש כמוני ילך בדרך כזה, דרך מסוכן, - מה שהרהיבני בטובו לומר שאני אדם גדול, לא יטעה אותי מלהכיר שפלותי, וערכי הפעוט, שכלא נחשב, אבל הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' יתי"ש ידע אדוני שהרבה עמלתי עליה, בדמי בבשרי במוח-עצמותי, [בכל מאודי] ובכל כחותי, עד שהאיר השי"ת ברחמיו את עיני לעמוד עליה, ולפני איננה דרך מסוכנה כלל כי"א דרך-הקודש יקרא לה. ובזוהר אמרו על "אורח צדיקים כאור נוגה", [משלי ד, יח] אפילו אורחא חדתא דעבדין צדיקיא [אפילו דרך חדשה שעושים הצדיקים (ארמית)] כאור נוגה הוא הולך ואור עד נכון היום, ואני בעניי איני ראוי. לשם צדיק, והלואי שיזכני השי"ת ונוכל בלב שלם לומר: כגון אנא בינוני. [כמוני – בינוני (ברכות סא)]

אבל האורח שאני מתאמץ ללכת בה הוא ב"ה אורח צדיקים באין שום ספק, וכל מי שיתנהג כמנהגי ויתחבר עמי בתורה ובעבודת השי"ת, בחפץ לב, ובאמונת-חכמים אמתית, יזכה לראות את האור ואת האמת שיש בדרך-ישרים סלולה זו, המוארה מאור חסד עליון, "חסד לאברהם-יומא דאזיל בכולהו יומין", [מידת החסד של אברהם היא "יום" שהולך עם כל הימים (ארמית, על פי הזוהר)] והחכמה העליונה דוקא באור החסד היא מאירה.

ומה שכותב שרואה שמוכן לפני חרופים ובזיונות, איני יודע על מה. העבר הכל היה מן השמים, וקבלתי ב"ה באהבה, ועל להבא הלא אנחנו מקוים להטבת המצב של הישוב בכל מילי בין בגשמיות בין ברוחניות ויוכל להיות שלא יהי' צורך כלל להיתרים, ויזכנו השי"ת לגדור את גדרות יהודה בלב אחד ובדעה אחת, ויה"ר[140] שימהר ויחיש משיח צדקנו ויורה צדק לנו. [הושע י, יב]

ומה שכתב שכל האדמורי"ם[141] וכל הרבנים יאסרו את היין, באמת אין האחריות של גרם היזק שאחרים רוצים לגרום מוטל עלי. הקב"ה שמר עד כה את הישוב מכף כל אויביו, בין מישראל בין מאוה"ע[142], ואנחנו רואים שמעשה שמים יש כאן, בהשגחה נפלאה, בניסי ניסים מסותרים במכסה הנהגה טבעית, ובודאי כל מה שיתגלגל יהיה לטובה ולהצלחת הישוב הקדוש, ולהרמת קרן ישראל באה"ק, בעה"י.

והלואי שיתן השי"ת בלב כל הכשרים והצדיקים שבדור דעה לעשות לטובת ישוב אה"ק עשיה ממשית. ואם יהיו הבטחות ממשיות כאלה, שהחשבונות יורו ששמירת השמיטה בלא הפקעה לא תסכן את הישוב, לא חשידי בני עם קדוש חלילה לעבור גם על מה שאין רוח חכמים נוחה הימנו בלא טעם, ובעצמם ידרשו להחזיר את השמיטה לאיתנה בלא הפקעות. א"כ צריך הדר"ג שליט"א להשתדל בתחילה, שיהיה הכל מוכן, באופן שנוכל להראות את החשבון הבטוח לבעלי הכרמים, ויוכל להיות שיועיל הרבה בעה"י, ואני חושב שהדר"ג אינו צריך לדידי ולמטלעתי [לי ולצליעתי (ארמית); כלומר: הוא אינו זקוק לי, החלש] בדבר הגדול הזה. ואני חושש לצאת לחו"ל, מצד עצם חבת קדושת אה"ק ומצד הכהונה, [כהן אסור לצאת לחוץ לארץ בגלל טומאת ארץ העמים] אע"פ שיש בזה דרכי קולות אינם מתישבים כ"כ על לבבי, והפירוש הפשוט שבדחז"ל[143] נראה שהאיסור במקומו עומד גם בזמן הזה. וגם אני חושש להרבות פירסום על האיסור של ההפקעה בשעה"ד, כמו שכתבתי לכ"ג, שיודע אני שזה גורם התמעטות להתרחבות ישוב אה"ק, ביחוד גורם הדבר להרחיק יראים ושלמים מישוב א"י, וכל יסוד השתדלותינו צריך להיות דוקא להרבות כניסת יראי ד' באה"ק. וב"ה נתכוננה כעת מושבה חדשה ע"י בני ביאליסטוק, [עולים מביאליסטוק, שייסדו מושבה חדשה] והתנו מפורש בתקנות המושבה, שהכל צריך להתנהג ע"פ התורה והמצוה, וזה גורם חיזוק גדול להרמת קרן התורה והיראה האמתית, שהוא בודאי כל יסוד הישוב.

וע"ד[144] הנסיון לזמור לפני ר"ה[145] אם יעלה הדבר יפה אשמח מאד, ונוכל לפרסם בעזה"י[146] שיזמרו כולם דוקא לפני ר"ה דשביעית שיזכנו לה השי"ת ברב רחמיו וחסדיו המרובים, לאוי"ט[147].

כמדומני שעברתי על כל פרטי דברי הדר"ג, שליט"א, וחושב אני שבדברי אלו יבין קצת להגיגי, וכמוהו אני אומר: אנא רב רחימאי, נלכה נא שלובי-יד [נלך יחד, יד ביד] בדרך-ד' בדרך האמת והשלו'[148], ונשתדל נא להרבות שלו' בישראל, ולקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים, להשתדל שגם רחוקים יבאו ויתקרבו אל הקדושה, ושתתרבה האחוה והריעות וקישור-הלבבות בכל ישראל בכלל ובא"י בפרט.

ובעניני הוראות כל מה שההכרה מכריח ויש פנים להקל, הלא זאת היא המצוה ועצת ד' להקל, ובמה שאפשר אפילו בצד הדוחק ללכת בלא התחכמות, ודאי חובת כולנו להתאמץ ללכת בדרך הכבושה, [בדרך הסלולה והבטוחה] וכדי הר"ן[149] ז"ל בתשובה, [כדברי רבנו ניסים (הר"ן) באחת מתשובותיו] שגם בדברי הרשות אדם בוחר

את הדרך הבטוחה ממכשולים, ק"ו בעניני תורה ומצות, ומ"מ כשההכרח הוא גדול מצינו כמה פעמים בדחז"ל[150] שלא נרתעו מדרכי היתר חדשים, וכהא דרבי, [כמו רבי יהודה הנשיא, שהתיר את בית שאן מן המעשרות ומן השביעית (חולין ו)] וע"ז הוא יסוד ת"ח שאמר דבר הלכה אין מזחיחין אותה. [תלמיד חכם שאמר דבר הלכה, אין דוחים את דבריו] וכשכל אחד מעובדי ד' ולומדי תורתו יתאמץ להבין את עומק הטוב והקודש שיש בלב חברו, ויתרחק מלחשוד ח"ו בכשרים, אז ממילא תתרחב ההתבררות של כל הספיקות, ואור ד' יופיע בנועמו, ביחוד על ת"ח שבא"י, שהם צריכים לאמת את השם שנתנה להם הנבואה "מקל נועם". [זכריה יא, ז; "נועם – אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה" (סנהדרין כד)]

אוכל לסיים את מכתבי בלשונו של הדר"ג שליט"א: מובטחני שכבוד הדר"ג נ"י[151] לא ישיב פני ריקם ויעמיק בזה, ויעלה על מחשבתו אולי (ישנם גם פרטים כאלה אשר בהם) באמת הצדק עם חביבי קוק, שיחי'[152].

החותם בכל חותמי ברכות, המנשקו בלבבו ורעיונו נשיקות אהבה נאמנות, ודורש שלומו ושלו'[153] תורתו [ודורש בשלומו ובשלום תורתו] באהבה רבה, בהדרת כבוד ויקר.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

תמיהני שלא שלח לי מר שליט"א את ספרו על שביעית. הנ"ל[154]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הדר"ג - הדרת גאונו
9. ע"כ - על כן
10. ח"ו - חס ושלום
11. מא"י - מארץ ישראל
12. ב"ד - בית דין
13. בע"פ - בעל פה
14. אה"ק - ארץ הקודש
15. ג"כ - גם כן
16. ע"פ - על פי
17. בא"י - בארץ ישראל
18. ממנ"פ - ממה נפשך
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. וע"י - ועל ידי
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. ע"י - על ידי
23. לא"י - לארץ ישראל
24. מחו"ל - מחוץ לארץ
25. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים

26. וע"פ – ועל פי
27. כ"ג – כבוד גאונו
28. כת"ר – כבוד תורתו
29. ד"ס – דברי סופרים
30. ד"ת – דברי תורה
31. מ"מ – מכל מקום
32. בשעה"ד – בשעת הדחק
33. בזה"ז – בזמן הזה
34. שעכ"פ – שעל כל פנים
35. תה"ד – תרומת הדשן
36. מה"ת – מן התורה
37. ומשו"ה – ומשום הכי
38. עכ"פ – על כל פנים
39. ת"ח – תלמידי חכמים
40. וה"ה – והוא הדין
41. קב"ה – קודשא בריך הוא
42. והקב"ה – והקדוש ברוך הוא
43. שבע"פ – שבעל פה
44. מד"ת – מדברי תורה
45. וב"ה – וברוך השם
46. בע"ה – בעזרת השם
47. בחו"ל – בחוץ לארץ
48. השי"ת – השם יתברך
49. תוה"ק – תורתנו הקדושה
50. ארה"ק – ארץ הקודש
51. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
52. ובע"ה – ובעזרת השם
53. יתי – יתברך
54. ומש"כ – ומה שכתב
55. דא"ה – דברי אלקים הם ("אלו ואלו"); אחרת: דאי הכי
56. כ"א – כי אם
57. והשי"ת – והשם יתברך
58. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
59. שאע"פ – שאף על פי
60. וע"כ – ועל כן
61. עוה"ז – עולם הזה
62. עוה"ב – עולם הבא
63. לת"ח – לתלמידי חכמים
64. ע"ז – על זה
65. כ"כ – כל כך
66. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
67. א"כ – אם כן
68. וכיו"ב – וכיוצא בזה
69. ומ"מ – ומכל מקום
70. אע"פ – אף על פי
71. ע"ה – עליו השלום
72. הע"ר – הערב רב

73. ואע"פ - ואף על פי
74. שאוה"ע - שאומות העולם
75. לא"א - לאברהם אבינו
76. שח"ו - שחס ושלום
77. שב"ה - שברוך השם
78. שי' - שיחיה
79. שלו' - שלום
80. א"י - ארץ ישראל
81. יהי' - יהיה
82. לכה"פ - לכל הפחות
83. ובא"י - ובארץ ישראל
84. השלו' - השלום
85. אח"כ - אחר כך
86. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
87. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
88. שט"מ - שטר מכירה
89. לחו"ל - לחוץ לארץ
90. וע"ז - ועל זה
91. כ"ז - כל זה
92. בכ"ז - בכל זאת
93. שא"כ - שאם כן
94. ז"ל - זכרונו לברכה
95. עפ"ד - על פי דברי
96. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
97. יצה"ר - יצר הרע
98. דפב"ג - דפילגש בגבעה
99. מפב"ג - מפילגש בגבעה
100. חו"ל - חוץ לארץ
101. ועפ"ז - ועל פי זה
102. בעז"ה - בעזרת השם
103. ה"ז - הרי זה
104. גוא"צ - גואל צדק
105. בב"א - במהרה בימינו אמן
106. עכ"ד - עד כאן דבריו
107. שכ"כ - שכל כך
108. וק"ו - וקל וחומר
109. שהרמב"ן - שרבי משה בן נחמן
110. מ"ת - מתן תורה
111. וי"ל - ויש לומר
112. שהדר"ג - שהדרת גאונו
113. ל"ת - לא תעשה
114. בשו"א - בשום אופן
115. ע"ד - על דבר
116. רוה"ק - רוח הקודש
117. לעוה"ב - לעולם הבא
118. שבא"י - שבארץ ישראל
119. בלא"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)

120. אוה"ע - אומות העולם
121. הש"ך - הש"ך - שפתי כהן
122. שתהי' - שתהיה
123. דאע"ג - דאף על גב
124. ר' - רבי
125. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
126. ח"ב - חלק ב'
127. סי' - סימן
128. ק"ו - קל וחומר
129. אחב"י - אחינו בני ישראל
130. שא"א - שאי אפשר
131. להקב"ה - להקדוש ברוך הוא
132. והתוס' - והתוספות
133. וא"א - ואי אפשר
134. שע"פ - שעל פי
135. ית"ש - יתברך שמו
136. שיהי' - שיהיה
137. קיי"ל - קיימא לן
138. ע"ז - על ידי זה
139. וי"א - וירא אלקים
140. ויה"ר - ויהי רצון
141. האדמו"ם - האדמו"רים (רבני החסידות)
142. מאוה"ע - מאומות העולם
143. שבדחז"ל - שבדברי חכמינו זכרונם לברכה
144. וע"ד - ועל דבר
145. ר"ה - ראש השנה
146. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
147. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
148. והשלו' - והשלום
149. הר"ן - רבנו נסים
150. בדחז"ל - בדברי חכמינו זכרונם לברכה
151. נ"י - נרו יאיר
152. שיחי' - שיחיו
153. ושלו' - ושלום
154. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרכו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' טבת תרע"ד - יפו **נמען:** הצהרה על קדושת הזוהר

דברי הזוהר וספרי המקובלים הם 'קודש קדשים', מקובלים מדור דור עד מתן תורה ועד אברהם אבינו. הם סתומים, ויש להבינם 'לפום דרגיה'. מי שמבזה אותם דינו כמבזה ת"ח: תחילה יש להזהירו בדברים טובים, ואם אינו חוזר בו, על חכמי ישראל לצאת נגדו בקנאה. בהערה: הרב קוק קורא לשגגים לחזור בהם, ולקנאים לקבלם בשלום.

עיקרי הדברים

- קדושת הזוהר.
- מבזה הזוהר - כמבזה ת"ח.
- אזהרה ואחר כך קנאות.
- שלום עם החוזרים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' טבת תרע"ד[4]

הנני בזה לגלות את דעתי העני' ע"ד[5] השאלה אודות קדושת ספר הזוהר וספרי המקובלים מבאריו ושותי מימיו, שכבר הלכה רווחת בישראל מגאוני הדורות, ראשונים כמלאכים וגדולי וקדושי האחרונים עד דור אחרון, שדברי הזוהר הקדוש הם קודש קדשים, ומקורם מקור מים חיים, [על פי ירמיהו ב, יג] של רזי אמונת ישראל הקדושה והטהורה. אלא שע"פ[6] רוב הדברים הם סתומים וחתומים, מפני שאי-אפשר לדבר בדברים נשגבים כאלה, כי-אם ע"פ[7] משל וחידה, יבינו מהם הראויים לזה כל אחד ואחד לפום דרגיה, [לפי דרגתו (ארמית)] וגדולי המקובלים ז"ל[8] ביארו כמה ענינים מרזי קודש הללו, והסבירום קצת, וגם דבריהם הקדושים צריכים תמיד ביאור, מגדולי הדורות וקדושיהם ברוח ד' אשר עליהם.

אבל חלילה חולין היא לנו, [חלילה לנו (על פי בראשית יח, כה)] ומוקצה מן הדעת ומן האמונה הטהורה מורשת אבותינו הקדושים מדור דור, לחשוב מחשבת פיגול [מחשבה פסולה, כמו קרבן שנפסל במחשבה] על קדשי-שמים הללו. וכבר נתבררו הדברים למדי זה כמה, וכל הטענות ששתו על הדברים הקדושים שבספרי-קודש הללו הושמו לאל, [בוטלו] והסכימו על קדושתם וצדקם, ואמתת האמונה שבהם מנאמן לנאמן עד יסוד הלכה למשה מסיני, ואור איתן האזרחי אברהם אבינו [חז"ל דרשו את "איתן האזרחי" (תהלים פט, א) על אברהם אבינו (בבא בתרא טו)] ע"ה[9], ולמעלה בקודש מקדמי עולם מיום היות אדם על הארץ ודבר ד' אליו הופיע. וגאוני עולם וקדושי עליון מוסכמים לכל ישראל, לגדולי הדורות בתורה ובחסידות בקדושה ובטהרה, מסרו נפשם על הלימודים הקדושים של ספרי הקודש הנ"ל[10], וכן לא ימוש מפינו ומפי זרענו עד דור אחרון, שיופיע אור ד' ע"י[11] משיח צדקנו וכל קדושים עמו, כתקות כל אסירי התקוה, [על פי זכריה ט, יב] הקשורים באמונת אומן בכל לב ונפש. על-כן האיש אשר יזיד לבזות את ספרי הקודש הנ"ל ואת גדולי עולם שעסקו ועוסקים בהם, וידבר עליהם דופי חלילה, דינו פסוק כדין מבזה ת"ח[12], [דינו כדין מי שמבזה תלמיד

[חכם] ואנו חייבים להזהירו בדברים טובים, שיסור מדרכו הרעה, וישמור פיו ולשונו מדבר עתק [מדברי עזות (על פי שמואל א ב, ג)] על גדולי ישראל וקדושת תורתם, שהיא חיי עולם ונשמת תוה"ק[13].

ואם אחרי ההזהרה עוד ח"ו[14] יוסיף סרה ויחזיק באולתו, [ויתעקש בטיפשותו] להוציא דבת שקר ולדבר תועה על קודש ישראל לד', הספרים הקדושים הנ"ל, והעוסקים בהם מדור דור, חייבים כל חכמי ישראל לצאת נגדו בקנאתה של תורת אמת מורשה קהילת יעקב, לכבוד קדושי עליון שבכל הזמנים והתקופות מקדם שדמתה, [מימי קדם] עד דור עני זה דור אחרון, אסירי הגולה המצפים לתשועת ד', על עם ד' ועל כל מעשיו אשר עשה ברב חסדו ורחמיו, כדת מבזה תוה"ק וחכמיה ומלעיב במלאכי אלקים, [על פי דברי הימים ב לו, טז] ולהחמיר עליו לפי ראות עיני חכמי המקום [לפי שיקול דעתם של חכמי המקום] שלומי אמונים [נאמני ישראל (שמואל ב כ, יט)] שופטי צדק, עד אשר ישוב ורפא לו, [ישעיהו ו, י] ויקבל עליו את הדין, וביחוד להחזיק במוסר על להבא שלא ישוב עוד לכסלה אז תהפך שמאל הדוחה ותהיה לימין מקרבת [על פי סוטה מז: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת"] שלו'[15] שלו' לרחוק ולקרוב אמר ד' ורפאתיו. [ישעיהו נז, יט]

והנני בזה חותם בעתרת שלו' וברכה, ובצפיית אורה וישועה לעם ד' הגוי כולו, ולכל ישרי לב חוכי ישועה [מחכי ישועה] דורשי צדק ואמת, יראי ד' וחושבי שמו, מעתה ועד עולם, יום ח' טבת תרע"ד.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעה"ק[16] יפו והמושבות תובב"א[17]

נ. ב. אקוה שהאנשים שנכשלו בשגגה בדבת שקר הנ"ל, אחרי ראותם דברינו אלה הקוראים אליהם בידידות ואהבת אחים, לשוב ולתן כבוד לשם ד' אי ישראל, ולעבדיו הנאמנים, הבאים בסודו סוד ד' ליראיו, [תהלים כה, יד] מחברי הזוהר הקדוש והמקובלים הנאמנים, ימהרו מיד ויתנו ידם לשלום, ויכירו כי יצאה שגגה מתחת ידם. ואחיהם העומדים על משמרת הקודש לקנאת ד' וקדושת אור תורתו תורת אמת המקובלת, יתנו גם הם להם את בריתם שלום, ושלום וברכה על ישראל. ומה טוב יעשו אם יואילו לבשרני, שנגמר הדבר בדרך שלום ובתשובה מאהבה, שזדונות נעשים כזכיות, [יומא פו] בחסד עליון ב"ה המרבה לסלח, המלמד ענוים דרכו. [על פי תהלים כה, ט] הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ע"ד - על דבר
6. שע"פ - שעל פי
7. ע"פ - על פי
8. ז"ל - זכרונו לברכה
9. ע"ה - עליו השלום
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. ע"י - על ידי
12. ת"ח - תלמידי חכמים
13. תוה"ק - תורתנו הקדושה
14. ח"ו - חס ושלום

15. שלו׳ - שלום
16. פעה״ק - פה עיר הקודש
17. תובב״א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אור לי' בטבת תרע"ז - לונדון **נמען:** הרב משה יצחק סגל, ראש ישיבה במנצ'סטר

הרב קוק שמח שהתחיל ללמוד מוסר עם התלמידים, וזה הכרחי במדינה זו. יסוד גדול: הצלחת התורה תלויה ביראת ה'. ככל שהיראה גוברת, דברי תורה נעשים יקרים יותר, החשק מעורר את כוחות הנפש, הזיכרון מתחזק והחריפות גדלה. לכן העצה הטובה להצלחה בלימוד היא להרחיב את לימוד היראה ותורת המידות, וכך התלמידים יאהבו זה את זה ואת רבם.

עיקרי הדברים

- חשיבות לימוד מוסר.
- יראה - יסוד הצלחת התורה.
- חשק, זיכרון וחריפות.
- מידות טובות.

נוסח האגרת עם ביאור

בעה"י[1], אור ליום צום העשירי, [עשרה בטבת] מהרה יהי[2] לנו ולכי"ש[3] לששון ולשמחה [על פי זכריה ח, יט: "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה"] בעזרת ד'.

שלו'[4] רב לכבוד ידי"נ[5] הרב המאוה"ג[6] אוצר תוי"ר[7] טהורה, מרביץ תורה לעדרים, מוהר"ר[8] משה יצחק סגל [ראש ישיבה במנצ'סטר] שליט"א[9] ר"מ[10] דק' מאנעשעסטער [הרב משה יצחק סגל, ראש ישיבת "עץ חיים" במנצ'סטר; אביו של הרב יהודה זאב סגל, ראש ישיבת מנצ'סטר] יצ"ו[11].

אחדשה"ט[12] באה"ר[13].

כעת הנני מוכרח לקצר, רק ארשום דברים אחדים מפני חבת הקודש דכתר"ה[14] עד"ת[15].

והנה כת"ר[16] ידי"נ שליט"א שימח את לבבי במה שהודיעני שהתחיל ללמוד עם התלמידים מעט דברי מוסר ויראת ד' חכמה מספרי קודש, אשרי חלקו. וביחוד הדבר מוכרח הוא בזמן הזה ובמדינה זו, שהתשוקות הזמניות של הבלי העולם, הקנאה והתאוה והכבוד [אבות ד, כא: "הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם"] המדומה, הומים ורועשים כי"כ[17]. במה נוכל לעורר את לבב צעירי הימים שיפקחו עיניהם לראות הודה ופארה, זיוה והדרה של תורה, אם לא בלימודה של חכמת היראה האמיתית ע"פ[18] ספרי גדולי ישראל, אשר העמיקו הרחיבו בחכמת היראה הטהורה, וקדושת אור ד' הגנוזה בנשמת עם קדוש העלו את אורה, למען תתגלה לעין כל בכל אלפי אורותיה המאירים באור יקרות אור חיים.

והנה אין ביכולתי לכתב לכתר"ה[19] כעת דברים מסודרים ברעיונות הראויים לפי תלמידיו היקרים, וביחוד קשה הדבר לצמצם דברי הגיוני קודש לפי ערכם של תלמידים, שאיני יודע מהלך רוחם וכוחותיהם הנפשיים. בכי"ז[20] נראה שראשית כל ראוי להסביר לכל התלמידים את היסוד הגדול, שכל הצלחת התורה למצוא סימן ברכה בלמודו, למגמר ולמסבר, [ללמוד ולהסביר – לשון התלמוד] לבא ברבות הימים למדרגה חשובה והגונה בכתרה של תורה, הכל תלוי לפי מדת יראת ד' ועומק קדושת האמונה

הטהורה המשורשת בנפש. כי הרחבת הכח השכלי והעמקתו, לטישתו והסתעפותו לסעיפים רבים, שהוא היסוד הגדול לחריפות ולבקיאות, תלוי הוא בעומק הרצון הנפשי המתעורר להוקיר את העניינים הלימודיים שהוא עוסק בהם. וכיון שהוא עוסק בתורה, שהיא דבר אלהים חיים, איכות ההוקרה הפנימית של חביבות עסקה של תורה תלויה היא בנקודת קדושת יראת ד' האמיתית השרויה בלבבו של העוסק בתורה פנימה, שכל מה שברכת יראת שמים הולכת היא ומתגברת בלב בקדושה ובטהרה כן נעשים דברי תורה, שהם מאור פני מלך חיים, [על פי משלי טז, טו: "באור פני מלך חיים"] יקרים ונשגבים בעיניו, ומרוב חביבותם מתקשר בהם החשק הנפשי הפנימי, וטבע החשק הוא לעורר את כל כוחות הנפש בזירוז של חיים, בשמחה ובטוב לב, בתשוקה גדולה ונעימות של תענוג רוחני עליון ונשגב.

וכיון שכוחות הנפש מתעוררים ע"י[21] התרחבותה של המדה הקדושה של יראת שמים, לאהבת התורה ולחיבת כל דבריה, וההכרה מתגדלת מיום ליום בהרגשת נועם קדשה, ממילא מתאמץ מאד כח הזכרון שבנפש מרב עז החיים שהתשוקה הקדושה של התורה מעוררת בנפש ההוגה בה ביראת שמים אמיתית, ומתוך הכבוד הגדול והערך הנשגב, שהוא נותן אל השיווי של דברי תורה, שבכל יום ויום הוא מתגדל כפי הגודל של יראת שמים, שמתגדל בלבבו מדי יום ויום בעסקו תמיד בלימודי הקודש של היראה הטהורה וענפיה, מתאמצת ג"כ[22] החריצות השכלית, ויפעת השכל מתגדלת, והחריפות האמיתית ויושר הסברא הולך ומתרבה. ונמצא שהעצה היותר טובה להצלחת התלמידים בלימודם, שיהיה תלמודם מתברך, ושיהיה מתקיים בידם, ושיקבלו בעצמם נחת ועונג מלימודם, הוא להרחיב מדי יום ביומו את לבבם בתלמודי היראה הטהורה וכל מקצועותיה, וכל חכמת הנפש וכל תורת המדות כולן הן ענפים וסעיפים מסתעפים משורש יראת ד' הרוממה, המביאה לידי אהבת ד' תמימה, לאהבת התורה ומצוותיה, אהבת המצוות ואהבת ישראל. במחשבות כאלה שיוצעו לפני התלמידים, שלבד מה שההצלחה הנצחית הצלחת חיי עולם היא תלויה באותה המידה שתהי'[23] יראת שמים משתרשת בקרב לבבם הטהור, אלא גם זאת שעצם הצלחת התורה שלהם, בהתגדלות כח השקידה, בהרגשת הנועם התענוג והשמחה מדברי התורה, מגמרא וסברא, מגירסא ושינון, בין בעצם ההצלחה השכלית, שיבהיק ויאיר אור שכלם, ושיהיה תלמודם מתקיים בידם שגור בפיהם ומכונן על שפתותיהם, בבירור ובבהירות, כל זה תלוי לפי עומק מדת יראת שמים שיקבלו, וכיון שידעו שמדת יראת שמים משתרשת בלב האדם לפי אותה המדה שהוא משים עליה את לבו, כל מה שיכירו וידעו יותר ויותר את האמת הגדולה הזאת כן יהיו יותר יקרים בעיניהם הזמנים הקצובים שכתר"ה[24] יהיה עוסק עמהם בתלמודה של יראת שמים, מפי סופרים ומפי ספרים [מפי חכמים ומתוך ספרים – ביטוי מקובל] ומטהרת רעיוניו הקדושים, כברכת ד' אשר עליו.

וכל אשר יעמיקו יותר בדברים ויכירו וידעו כי עצמותה של יראת שמים משתרשת היא בעומק הלב הכל לפי ערכן של המדות הטובות שהן מושרשות בו, מיד יזדרזו לאחוז במדות טובות וישרות, וישתדלו להיות אוהבים זה את זה ואהובים זה לזה, מכבדים כל אחד מהם את חברו ורוצה בכבודו וטובתו. ועל כולם כאשר יכירו וידעו שהצלחת עולמים יקרה וחשובה יותר מכל ההצלחות היותר גדולות שהאדם יכול להגיע אליהם, היא הצלחתה של קדושת התורה וברכת היראה, שהיא יסוד הדעת האמיתית,

יראת ד' ראשית דעת, [משלי א, ז] יהיו מאד קשורים באהבה לרבם ומורם, המדריכם בארחות התורה, הפותח לפניהם שערים סגורים, לראות מדי עברם מחדר לחדר בחדרי התורה את אוצרות האורה הגדולה הנהדרים בקדושה הגנוזים וטמונים, שהם נפתחים תמיד מדי יום ביומו להוגי תורה יראי ד' וחושבי שמו. והמדות הנחמדות הללו, שהן בטבען מעטרות את כל המחזיק בהן בעטרת חן וכבוד, הן הן המביאות ליראת שמים אמיתית ולברכה גדולה מאוצר החיים של מקור התורה והחכמה האמיתית. ובהדרכה זו נקוה בטח בעז"ה[25] שתהי' ברכת ד' והשראת אור קדושתו שרוי' על כת"ר וכל תלמידיו השותים בצמא את דבריו, ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה כחפץ לבבו הטהור וחפץ ידי"ע[26] דוש"ת[27] בכל לונ"ח[28] המצפה לתשועת ד' על עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. יהי' - יהיה
3. ולכי"ש - ולכל ישראל
4. שלו' - שלום
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. תוי"ר - תורה ויראה
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. ר"מ - ראש מתיבתא
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. דכתר"ה - דכבוד תורתו רום הדרתו
15. עד"ת - על דבר תורה / על דרך תורה
16. כת"ר - כבוד תורתו
17. כ"כ - כל כך
18. ע"פ - על פי
19. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
20. בכ"ז - בכל זאת
21. ע"י - על ידי
22. ג"כ - גם כן
23. שתהי' - שתהיה
24. שכתר"ה - שכבוד תורתו רום הדרתו
25. בעז"ה - בעזרת השם
26. ידי"ע - ידידו עוז
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
28. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' כסלו תרע"ח - לונדון **נמען:** חיים יהודה רוטה (הגדוד העברי)

הרב קוק שמח להיפגש עם 'גיבורי ישראל, העומדים הכן לצעוד... על במתי ארצנו הקדושה'. הרב קוק שואל על פרטי הנסיעה למחנה.

עיקרי הדברים

- ביקור בגדוד העברי.
- 'עוד ישראל חי'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ו' כסלו תרע"ח[2].

אדון יקר מר חיים יהודה ראטה נ"י[3].

שלו'[4] לו ולכל הגדוד הישראלי [הגדודים העבריים, שהוקמו בצבא הבריטי במלחמת העולם הראשונה ויצאו לארץ ישראל] עז ותעצומה מאוזר ישראל בגבו'. [מה' אוזר ישראל בגבורה (מברכות השחר)] הגיעני מכתבו הנכבד וכמים הפנים אל הפנים [משלי כז, יט] הנני מלא אהבה וחמדת נפש להתראות עם אחינו גבורי ישראל, העומדים הכן לצעד בצעדי גבורי אל גבור על במתי ארצנו הקדושה, חמדת כל ישראל עדי עד, ולהרים משם נס גאולה וישועה על הררי ציון לעיני כל עמי הארץ אשר יראו מהרה את ישועת אלהינו. יטיב נא כבודו להודיענו בפרטיות מתוכן הנסיעה, כמה יארך זמן המסע, ומה היא תכונת המקום, ואנה אוכל להתעכב במשך הזמן הקצר שאהיה שמה. והנני בזה בצפיתי להתראות, באהבת אחים אזורי חיל ועז ואלהים יעננו בקול "עוד ישראל חי וחיה יחיה עד בלי די". ["עוד ישראל חי", ועל פי מלאכי ג, י: "עד בלי די"]

כשאיפת אוהבם ומכבדם,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. נ"י - נרו יאיר
4. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקסו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש חודש מנחם אב תרע"ט **נמען:** הרב זאב יעבץ

מקום הדירה עדיין לא הוחלט סופית, אבל נראה שיהיה בירושלים. הקינטור והמרירות שגברו בסיעות אחדות יהיו 'כצל עובר', ובמקום איבה ותחרות תצמח 'אהבת אחים', כי קשר אחדותנו 'מנצח... את כל חפץ הקרעים'.

עיקרי הדברים

- כנראה ירושלים.
- הקינטור יעבור.
- האחדות מנצחת.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], ער"ח[2] מנ"א[3] עטר"ת[4].

בונה ירושלים, ומכונן ציון, יופיע אור שבעתים, כפלגי מים בציון, [על פי ישעיהו לב, ב] לכבוד רחימא נפשאי, [לאהוב נפשי (ארמית)] וחביבי, הרב המאור הגדול, מנהיר עיני חכמים, בונה מוסדות, בחקרי תולדות, מו"ה[5] זאב יעבץ שליט"א[6], וכא"ל[7] שלום וברכת עולמים.

אחדשה"ט[8] באהבה עזיזה.

נתאחרה תשובתי על מכתב הדרתו הנעלה, מפני מניעות שונות, אשר אקוה שיסלח ע"ז[9] רחים לבבי בטובו, ע"ד[10] הסכמת מקום קביעת דירתנו [הרב קוק התלבט אם לשוב לרבנות יפו או לקבל את רבנות ירושלים] בשובנו בעזה"י[11] לאה"ק[12], עוד לא החלטתי דבר ברור, אבל כפי הנראה הדברים מטים שתהיה קביעותנו בירושת"ו[13]. [בירושלים תבנה ותכונן] יחננו ד' בטובו לעזור לכל ישרי לב החפצים להגדיל ולהאדיר בנין עם ד' על ארץ חמדתו, באורח שלו'[14] ומישרים.

הנטיה של קנתוריא ומרירות נפש, שנתגברה בסיעות אחדות, הנני מקוה שתהיה כצל עובר. [תהלים קמד, ד] סוף כל סוף יתפשטו קמטי הלבבות הלך והתפשט, והדעה הטהורה של אור השלו'[15] שמו של הקב"ה[16], שאנחנו מקושרים עמה בקשר חיים של עומק נשמתנו לעולמי עד, היא תלך הלך ואור, עד שתחתיה ישחו כל מזעימי נפש, ובמקום איבה ותחרות צמח ד' יעלה לאהבת אחים לידידות נאמנה ועזרה משותפת, ומעין יצא מבית ד' [יואל ד, יח] להגלות לעיני כל העולם הפנימי והחיצוני, שקשר אחדותנו באור נועם צור ישראל וגואלו חי, מנצח הוא בעוז שלומו את כל חפץ הקרעים וההתפרדות שיכול לעלות על כל לב של כל יחיד וכל קבוצה.

אקוה בל"נ[17] עוד לכתוב לכת"ר[18] חביבי לפני נסיעתנו בע"ה[19], וכעת מוכרחני לקצר מפני הטרדא. והיה זה שלו' וברכה, אורך ושנות חיים טובים ארוכים ומתוקנים, שיבה טובה, ועבודה פוריה, וצהלת לבב בחדות עוז ישועת ד' ונחמתו על עמו ונחלתו, כנה"ר[20] ונפש אחוז באהבתו בכל לב ונפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ער"ח - ערב ראש חודש
3. מנ"א - מנחם אב
4. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. ע"ז - על זה
10. ע"ד - על דבר
11. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
12. לאה"ק - לארץ הקודש
13. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
14. שלו' - שלום
15. השלו' - השלום
16. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
17. בל"נ - בלי נדר
18. לכת"ר - לכבוד תורתו
19. בע"ה - בעזרת השם
20. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אנא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תר"פ **נמען:** ועד המושבה חדרה

הרב קוק מבקש שהאבטיחים ושאר יבול חדרה יצאו מתוקנים בתרומות ומעשרות על ידי השוחט של המושבה, ולמען נוכל לאכול פרי אדמת קדשנו.

עיקרי הדברים

- תיקון תרומות ומעשרות ביבול חדרה.

נוסח האגרת

ב"ה[1] י"ו מנ"א[2] תר"פ[3]

לכבוד ועד המושבה חדרה ת"ו[4] שלום רב. אתכבד בזה לבקש מהועד הנכבד להשתדל שהאבטיחים הבאים מהמושבה יובאו מתוקנים בהפרשת תרומ"ע[5] ע"י[6] שו"ב[7] המושבה. וכן תבואת הגורן וכל היבול שיצא מהמושבה, יצאו נא מתוקנים כדת תוה"ק[8], למען נוכל לאכול פרי אדמת קדשנו בחדות לב ואהבת אחים צופי גאולה וישועה בעה"י[9].

והנני בזה חותם בברכה נאמנה מהר הקודש מירושלים.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
6. ע"י - על ידי
7. שו"ב - שוחט ובודק
8. תוה"ק - תורתנו הקדושה
9. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרפ"ג - ירושלים **נמען:** חכמי העדה התימנית ברחובות ובמושבות

הרב קוק לא פגע חלילה בכבוד העדה התימנית, שאהבתה חקוקה על לבו, והרב קוק השתדל לעלייתם לפני המלחמה. שמירת מנהגי כל עדה אינה פגיעה בכבוד; בית שמאי ובית הלל הודיעו זה לזה כדי שלא ייכשלו (יבמות פרק א). כל עוד אין הסכמת כלל החכמים, אסור לזוז ממנהג האבות, ו'העושה כקולי בית שמאי וכקולי בית הללי מקלקל. יש להניח לאשכנזים לאכול משחיטתם ומניקורם, ולהתאגד בכל מה שאין בו חילוק מנהג.

עיקרי הדברים

- אין פגיעה בתימנים.
- שמירת מנהג כל עדה.
- בית שמאי ובית הלל.
- אחדות בשאר העניינים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם כ' שבט תרפ"ג[2]

לכבוד החכמים היקרים מבני קהלת קודש התימנים ברחובות [העולים מתימן, שהתיישבו ברחובות ובמושבות] ת"ו[3] וביתר מושבותינו היקרות באה"ק[4] תובב"א[5] שלו'[6] וברכה, קבלתי את מכתבכם היקר מיום י"ב דנא ונצטערתי מאד על אשר כבוד מעלתם חושבים, שאני פגעתי חס ושלו'[7] בכבוד העדה הקדושה והחביבה התימנית, בכלל ובפרט, חלילה לי מזה, כי אהבתם וכבודם חקוקים על לוח לבי, והרבה השתדלתי, שיוכלו לבא לאה"ק[8], עוד כמה שנים מלפני המלחמה, אבל הענין עם יסודי הכשרות ושמירת המנהגים וההוראות של כל עדה על פי קבלתה העתיקה, הלא זה אינו נוגע כלל לפגיעת כבוד, ובית הלל ובית שמאי, היו נוהגים ביניהם אחוה וריעות, ואהבו את האמת ואת השלו'[9], והיו מודיעים זה לזה, שלא יכשלו כל אחד בההוראה, שאינה על פי הקבלה שלו, כמבואר בגמרא בפרק קמא דיבמות. [יבמות יד] ואף ע"פ[10] שבעוה"ר[11] רבו הפריצים, ואולי המספר שלהם בין אחינו האשכנזים הוא יותר גדול, מפני שהם רוב מנין האומה בכלל, אבל לא בשבילם אנחנו מזהירים על המנהגים וההוראות שהם מורשה לנו מרבותינו הקדמונים, אלא בשביל שלומי אמוני ישראל. וכל זמן שלא בא ההסכם מכללות חכמי ישראל, לאחד את ההוראות והמנהגים, אסור לכם ואסור לנו לזוז ממנהגי אבותינו, ומוכרחים אנחנו לחזק כ"א[12] את המסורת שלו, עם כל הכבוד שאנחנו רוחשים להמסורת וההוראות של העדות האחרות.

ועל ידי השמירה שכל אחד שומר את מנהגיו ותקנותיו, יוכל לבא במשך הזמן לאיחוד שלם וגמור. אבל אם ח"ו[13] יהיו המנהגים של אבות הקהלות הפקר, וכל אחד יתפוס איזה קולא שירצה ממנהגי עדה אחרת, ע"ז[14] נאמר שהעושה כקולי בית שמאי, וכקולי בית הלל, מקלקל הוא, ["העושה כקולי בית שמאי וכקולי בית הלל – רשע" (עירובין ז)] ח"ו. ע"כ[15] אחי היקרים אהובי לבבי ונפשי, התחזקו בתורה ויראת שמים בלבבם

הטהורה, ושמרו את הקבלות הקדושות ואת מנהגי ההוראות, של גדולי העולם שאתם נהוגים ובאים להתנהג כמותם, והשמרו לכם בבקשה מלפגע במנהגים והוראות של העדה האשכנזית, והניחו להם שהם יאכלו משחיטה של השוחטים שלהם ומהניקור של המנקרים [ניקור הבשר מחלב וגידים, שבו יש הבדלי מנהג בין העדות] שלהם, ואל תכנסו בגבולם. ויהי רצון שיתן ד' לב אחד, לכל חכמי ישראל ונוכל להוציא מן הכח אל הפועל ע"י[16] הסכמת כולם, להשוות את המנהגים ואת ההוראות, ולהנהיג בישראל חק אחד ומנהג אחד בכל עניני התורה והמצוה, בלא שום חלוק בין עדה לעדה.

אמנם כפי מה שאנחנו רואים, צריכים אנו להכנס בעובי הקורה [להעמיק בעניין] הזה, ע"י מה שנתאגד באחדות גדולה ובאהבת אחים אמיתית, בכל הדברים שאין שום חלוף של מנהג ושל הוראה בהם, ושאין בהם משום השגת גבול, וע"י[17] זה יתקרבו הלבבות, ואור גאולה ימהר לבא, ונזכה לרגלי מבשר משמיע שלו', [ונזכה לרגלי מבשר משמיע שלום (ישעיהו נב, ז)] ולמורה צדק האמיתי משיח צדקנו, שיאחד את כל פזורינו בארצנו הקדושה במהרה בימינו אמן.

והנני בזה אחיכם הנאמן, החפץ באשרכם ובכבודכם

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

ב' ו' ב'

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ג - השנה תרפ"ג (1922/1923)
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. באה"ק - בארץ הקודש
5. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
6. שלו' - שלום
7. ושלו' - ושלום
8. לאה"ק - לארץ הקודש
9. השלו' - השלום
10. ע"פ - על פי
11. שבעוה"ר - שבעוונותינו הרבים
12. כ"א - כי אם
13. ח"ו - חס ושלום
14. ע"ז - על זה
15. ע"כ - על כן
16. ע"י - על ידי
17. וע"י - ועל ידי